

SBORNÍK 2016

Národního památkového ústavu
územního odborného pracoviště
v Olomouci

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

SBORNÍK 2016

Národního památkového ústavu
územního odborného pracoviště v Olomouci

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE
V OLOMOUCI

Sborník 2016

Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Olomouci

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci v roce 2016.
Náklad 400 kusů.

Redakční rada: Pavel Michna, PhDr., Mgr. Michaela Čadilová, Vlastimil Staněk
Grafická úprava a sazba: Mgr. Radomír Veselý
Za správnost příspěvků odpovídají autoři.

Na titulní straně detail řezby ze „Zlatých saní“, exponát Státního hradu Křivoklát,
inv.č.: JE13664. Foto Ivana Dobešová.

Vytiskla EPAVA Olomouc, a. s., Chválkovická 223/5, 779 00 Olomouc

ISBN 978-80-86570-30-3

OBSAH

Úvodní slovo ředitele	7
Studie	
Pokračování archeologického výzkumu na polykulturní lokalitě Olomouc – Janského (předběžné výsledky) <i>Hana Dehnerová, Vít Hadrava, Jana Šínová</i>	11
Šlechtické zimní radovánky na pomezí Moravské brány <i>Ivana Dobešová</i>	21
Žárové pohřebiště z mladší doby bronzové v Litovli na ulicích Novosady a Žerotínova <i>Karel Faltýnek, Pavel Šlězár</i>	37
Raně novověká kolekce kachlů ze Zahradní ulice v Litovli <i>Lukáš Hlubek, Pavel Šlězár</i>	51
Obraz Krista Spasitele v zámecké kapli v Tovačově <i>Dominik Christel</i>	67
Klášter Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Prostějově <i>Iva Orálková</i>	77
Javorník-ves, kostel svatého Kříže, historické konstrukce jako významný pramen poznání <i>Eva Pulkrtová</i>	93
Budova oranžerie v zámeckém parku ve Velkých Losinách <i>Helena Richterová</i>	105
Archeologický výzkum brány Všech svatých v souvislosti s dalšími vstupy do hradu Olomouc <i>Richard Zatloukal</i>	113
Obnovy a restaurování	
Obnova zámku v Čechách pod Kosířem	127
Obnova střechy a krovu fary v Nové Hradečné	133
Zprávy a informace	
Nominace na udělení ceny Patrimonium pro futuro za rok 2015	139
Akce, veletrhy, výstavy	140
Památková rada	143
Zusammenfassung	144
Bibliografie	148

ÚVODNÍ SLOVO

Mgr. František Chupík, Ph.D.
ředitel

Milí čtenáři,

do rukou se vám dostává inovovaný Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci za rok 2016.

Tradice vydávání ročního souhrnu práce včetně tematických odborných statí byla založena již po konstituování Památkového ústavu v Olomouci na konci roku 1990, tehdy ještě samostatné příspěvkové organizace Ministerstva kultury. V různé podobě pak sborník vycházel nadále, postupně stále s menším podílem organizačních a finančních informací, které přebíraly výroční zprávy, od roku 2003 společně za celý Národní památkový ústav po splynutí v jednu organizaci s celostátní působností. Výroční zpráva za Národní památkový ústav (NPÚ) jako celek je vydávána v atraktivnějším pojetí nadále, a to se zřejmým důrazem na prezentaci úspěchů památkové péče. Sborníky jednotlivých územních odborných pracovišť pak dávají prostor pro krajová specifika a jsou také platformou pro spolupracující autory mimo NPÚ. Badatelům jistě příjemní práci bibliografie Výročních zpráv a dosavadních Sborníků dostupná online na webové stránce <https://www.npu.cz/cs/uop-olomouc>.

Olomoucké pracoviště NPÚ se v letošním roce pokouší přinést publikační aktivitu kolegů v novém zvětšeném formátu s výraznější grafickou úpravou a větším počtem barevných vyobrazení. Spojujícím hlediskem pro výzvu autorům zůstává fond území v Olomouckém kraji. Jak je zjevné z obsahu, má na našem pracovišti vynikající výsledky archeologická

památková péče, ve které působí poměrně silný odbor archeologie, jenž má za sebou krom 40leté tradice i řadu úspěšně realizovaných výzkumů přímo z terénu.

Na tomto místě je také vhodné připomenout osobnost Prof. PhDr. Miloslava Pojsla, jehož životná dráha byla ukončena 16. února 2016. V letech 1977–1989 pracoval pan profesor na Okresním středisku památkové péče a ochrany přírody v Olomouci v oddělení evidence, což mu jistě poskytlo mnoho materiálu a podnětů k pozdějšímu působení na Katedře církevních dějin a dějin křesťanského umění CMTF UP v Olomouci. Jeho nevšední znalecká hloubka vědomostí a láska k církevním památkám je pro nás mladší kolegy nadále fascinující a inspirující. Čest jeho památce a poděkování za práci odvedenou pro památkovou péči.

Závěrem mi dovoluji doufat, že Sborník, který se vám dostal do rukou, bude hodnotným příspěvkem k prohlubování a sdílení vědomostí o památkovém fondu v Olomouckém kraji. Čtenářsky atraktivní formou budeme nadále usilovat o to, abychom proti proudu času i zmaru i nadále udržovali odkaz minulosti, jeho materiální i nemateriální hodnoty a napomohli jejich uchování a přenosu pro naše nástupce.

Poděkování patří všem autorům, kteří našli vedle svých pracovních povinností i čas a chuť podílet se o výsledky svých objevů či radost z vydařených realizací, i členům redakční rady Sborníku.

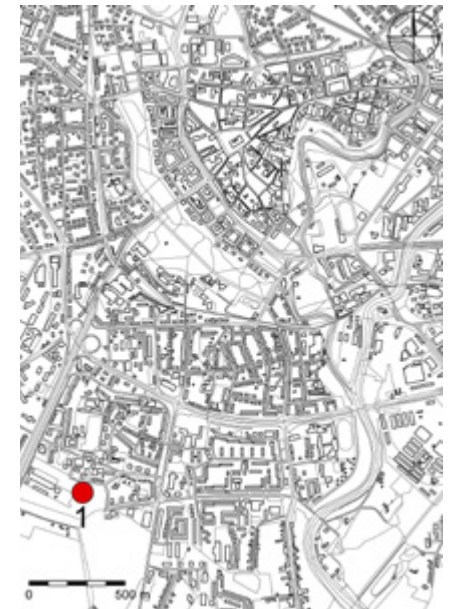
STUDIE

POKRAČOVÁNÍ ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU NA POLYKULTURNÍ LOKALITĚ OLOMOUC – JANSKÉHO (předběžné výsledky)

Hana Dehnerová
Vít Hadrava
Jana Šínová

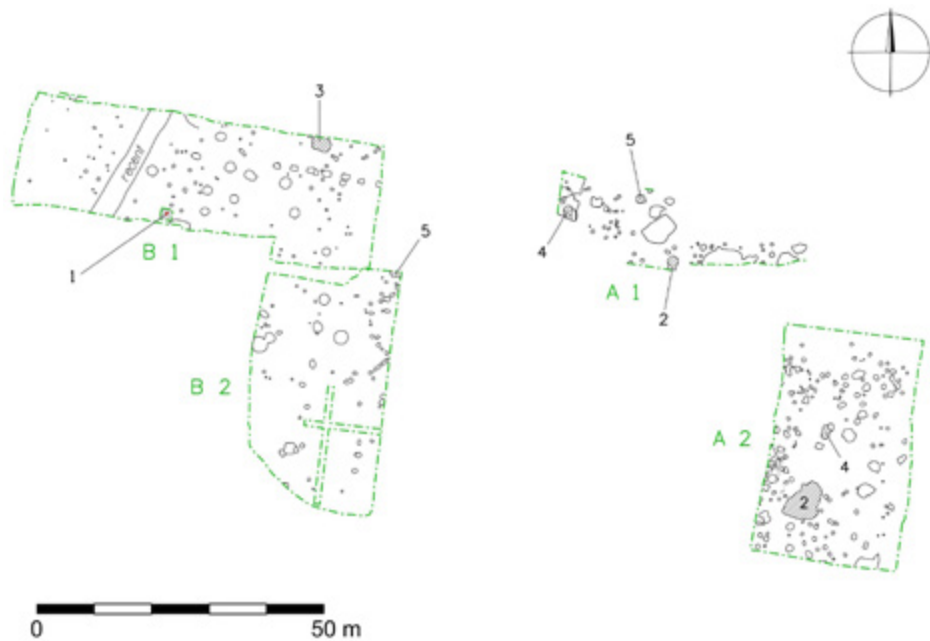
V roce 2013 byla zjištěna nová polykulturní lokalita v jižní části olomoucké aglomerace. O nález učiněných v souvislosti se zahájením výstavby bytových domů při jižní straně ulice Janského (k. ú. Povel) ² byla podána předběžná zpráva mj. i na stránkách Sborníku Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci za rok 2013. Stavba obytného komplexu průběžně pokračuje¹ a spolu s ní probíhají i další etapy záchranného archeologického výzkumu, který provádí archeologické pracoviště NPÚ, ÚOP v Olomouci ve spolupráci s firmou Archaiia Olomouc o. p. s. a za přispění studentů archeologie Univerzity Palackého.

Do poloviny roku 2016 byla prozkoumána plocha čtyř bytových domů, celkem 3776 m². Kromě plochy domu A1, zkoumané v roce 2013, byla dále zkoumána plocha domu A2 (38 × 25 m, březen až duben 2014, zjištěno 156 zahluubených objektů), B1 (63 × 20 m, červen až červenec 2015, 100 sídlištních objektů) a B2 (38 × 25 m, květen 2016) ³. Lokalita se nachází v příhodné poloze na mírném

² Olomouc, Janského, poloha lokality na výřezu z digitální katastrální mapy. Digitalizace Jan Grégr.

¹ Olomouc, Janského, 2015, nález mamutího klu, pohled od západu. Foto Hana Dehnerová.

③ Olomouc, Janského, plochy archeologicky zkoumané v letech 2013–2016. 1. místo nálezu mamutího klu, 2. kultura s lineární keramikou, 3. kultura s vypíchanou keramikou, 4. kultura se šňurovou keramikou, 5. únětická kultura. *Digitalizace Jan Grégr.*

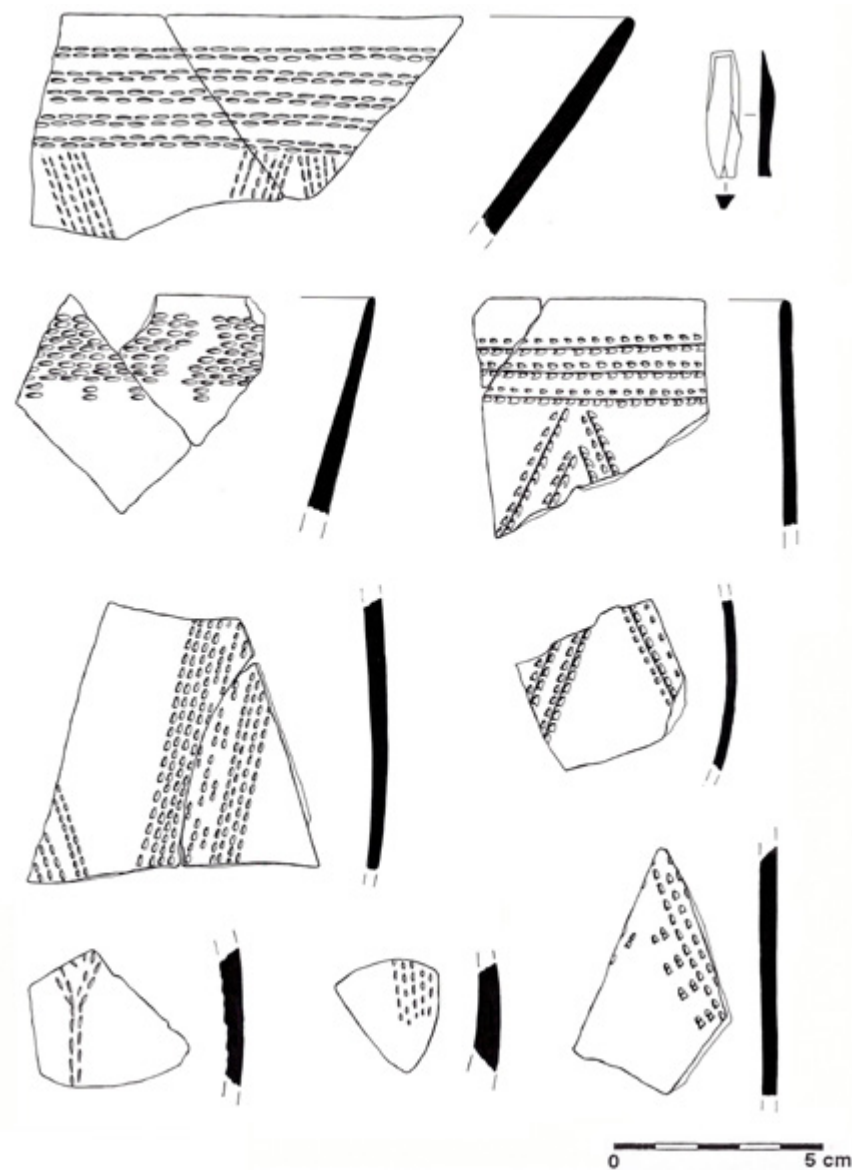
svahu a jeho úpatí na pravobřežní šterkové terase řeky Moravy. Geologické podloží je zde tvořeno říčním šterkem, píský, v západní části nivními náplavovými hlínami.

V první etapě výzkumu se podařilo doložit osídlení této lokality v období neolitu, zastoupeném kulturami s keramikou lineární (cca 5500–5000 př. n. l.) a vypíchanou (cca 5000–4700 př. n. l.). Následující antropogenní aktivity spadají do období eneolitu, doloženém nálezů kultury se šňurovou keramikou (cca 2500–2000 př. n. l.). Nejčtenější sídelní nálezy ovšem pocházejí z období starší a pozdní doby bronzové, reprezentované nálezů únětické kultury (cca 2000–1770/1500 př. n. l.) a kulturního komplexu lužických popelnicových polí, který je zde zastoupen slezskou a platěnickou kulturou (cca 10. až 8. stol. př. n. l.).²

V následujících etapách výzkumu jsme si mohli ověřit náš předpoklad pokračování osídlení polohy západním i jižním smě-

rem. Přítomnost nejstarších zemědělců byla opět doložena v ploše domu A2, tedy jižně od prvního nálezů, kdy byla kromě zlomků keramiky mladšího stupně mladších objektů odkryta také stejně datovaná jáma nepravidelného půdorysu (6,7 × 4 m), zahloubená jen 0,2–0,3 m do podloží.

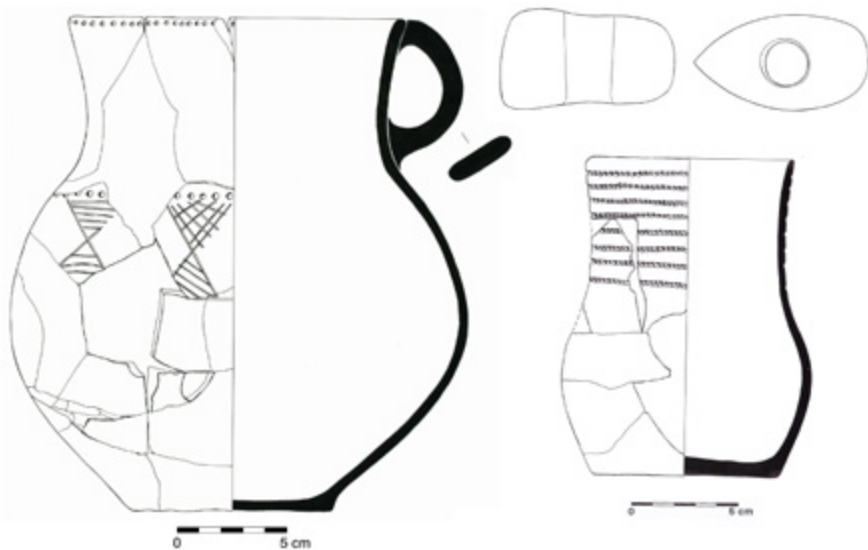
Osídlení přetrvalo i v následující etapě mladší doby kamenné. V severozápadní části budoucího domu B1 byl v roce 2015 zachycen sídelní objekt kultury s vypíchanou keramikou. Poměrně mělká jáma, sahající jen 0,3 m do podloží, se nacházela při severním okraji zkoumané plochy a její prozkoumaná část měla rozměry 3,3 × 2,5 m. Ve výplni byly roztroušeny střepy nádob této kultury s charakteristickou výzdobou ④ a bylo tak s jistotou potvrzeno zatím tušené osídlení v tomto období.³

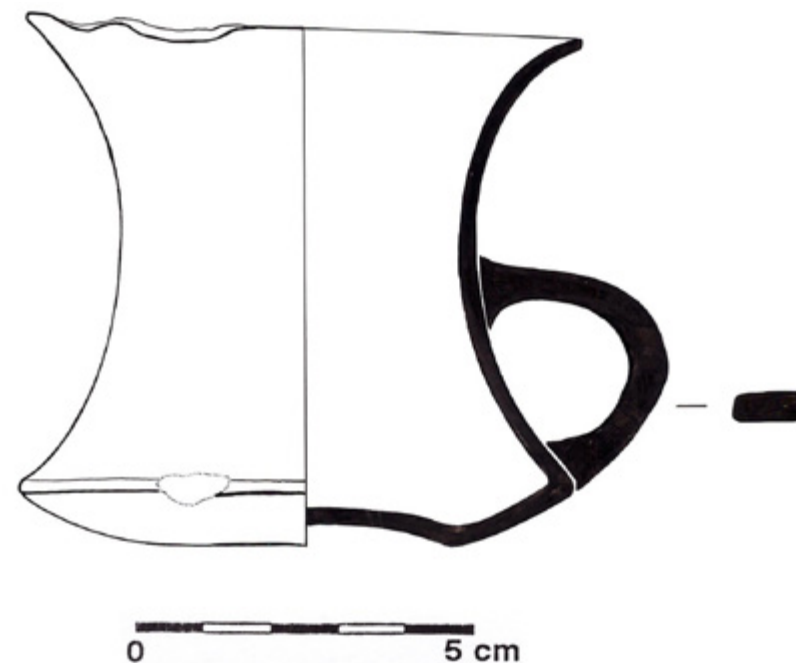
④ Olomouc, Janského, 2015, keramika kultury s vypíchanou keramikou z objektu 564. *Kresba Magdalena Sklenovská.*

Zlomky pohárku zdobeného otisky šňůry, džbánů s rytým motivem přesýpacích hodin a malý broušený kamenný sekeromlat ⑤ ⑩ pochází s největší

pravděpodobností z hrobu kultury se šňurovou keramikou, i když lidské ostatky nebyly tentokrát vůbec dochovány. Pro přítomnost hrobu kromě nálezů keramiky

5 Olomouc, Janského, 2014, sekeromlat a nádoby kultury se šňůrovou keramikou z objektu 571. Kresba Magdalena Sklenovská.

8 Olomouc, Janského, 2016, keramika doby bronzové, únětický koflík. Kresba Magdalena Sklenovská.

6 Olomouc, Janského, pohled na část plochy domu B2 od jihozápadu. Foto Vít Hadrava.

7 Olomouc, Janského, 2016, jáma 559 s lidskými kostmi, pohled od jihozápadu. Foto Vít Hadrava.

by svědčila i severojižní orientace, velikost (2,4 × 1,4 m) a obdélný tvar jámy, narušené později v době bronzové. Jáma se nacházela přibližně ve středu plochy domu A2, asi 40 m jihovýchodně od hrobu zjištěného v roce 2013.⁴

Největší zastoupení na lokalitě má kulturní komplex lužických popelnicových polí pozdní doby bronzové a starší doby železné (slezská a platěnická kultura, cca pol. 11. až 5. stol. př. n. l., HA2–HD). V letech 2014–2015 byla prozkoumána patrně hospodář-

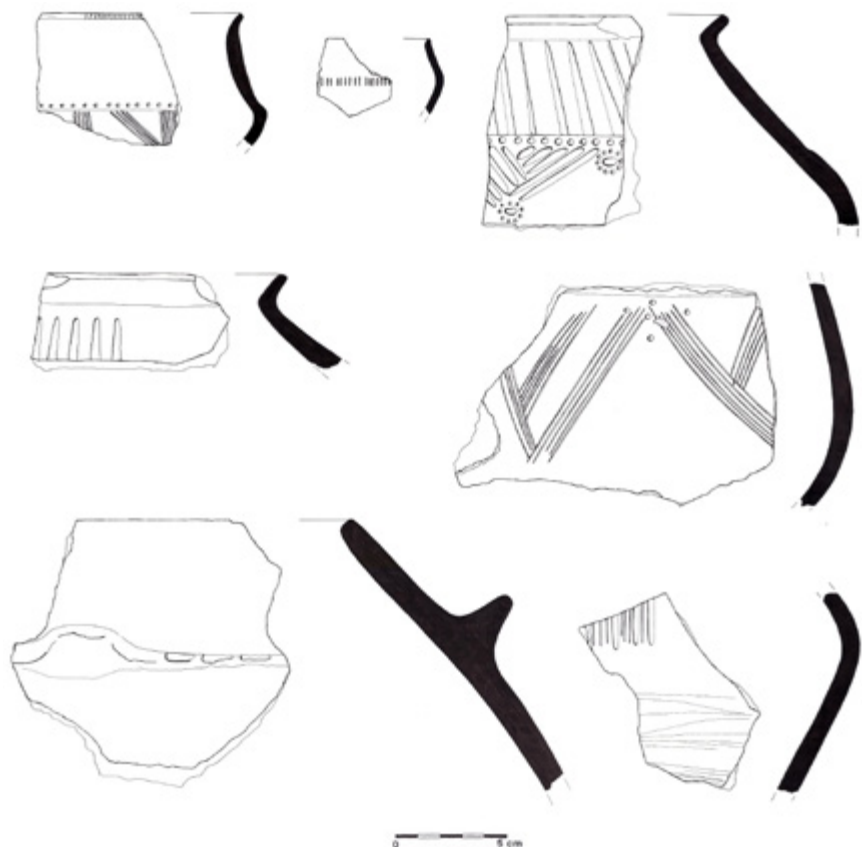
ská část nebo výrobní areál pravěké osady. Odkryty byly řady kúlových a sloupových jam, které podobně jako kumulace mazanice (přepálená hliněná „omítka“ stěn) v jednom z větších výkopů naznačují přítomnost nadzemní stavby. Textilní výrobu dokládají nálezy hliněných závaží či přeslenů. Sedm jam kruhového půdorysu o průměru 1 m s podhloubenými stěnami a hloubkou až 1 m (v podloží) mohlo sloužit k uskladnění obilí či jiných potravin.⁵

Také během skrývky stavební jámy na jaře 2016 se potvrdila přítomnost značného množství archeologických nálezů, které si později vyžádaly provedení plošného archeologického výzkumu (květen).⁶

Plocha výzkumu se nacházela pod mírným svahem sklánějícím se k jihu. Během skrývky se podařilo zachytit celkem 79 výkopů, které dokládají sídelní aktivity z období starší a pozdní doby bronzové a novověku. Některé

výkopy bylo možné identifikovat již během skrývky ornice. Většinou se dochovala pouze spodní úroveň výkopu, zahloubená v jílovitopísčitém podloží. Výkopy zachycené během výzkumu lze interpretovat jako kúlové a sloupové jamky, odpadní a zásobní jámy, lineární příkop a jámy neurčité funkce.

Osídlení v rámci starší doby bronzové je doloženo pouze jedním výkopem zásobní jámy č. 559, která byla zachycena na severní straně zkoumané plochy 3. Výkop částečně zasahoval mimo zkoumanou plochu a výsledně dosahoval rozměrů 0,46 × 0,86 m s hloubkou 0,67 m. Stěny jámy byly pravidelné a mírně podhloubené. Na severní straně se výkop nacházel v superpozici s mladším výkopem slezské kultury 7. Během exkavace této sídelní jámy byl nalezen únětický koflík 8 společně s dalšími fragmenty keramiky a zvířecích kostí. Ve spodní úrovni výplně výkopu, byly dále odkryty lidské

9 Olomouc, Janského, 2016, keramika slezské a platěnické kultury KLPP. Kresba Magdalena Sklenovská.

kosti v neanatomické poloze. Kosterní pozůstatky se nacházely ve dvou úrovních, z nichž spodní nasedala přímo na dno výkopu. Po následně provedeném antropologickém rozboru bylo zjištěno, že se s velkou pravděpodobností jedná o pozůstatky jednoho jedince, a to dospělého muže. Na jeho dlouhých kostech horních a dolních končetin byly pozorovány znaky spojené se zvýšenou fyzickou námahou reprezentované jednak výskytem hypoostotických nemetrických znaků na pravé pažní kosti (*fossa teres*, *fossa pectoralis major*) a na pravé holenní kosti (*fossa solei*), ale také velmi výrazným zdrsněním povrchu kostí v místech svalových úponů na levé paž-

ní kosti v oblasti *tuberositas deltoidea* a v oblasti *linea aspera* na pravé stehenní kosti.⁶

Obdobná nálezná situace je doložena již z první etapy výzkumu, provedené v roce 2013, kdy byla na sousední ploše odkryta nepravidelná oválná jáma, v které byly nalezeny lidské kosti v neanatomické poloze, společně s fragmenty keramiky a bronzu, které odpovídají únětické kultuře.⁷ Jednalo se o ženu ve věku 18–27 let s poporodními změnami na pánvi.⁸ Na několika kostech byla měděná patina svědčící o přítomnosti kovového předmětu (ozdoby).⁹ Absence kovových ozdob, kostí předloktí i „rozházení“ kostí svědčí o pozdějším vyloupení hrobu. Tento jev byl na pohřebištích úně-

10 Olomouc, Janského, 2014, sekeromlat z objektu 571, kultura se šňůrovou keramikou. Foto Václav Tomka.

11 Olomouc, Janského, mamutí kel po konzervaci. Foto Anna Večeřová.

12 Olomouc, Janského, 2015, jáma s nádobami z pozdní doby bronzové. Foto Hana Dehnerová.

tické kultury poměrně častý. Nejbližší osídlení unětickou kulturou je doloženo z olomouckého Předhradí, Slavonína a Pavlovíček.¹⁰

Nejčtenější sídlištní aktivity na lokalitě proběhly v pozdní době bronzové a starší době železné, v období slezské a platěnické kultury komplexu lužických popelnicových polí, ke kterým lze prozatím bezpečně přiřadit celkem 17 výkopů. Nejvíce nálezů bylo získáno z celkem čtyř výkopů zásobních jam, které byly po ukončení funkce zaneseny sídlištním

odpadem (č. 528, 529, 532, 554). Ve dvou případech se v bezprostřední blízkosti výkopů č. 529 a 532 podařilo také zachytit kúlové jamky, které zřejmě souvisejí s pultovým zastřešením zásobních jam. Většina výkopů byla rozmrštěna volně po ploše. Pouze ve dvou případech byly v prostoru čtverců 3 a 4 zachyceny kúlové jamky, které tvořily řady o celkovém počtu tři až čtyř kúlových jam, jež zřejmě dokládají pozůstatky staveb nadzemní kúlové konstrukce.

Mezi nalezenými keramickými fragmenty lze odlišit jak silnostěnnou, špatně vypálenou užitkovou keramiku tak i „luxusnější“ tenkostěnné fragmenty s povrchem upraveným tuhováním, zdobené žlábký, rýhami a různými plastickými výčnělky. Typologicky jsou zde zastoupeny hrnce, šálky, misky a amfory⁹. Kromě keramických fragmentů byly dále nalezeny přesleny, závaží tkalcovského stavu, kostěná šídla a fragmenty zrnotěrek. V prostoru čtverců 2/3 se podařilo zachytit část kulturní vrstvy, která byla výrazně prostoupena drobnými fragmenty mazanice, keramiky a uhlíků. Osídlení lidem lužických popelnicových polí je z Olomouce a okolí doloženo řadou lokalit. Nejbližší je doloženo ve Slavoníně a na Velkomoravské a Ibsenově ulici.¹¹

K nejmladším dokladům lidských aktivit v tomto prostoru lze přiřadit lineární výkop zachycený ve čtvercích č. 32, 33, 34 a 41, které se nacházely v jihozápadní části zkoumané plochy. Výkop zasahoval mimo zkoumanou plochu a dosahoval délky 9,5 m a šířky 1,5 m. Z výplně zahluobené pouze 0,15–0,20 m byly získány keramické fragmenty z období 18. až 19. století.

V červnu 2015, téměř před předáním plochy stavbařům, došlo k překvapivému objevu. Již v podložní nivní hlíně, v hloubce přibližně jednoho metru, byl nalezen zlomek mamutího klu. Byl v poměrně špatném stavu, po vyzvednutí musel být zpevněn speciálním laboratorním ošetřením. Dochovaná délka klu činí 44 cm, maximální průřez je 9 cm.¹¹

Sondou v okolí nebyla zjištěna přítomnost ani dalších kostí, ani kamenných nástrojů nebo např. uhlíků. Zatím zůstává otázkou, jak se kel na místo dostal, zda byl připlaven rozvodněnou řekou nebo erozí z vyšších partií Tabulového vrchu, ležícího severozápadně od lokality. Jde tedy spíše o soliterní nález. Vzhledem k tomu je i problematické datování, obecně spadá výskyt mamutů na našem území do středního až mladého paleolitu, do poslední doby ledové.¹²

Unikátní je skutečnost, že se jedná o jeden z mála nálezů učiněných přímo při archeologickém výzkumu. Na území Olomouce byly v 50. letech 20. století při stavbě hejčínského gymnázia.¹³ Zatím posledním podobným objevem v širší oblasti střední Moravy je nález z roku 2007 v Přerově-Předmostí, kdy se archeologům z přerovského muzea podařilo zachránit téměř dva metry dlouhý kel.¹⁴

Každá sezóna na lokalitě Janského tak přináší nová a často i nečekaná zjištění, která doplňují mozaiku poznání o životě v různých obdobích pravěku na zkoumané ploše, ale i v rámci širokého okolí. A můžeme předpokládat, že toto místo ještě neodhalilo všechna svá skrytá tajemství.

POZNÁMKY

¹ Stavbu provádí olomoucká firma STAFOS-REAL, s. r. o., které patří díky za příkladně pozitivní přístup k archeologickému „břemenu“.

² DEHNEROVÁ, Hana. Předběžné výsledky záchranného archeologického výzkumu v Olomouci, Janského ulici (k. ú. Povel).

Objev nové pravěké polykulturní lokality. In *Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Olomouci*, Olomouc: NPÚ, 2013, s. 5–14.

³ DEHNEROVÁ, cit. v pozn. 2. S. 7, 9. Obr. 4; DEHNEROVÁ, Hana. Olomouc (k. ú. Povel, okr. Olomouc). Ulice Janského, *Přehled výzkumů 57–1*, 2016, s. 170.

⁴ DEHNEROVÁ, cit. v pozn. 2. S. 7; DEHNEROVÁ, cit. v pozn. 3. S. 192.

⁵ DEHNEROVÁ, cit. v pozn. 3. S. 222–223.

⁶ ŠÍNOVÁ, Jana. *Olomouc-Povel, ulice Janského, základní antropologická analýza*, Archaia Olomouc, Olomouc 2016, s. 9. Rukopis, uložen v knihovně NPÚ ÚOP OL pod č. D-1047.

⁷ DEHNEROVÁ, cit. v pozn. 2. S. 7, 10.

⁸ ŠÍN, Lukáš. *Antropologická zpráva. Olomouc-Povel – ulice Janského a Jeremiášova*, Olomouc 2014, s. 4–5. Rukopis, uložen v knihovně NPÚ ÚOP OL pod č. D-893.

⁹ V blízkosti byly dále odkryty dvě malé jamky, ve kterých byly drobné úlomky lebek, v jedné spolu s miniaturní nádobkou, několika bronzovými spirálkami, zlomkem kroužku a jantarovým korálkem. Jednalo se o hroby dvou dětí ve věku 0–6 měsíců. Viz ŠÍN, cit. v pozn. 8. S. 5–6; cit. v pozn. 2. S. 10–11.

¹⁰ PEŠKA, Jaroslav. Mladší a pozdní eneolit, starší a střední doba bronzová. In SCHULZ, Jindřich (ed.), *Dějiny Olomouce/1*, Olomouc 2009, s. 49–51.

¹¹ VRÁNOVÁ, Vendula. Mladší a pozdní doba bronzová, starší doba železná. In SCHULZ, Jindřich (ed.), *Dějiny Olomouce/1*, Olomouc 2009, s. 59.

¹² Za posouzení nálezu děkujeme Mgr. Tomáši Lehotskému, Ph. D. z katedry geologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

¹³ KALÁBKOVÁ, Pavlína. Paleolit, neolit, starší a střední eneolit. In SCHULZ, Jindřich (ed.), *Dějiny Olomouce/1*, Olomouc 2009, s. 30.

¹⁴ SCHENK, Zdeněk; MIKULÍK, Jan. (k. ú. Předmostí u Přerova, okr. Přerov). Tylova ulice č. o. 20, parc. č. 128/4, *Přehled výzkumů 50*, 2009, s. 237.

1 Detail řezby ze „Zlatých saní“, exponát Státního hradu Křivoklát, inv.č.: JE13664. Foto Ivana Dobešová.

ŠLECHTICKÉ ZIMNÍ RADOVÁNKY NA POMEZÍ MORAVSKÉ BRÁNY

Ivana Dobešová

Po vítězství spojeneckých vojsk a ukončení 2. světové války nastalo období plné změn, které se postupně projeví i v oblasti státní památkové péče. Zcela zásadní roli v jejím vývoji sehrało vydání dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. Tento dekret pojednával o konfiskaci a následném rozdělení zemědělského majetku patřícího osobám německé a maďarské národnosti, stejně tak i zrádcům a nepřátelům českého a slovenského národa, včetně společností, jejichž správa úmyslně sloužila německému vedení války. Majetek byl konfiskován bez náhrady a s okamžitou platností pro účely pozemkové reformy. Konfiskáty převzal Národní pozemkový fond, jehož úkolem bylo spravovat takto nabytý státní majetek, a to až do chvíle, než by byl přidělen jinému vlastníku. Národní pozemkový fond spadal pod Ministerstvo zemědělství a jeho zřízení proběhlo prostřednictvím stejného dekretu.¹

V návaznosti na tyto události byla pak 16. května 1946 zákonem č. 137/46 Sb. zřízena Národní kulturní komise se sídlem v Praze a Bratislavě.² Jejím hlavním úkolem bylo roz-

hodovat o otázkách správy a využití veškerého státního kulturního majetku včetně toho, který byl získán prostřednictvím dekretu č. 12/1945 Sb. či č. 108/1945 Sb.³ Ze zkonfiskovaných objektů vybrala Kulturní komise stavby, které z umělecko-historického hlediska považovala za nejhodnotnější. Tyto nemovité památky měly sloužit pro kulturní využití.⁴ Mnoho státních kulturních objektů ovšem nebylo určeno ke zpřístupnění. A tak v rámci spolupráce NPF a NKK došlo na těchto objektech k inventarizaci, ocenění a následně i k přesunutí vybraného historicky a umělecky cenného mobiliáře.⁵ Tyto hodnotné předměty byly převezeny na tzv. shromaždiště. Jednalo se o objekty, jejichž prostory se využívaly jako depozitáře určené ke shromažďování hodnotného mobiliáře, který by případně mohl být užit jako součást expozice na jiném objektu.⁶

Výše vylíčené události se promítly i do osudu zámku Veselíčko ležícího v okrese Přerov na samém pomezí Moravské brány. Jelikož zámek nebyl zařazen do seznamu nejhodnotnějších staveb, přesunulo se jeho mobiliární

vybavení do depozitáře. Odtud se cestou postupného přemístování dostaly dvoje bohatě zdobené rokokové saně, původní majetek Podstatských-Lichtensteinů uložený na zámku ve Veselíčku, do expozice saní na státním hradu Křivoklát.

Saně představují fenomén zcela mimořádného umělecko-historického i kulturního významu. Vznikly v přirozené reakci na přírodní podmínky. Jednoduchost konstrukce, snadné zhotovení a ovládání přispěly k jejich obecnému rozšíření. Postupem času ovšem došlo k upozadění jejich prvotní funkce. Z dopravního prostředku sloužícího k překonání velkých vzdáleností, přepravě břemen či slabších jedinců, se stal vyhledávaný zdroj zábavy.

Růst obliby saní byl mimo jiné spojen i se změnou evropského klimatu, která bývá označována jako *Malá doba ledová*. Rápidní ochlazení přinášející s sebou zimy bohaté na sníh a led, značně komplikovalo životní podmínky, zvláště pak v oblasti dopravy. Tuto svízel se ovšem záhy podařilo překonat s pomocí saní. Centrum jejich výroby se soustředilo do oblasti dnešního Německa, Rakouska a Nizozemí.⁷ Toto geografické rozložení souviselo se zákaznickou poptávkou reagující na tuhé zimy. V ostatních zemích jako Francie či Itálie se saně sice vyráběly také, avšak jejich většímu rozšíření bránilo převažující mírné klima.⁸

První primitivní saně pocházející z oblastí severní Evropy se vyznačovaly svou prostotou.⁹ Časem ovšem nad funkčností převládla touha po zkrášlování. O zdobených saních se tak prostřednictvím písemných pramenů a dochovaných vyobrazení dovidáme už v období pozdního středověku. Obliba zimních radovánek spojená se zdobností saní často vedla k jízlivým kázáním moralistů, jež mnohdy končila ničením umělecky cenných kusů.¹⁰

Obrovský vzestup používání saní nastal v renesanci a zvláště pak v období manýrismu. Tento rozmach souvisel s rostoucí oblibou alegorické výzdoby. V zemích Habsburské monarchie její tón udával Giuseppe Arcimboldo. Jeho dekorace symbolického významu se těšily nesmírné oblibě.¹¹ Jízda na

saních se tak postupně stávala stále populárnější, a to nejen u širokých vrstev, ale i u aristokratické společnosti, která jí dodávala vysoce kultivovanou formu.

Období 17. a první poloviny 18. století pak můžeme označit za vrchol sáňkovačské kultury.¹² Slavnostní dvorské jízdy saní, jejichž průběh často hraničil s divadelní inscenací, zcela odpovídal mentalitě barokní společnosti. Skvostné vyjížďky si ovšem žádaly neméně nádherné saně. V tomto údobí tak dochází k několika zásadním konstrukčním změnám. Kvůli požadavku větší rychlosti se zmenšují korby a roste výška sanic sloužících k lepšímu vyvážení tíhy kavalíra, který saně ovládal.¹³

Druhá polovina 18. století představovala doslova zlatou éru elegantních saní.¹⁴ Se změnou estetického cítění přišla proměna výzdoby. Nově vzniklé saně rokokové formy se vyznačovaly mušlovitou korbou, kterou stejně jako ližiny zdobily rokaje s figurální a vegetabilní tematikou.¹⁵ Honosnost řezbářské výzdoby završovala polychromie ve zlatých a stříbrných barvách.

Okázalá zdobnost slavnostních saní nakonec v 19. století ustoupila praktičnosti.¹⁶ Prim hrála jednoduchost a prostornost. Poslední velkolepá dvorská kavalkáda tak proběhla roku 1815. Dodatečně vzkřísil vzpomínku na tuto oblíbenou aristokratickou zábavu ještě i bavorský vévoda Ludvík II.¹⁷

Jelikož saně procházely postupným vývojem, můžeme je rozdělit na několik typů:¹⁸

Figurální saně (*Figurenschlitten*)

Reprezentují druh saní vynikající mimořádnou plasticitou. Jejich naprosto jedinečný rys a z typologického hlediska i charakteristický znak představovala samotná korba, která měla vždy podobu zvířete. Tělo plasticky ztvárněné zachycovalo zvíře jak ve statické, tak i dynamické formě pohybu. Korba spočívala na nosnících vystupujících z ližin nebo přímo na nich, pokud nosníky představovaly mohutné zvířecí nohy. Ližiny se před saněmi zvedaly a sbíhaly do špice. Jednosedadlová

② Detail malby ze saní „Čtyř ročních období“ znázorňující figurální saně. Foto Ivana Dobešová.

korba snižená ve střední části měla umožňovat lepší přístupnost pro dámu. Vzadu se pak nacházela pryčna určená pro kavalíra, který se na ni mohl při řízení posadit.¹⁹ ②

Figurální jezdecké saně (*Figuren-Reitschlitten*)

Jedná se opět o typ saní zoomorfního vzhledu. Oproti předchozím se ale lišily svou podobou a konstrukcí. Korbu sice tvořilo tělo zvířete, ovšem tentokrát se nesesedlo uvnitř figury, nýbrž na ní. Korba byla opět položena na nosnících, které mnohdy nahrazovaly zvířecí nohy spočívající na ližinách, jež se sbíhaly vepředu před saněmi, a dekorovala je menší vyřezávaná figura. Řízení saní bylo zcela spe-

cifické a mnohdy se odvíjelo od typu zvířete. Pokud byly ližiny dostatečně dlouhé, mohlo se stát za zvířecím tělem. Jelikož se vzadu nenacházela pryčna, pozice nebyla pohodlná. Jezdec tedy saně řídil sedíce v zadní části zvířecího těla, zatímco dáma byla usazená vpredu a vytáčela se k jezdcí bokem, nohy snožmo umístěné na stupátku na ližinách, držíce se rukojetí vpredu.²⁰

Truhlíkové saně (*Kastenschlitten*)

Typ saní, ze kterých se v období renesance a baroka vyvinuly figurální saně.²¹ Dřevěná korba spočívala na nosnících ležících na sanicích, které se v přední části sbíhaly do špice.

3 Detail malby ze saní „Čtyř ročních období“ znázorňující užití. Foto Ivana Dobešová.

Její vrchol mohl být dekorován menší vyřezávanou figurou tematicky se vážící k výzdobě saní. Dvojsedadlová, většinou zdobně vyřezávaná korba, měla podobu truhlíku, který po stranách zkrášlovaly malby. Vzadu jej doplňovala pryčna určená pro kočího. Dáma mohla sedět v saních sama nebo případně s doprovodem na protějším sedadle. Název saní je odvozen od jejich podoby.

Odrážecí saně (*Piekenschlitten*)

Jednoduché saně vynikající prostotou konstrukce. Dřevěná deska umístěná na sanicích byla v přední části vyvýšena a bohatě dekorovaná. K jejich obsluze nesloužila tažná zvířata. Jezdec sám, klečící na dřevěné desce, se pomocí holí s železnými hroty odrážel od ledu, a tak saně uváděl do pohybu. Tento typ byl velmi oblíben v Nizozemí.²²

Slavnostní závodní saně (*Rennschlitten*)

Šlo o zvláštní kategorii saní užívaných ke slavnostním jízdám oblíbených císařskou rodinou a vysoce postavenými šlechtici. Tyto jízdby se pořádaly ve Vídni a měly přesně daný průběh, a to včetně účastníků, kteří byli pečlivě vybíráni.²³ Hlavní lákadlo kavalkády lze

spatřovat v luxusu saní a okázalosti celé jízdy. Ozdobu ekvipáže ztělesňovala dáma usazená v korbě mušlovitého nebo loďkovitého tvaru, na jejíž zádi se nacházela pryčna pro kavalíra. Muž stál obkročmo na ližinách a řídil pomocí opratí a biče koně zdobeného rolníčkami a táhnoucího saně. Při těchto jízdách se uplatňovali i štolbové, kteří nesli pohodně, případně vyvažovali saně, jejichž stabilita byla při zatáčení ve velké rychlosti ohrožena.

Postrkovací saně (*Stoßschlitten*)

Zcela specifický druh saní, jejichž konstrukci tvoří mohutná korba tvarem připomínající obchodní loď typu galeony, kdy zadní část opatřená madlem převyšuje zúženou přední. Nižší část tak umožňovala vedenému dobrý výhled, kdežto vyšší část sloužila k opření a zároveň končila ve výšce rukou toho, kdo saně tlačil. Korba byla umístěná na ližinách prostřednictvím opěrek nebo drobných kuželek. Řízení saní obstarával bruslař držící se vzadu madla a tlačící saně před sebou. Od toho pohybu se odvozuje i jejich označení. Postrkovací saně pocházejí z Nizozemí, kde se těšily značné oblibě a užívaly se převážně na ledních plochách.²⁴ Jejich popularnost zřejmě vycházela z dostupnosti podpořené tím, že

majitel nepotřeboval k projížďce žádné tažné zvíře, nýbrž mu stačily brusle, které zde patřily mezi velmi rozšířené. Saně používali příslušníci všech společenských vrstev. Rozlišení závisí na stupni výzdoby. Ty, které zdobil bohatý dekor a malba, prozrazují určení majetnějším vrstvám. V saních se vozily dámy a děti. Většinou byly jednosedadlové, výjimečně dvojsedadlové. Na obdobném principu fungovaly pozdější saně stolicového typu (*Stuhlschlitten*),²⁵ velmi oblíbené převážně v 19. století. 3

Jak již bylo uvedeno výše, důležitou roli ve vývoji saní nepochybně sehrála tzv. *Malá doba ledová*.²⁶ Tímto pojmem se označuje období klimatických změn, jejichž počátek odborníci povětšinou spojují s rokem 1300, kdy započal postup ledovců kolem Grónska. Konec je pak kladen do druhé poloviny 19. století.²⁷ V průběhu *Malé doby ledové* nenastalo hluboké jednolitě ochlazení, nýbrž se pro toto období staly typickými intenzivní výkyvy teplot ovlivněné příslušnou geografickou oblastí.²⁸ Ačkoliv se od 15. století počasi jevílo jako velmi nestálé, vyvrcholily tyto klimatické proměny až v 16. století. V rozmezí let 1680–1730 probíhal nejchladnější cyklus *Malé doby ledové*, spojený s tuhými zimami, kdy došlo k nárůstu počtu dní se sněhem.²⁹ Přestože v letech 1730–1739 nastalo lehké oteplení projevující se mírnými zimami, vystřídal je mezi roky 1739–1742 prudké ochlazení a mráz, což představovalo pro tehdejší společnost neobvyčejné trauma, neboť se ke slovu opět dostala krutá zima.³⁰

Proměnlivost klimatu kromě dopadu na společnost zaznamenala odraz i v umělecké tvorbě. Vztah mezi klimatickými změnami a uměním se promítl do tvorby reprezentované díly holandských mistrů.³¹ Náměty obrazů představují realisticky zachycený prostý každodenní život včetně reflexe zimních měsíců a aktivit v této době provozovaných.

Zima vždy bývala člověkem označována jako těžké období. Chlad venku často znamenal i chlad v domě. Sníh a led se tak staly faktory částečně formující společnost. Zima

4 Detail malby ze saní „Čtyř ročních období“ znázorňující bruslaře. Foto Ivana Dobešová.

totiž narušila prostou každodennost a přinášela s sebou mnoho stinných stránek, zvláště pak výše zmiňovaný problém s dopravou. Cesty byly špatně udržované a během zimních měsíců mnohdy i neprůjezdné. Koně, umožňující alespoň částečnou mobilitu, si mohli dovolit jen zámožní lidé.³² Všechny tyto skutečnosti, včetně faktu, že docházelo k zamrznutí vodních ploch, podnítily převážně pak v severním Nizozemí, jak to dokumentují i mnohé malby, přesun četných aktivit na nově vzniklou ledovou plochu. Hladký led, velké množství vodních kanálů a jejich přímočarost vedla k nárůstu pohybu po nich. Zábava na ledě se tak stala vítanou kratochvílí narušující rutinu všedních dnů. Velké popularity se dostalo bruslení, které umožňovalo velmi rychlý přesun z místa na místo. Nizozemci svého času v této činnosti dosáhli mistrovství, které ve svém lexikonu zmiňuje, i Johann Heinrich Zeder. Pod heslem zaměřujícím se na problematiku bruslení píše: „*Die Holländer sind grosse Meister auf Schrittschuhen (!) zu laufen, und ist dieses, für beyderley Geschlechts junge Leute, im Winter, bey ihnen eine tägliche Ubung...*“³³ Kromě bruslí se rozšířily i saně, které taktéž zaujaly mezi zimními radovánkami své čestné místo. 4

5 Celkový pohled. Foto Ivana Dobešová.

Vraťme se nyní k našim dvěma rokokovým saním, původně uloženým na zámku ve Veselíčku. Podle zmíněných typologických pravidel je lze označit jako tzv. postrkovací saně. Na základě tohoto určení, s přihlédnutím k jejich slohovému výrazu doplněnému o detaily dekorace zlatých saní, můžeme téměř s jistotou prohlásit, že se jedná o saně nizozemské provenience.

Na veselícký zámek se pravděpodobně dostaly prostřednictvím osoby Aloise Arnošta Podstatského z Prusinovic, který studoval na univerzitě v Leidenu v severním Nizozemí. Tato protestantská univerzita vábila katolické šlechtice svou vysokou úrovní studia veřejného práva.

Od roku 1719 je tam totiž ve zcela procísařském duchu přednášel Johann Jakob Vitriarius.³⁴ Kvalita výuky a koncepce veřejného práva tak přilákaly i Aloise Arnošta, který se do studijní matricy zapsal roku 1744.³⁵ Učinil tak i přesto, že to bylo v době, kdy zájem o univerzitu postupně opadal. Vitriarius zemřel už roku 1745 a Leidenu konkurovaly jiné univerzity.

Při svém pobytu v tomto univerzitním městě zřejmě podnikal, stejně jako ostatní šlechtici, výlety do okolí. Velkým lákadlem byla města Haag a Amsterdam.³⁶ Lze se domnívat, že právě při návštěvě Amsterdamu zakoupil ony zmiňované saně,³⁷ které pak nechal dopravit na své sídlo, kde zůstaly až do 20. století.

Saně „Čtyř ročních období“

Tmavě hnědé dřevěné saně korábovitého tvaru svým vzhledem připomínají novověké obchodní loď. O madlo obohacená zadní část, která značně převyšuje část přední, taktéž odkazuje k lodnímu tvarosloví. Mohutně působící korba spočívá po obou stranách na třech podpěrách, jejichž prostřednictvím je připevněna k ližinám. Ty jsou v zadní části zakončeny ozdobným železným kováním, nad kterým z korby saní vyčnívá dekorativní kovová spirála. V přední zúžené části ližiny plynule vrůstají do těla saní a utváří takřka jeden celek. Ližiny jsou ze spodní strany kované. Vepředu je navíc zdobilo na každé straně devět hřebů se zlacenými hlavami, které tak doplňovaly bohatý ornament zakončující sanice.³⁸

Vnitřní část saní má rudě červené lakování. Opěradlo nad odklopným sedátkem, pod něž se mohly umístit horké uhlíky pro zahřátí, dotváří červená deska se zlatě vyvedeným složitě proplétaným akantovým dekorem.

Výzdoba saní je pojata dvojím způsobem. Kromě složitě propracovaného zlaceného ornamentu zkrášluje jejich stěny také malba, jejíž formát se odvíjí od tvaru desky, na níž se nachází. Boční stěny zdobí vždy tři malby menších rozměrů, oproti tomu přední stěně dominuje jediná. Zádí pak vévodí rozměrnější malba doplněná další, ale menší. Okolo každé z nich se vpletenci vine zlatý ornament, který se nachází i na vnější straně korby. Složitě dekory doplněné vegetabilním ornamentem zdobí čelní a zadní stěnu. Ačkoli se od sebe jednotlivé výjevy vzájemně liší, spojnici mezi nimi tvoří zobrazovaná tematika. Postavy jsou vždy zachyceny při výkonu činnosti zcela typické pro určitou roční dobu. Obecnou námětovou linii tedy tvoří čtyři roční období. 5

Jaro

Na neutrálním hnědém pozadí je zachycen výsek z krajinného rámce znázorňující galantní scénu odehrávající se na skrytém lesním paloučku ohraničeném rozvětveným sklánějícím se stromovím. Toto rámování

scény podtrhuje dojem privátnosti dané chvíle. Intimitu okamžiku, kterou dvojice prožívá, naznačují mužovy zdrženlivé dotyky rukou. O důvěrnosti svědčí jeho červená líčka.

Dvojici sedící na louce představuje mladá žena půvabných rysů a postarší muž. Žena je oděna do šatů z lesklé zlaté látky, které jsou v místech odhalující ramena zdobený jemnou krajkou. Hnědé vlasy má vyčesané do týlu a skryté pod elegantním tmavě modrým kloboukem, jehož širokou krempu na okraji zdobí červená stuha. Stejnou mašli má upevněnou i kolem klobouku. Bílá zástěra uvázaná v pase je zaplněna drobnými rudými kvitky. Ačkoli tělo ženy směřuje dopředu, obličej otáčí k muži, kterého se zájmem pozoruje. Kavalír je oproti ženě značně menšího vzrůstu a má mírně shrbená záda. Jeho oděv představuje modrá halena a stejně barevné kalhoty sahající po kolena. Kolem boků má uvázanou bílou šerpu ladící se shodně barevným límcem a podkolenkami. Hnědé boty zdobí bílá mašle. Na hlavě má nasazen hnědý klobouk s bílým perem. I přesto, že žena muži evidentně věnuje všechny svůj zájem, kavalír se místo na svou líbeznou dámu dívá opačným směrem. Jeho ustaraný pohled je plný spěchu a strachu z indiskrétности.

Výpravnost výjevu s tematikou milostných jarních schůzek podtrhuje břechtanová girlanda vinoucí se pod vyobrazením.

Nad touto scénou je situován menší zdánlivě obyčejný výjev. Po prašné cestě táhne kozel zářivě červený povoz mušlovitého tvaru se stejně barevnými koly. Řídí jej drobný stojící mužík, držící opraté a bičem popohánějící kozla, který míjí ukazatel směru. Postava je oděna do zeleného kabátce a modrých kalhot. Na hlavě má špičatý klobouk zakončený štrápcem. Vzhledem k tomu, že velikost postavičky neodpovídá perspektivně zachycenému zbytku vyobrazení, lze se domnívat, že se jedná o bytost nadpřirozenou.³⁹

Léto

První výjev z celé tříčlenné série tvoří prostovlasá postava zachycená en face. Má na sobě

hnědou suknici končící pod kolena a dlouhou žlutou halenu, přes níž má přetaženou červenou kazajku. Dojem draze působícího oděvu dotváří bílý límec s černou stuhou. Postava má pozvednutou ruku, a to v gestu naznačujícím volání na černou kočku stojící před ní. Scéna je zasazena do prostředí zahrady, o jejíž honosnosti vypovídá velká kamenná váza umístěná na vysokém podstavci a plná různých druhů barevných kvítků.

Středový výjev propojuje figurální kompozici s průhledem do krajinného pozadí. V popředí je zachycen pár při procházce. Distingovanost dvojce a uhlazenost mravů dokresluje mužovo nastavené rámě, kterého se žena přidržuje. Kavalír naklání hlavu ke své společnici a zcela soustředěně jí naslouchá. Dáma se pak upřeným pohledem dívá na svého společníka a přitom zdvořilým gestem naznačuje směr procházky. Noblesně vypadající žena je ustrojena do zářivě žlutých šatů obohacených o velký řasený límec umístěný kolem ramen. Bohatě vrstvená krajka je i na rukávech končících v oblasti lokte. Šaty končí nad kotníčky a koketně odhalují nožky s bílými punčochkami a modrými střevíci. Dlouhé hnědé vlasy dámy volně splývají za záda. Na hlavě má nasazený klobouk grandiózních rozměrů chránící ji před slunečními paprsky. Bílý klobouk zdobí modrá mašle ladící se střevíčky i přepásáním šatů. Muž tmavě hnědých delších vlasů svázaných do copu je oblečen do červené haleny s bílým límcem. Kalhoty stejné barvy sahají po kolena. Na nohou s bílými punčochami se skví černé boty. Levou rukou schovanou za zády drží hnědý klobouk s bílým perem. Oba mají alabastrovou pleť s červenými líčky, které společně s lehkým oblečením upomínají na procházky za teplých letních dnů. Dvojice jde po prašné lesní cestě vedoucí směrem od města, jehož silueta vyčnívá v pozadí. Pár doprovází rozverně poskakující malý bílý pes.

Kompozice umístěná na mírně zatravněném dvorku zachycuje vesnický námět. Po dvoře opatrně vykračuje shrbená předkloněná postava, která se snaží polapit holuba poskakujícího před ní. Oblečení jedince sestává

z dlouhých hnědých kalhot a volné haleny stejného odstínu, pod níž je patrný nedbale upravený límec košile, svědčí o mužské postavě. Vyčesané vlasy schované pod modrým kloboukem s okraji lemovanými rudou stuhou a velmi půvabný obličej jemných rysů ovšem ukazují na dívku. V levé zadní části dvora stojí holubník domkovitého tvaru umístěný na vysoké podpěře. Vpravo vzadu se pak tyčí velký košatý strom zastíňující dřevěnou lávku vedoucí na dvorek. Na stromě posedává další holub pozorující dění pod sebou. ⑥

Podzim

Na písčitém břehu hráze, který ohraničuje rákos rostoucí v trsech okolo celé vodní plochy, postává malý pes. Zřejmě se jedná o lovecké plemeno. Pes s bílou srstí a nepravidelnými hnědými skvrnami číhá na hejno kachen kroužící nad hladinou. Na vyvýšeném břehu ve stínu sklánějícího se stromu klečí lovec třímající pušku. Muž v modré haleně a kalhotách přepásaných bílou šerpou míří zbraní na hejno kachen. Vyobrazení plné napětí je situované do poklidného přírodního prostředí nedaleko města na obzoru. Tato lovecká scéna zachycuje typickou podzemní aktivitu – lov kachen.

Zima

Krajní výjev tvoří muž bruslící na zamrzlé vodní hladině. Bruslař je zachycen z profilu. Má oblečenou rudou halenu s tmavě modrým límcem a stejně barevnými kraji rukávů. Krátké tmavě hnědé kalhoty a červené punčochy v místě překrytí s vrchním dílem oděvu překrývá modrá šerpa. Muž je zachycen mírně předkloněný právě v okamžiku, kdy se odráží od ledu. O jeho vysoké rychlosti svědčí rudá povlávající stuha na klobouku. Zimní výjev dotváří strom v pozadí a suchá tráva nacházející se v trsech okolo ledu. Jako zajímavost v zimní krajině působí drobné žlutě kvetoucí kvítky v trávě.

Hlavní motiv scény je sáňkování na ledě. Saně figurálního typu mají podobu bělostné labutě, stojící na červených ližinách, které táhne kozel na hřbetu ozdobený pásem rolníček. Uvnitř saní sedí žena pečlivě zabalená pod červenou

⑥ Boční pohled. Foto Ivana Dobešová.

přikrývkou. Přes jednoduše střížené modré šaty má přehozený stejně barevný sametový plášť, přivázaný pod krkem zářivě zelenou stuhou. Vlasy rozčuchané větrem překrývá modrým kloboukem ozdobeným žlutou mašlí. Dáma se soustředěně dívá před sebe ve směru jízdy. Z ní, na místě určeném pro kavalíra, stojí muž oděný v tmavě zelený kabát, jehož vnější okraj, včetně spodní části a zakončení rukávů, lemuje světle hnědá kožešina. Kolem krku má pečlivě uvázaný červený šál. Hlavu zakrývá huňatá beranice a ruce chrání palčáky. Muž je zobrazen z profilu v momentě, kdy jednou rukou třímá opratě a řídí tak saně, zatímco ve druhé drží bič. Poutavý detail představuje mužova noha, kterou umělec ztvárnil jako dřevěnou protězu s kulatým zakončením. O chladu vládnoucím v zimní krajině vypovídají červené lice postav. Nad zamrzlou hladinou se sklání strom. Mezi trsy trávy opět kvetou kytky.

Na travnatém břehu, pod zlomeným stromem naklánějícím se nad zmrzlou vodní hladinou, postává malý hnědý pes, který zívá

pokukuje po muži klečícím na ledě. Muž statně postavy oděný do haleny vínové barvy s bílým límcem, kterou doplňují modré kalhoty převázané bílou šerpou, si právě na podrážku svých vysokých hnědých bot uvazuje brusli. V pozadí pod dřevěným mostem právě projíždějí bruslaři. Předklon jímž vyvažují svou stabilitu dokládá jejich vysokou rychlost. V nepatrné vzdálenosti od bruslaře je zachycen prostě oděný muž na bruslích, jak před sebou tlačí ženu usazenou v postrkovacích saních. V pravé horní části zamrzlého grachtu se kousek od břehu nalézá rozložený stan, ozdobený vlajkou Spojených provincií nizozemských. U vchodu do něj se míjí odcházející pár s nově přichozími. Venku vedle stanu sedí na lavičce černě oblečený muž s vysokým kloboukem. V těchto typických holandských stanech, stavených v zimních měsících na zamrzlých grachtech, se lidem nabízely nejrůznější lahůdky, teplé nápoje a další pochutiny odpovídající poptávce společnosti bavící se na ledě. Nad celou scénou se vznáší černý havran.

7 Celkový pohled. Foto Ivana Dobešová.

„Zlaté saně“

Druhý exponát původní veselíčské sbírky rovněž zastupují saně postrkovací. Jedná se o drobně bohatě vyřezávané sánky. Zlatě polychromovanou dřevěnou konstrukci korábovitého tvaru propojuje s ližinami série sedmi drobných zdobně vyřezávaných kuželek. Součástí snížené čelní stěny tvoří krátké sanice, které přídíl mírně převyšují. Kování, jímž jsou sanice zespu odopřeny, tentokrát na přídi nijak nezasahuje do výzdoby, neboť končí těsně nad zemí. Oproti tomu v zadní části délku ližin značně přesahují a vytváří tak drobné elegantní zatočení. Vyvýšenou záď doplňuje černé tordované madlo, jehož barva silně kontrastuje s polychromií.

Výzdobu saní můžeme rozdělit do dvou částí. První reprezentuje desková malba vkládaná do dřevěné konstrukce a rozmístěná po stranách. Její formát a velikost se vždy odvíjejí

od délky a tvaru stěny, což znamená, že boční malby jsou větší než ty na přídi a zádi. Společný námět jednotlivých znázorněných výjevů představuje městská tematika. Druhou velmi významnou část výzdoby tvoří ornament. Jeho vizuální rétorika a ideová koncepce vytváří s malbou nedělitelný celek. Ornamentální zkrášlení saní má čtyři podoby.

Za primární považují dekor rozmístěný po vnějších okrajích dřevěné konstrukce a v okolí maleb. Skládá se ze složitě proplétaných akantů a palmet vinoucích se okolo centrálně umístěných zdobně tvarovaných mušlí. Vyniká svou dekorativní pestrostí a rozmanitostí.

Zcela samostatnou skupinu pak představují tři erby. V částečné návaznosti na jejich umístění lze předpokládat, že se váží k malbám a slouží tak k lepšímu identifikování ztvárněných výjevů. Zároveň mohou patřit spřízněným městům či významnému jednotlivci.⁴⁰

8 Zadní pohled. Foto Ivana Dobešová.

Další kategorii tvoří nápis *Aan. Codes. Zegen. Is't. al. Celegen* rozdělený do dvou částí. První (*Aan. Codes. Zegen*) se nachází nad opěradlem. Druhá (*Is't. al. Celegen*) je situována na zádi nad malbou. Jednotlivá slova místo mezer oddělují tečky. Nápis má správně znít: „Aan Godes zegen, Is't al gelegen.“ Řezbář ovšem místo G vytvořil C. Tento nepatrný detail tak může poukazovat na negramotnost či nezkušenost umělce nebo také na jeho menší

zručnost, neboť vyřezat velké G je přirozeně náročnější než vytvořit C. Nápis v doslovném překladu znamená „Z Boží vůle všechno náleží.“⁴¹ V přeneseném slova smyslu je možno jej chápat tak, že s Boží vůlí či požehnáním, je všechno možné. Tato věta pochází z Bible ze žalmu 127 a přímo se pojí k výmalbě saní.

Poslední významnou skupinu zastupuje spleť a zcela kompaktní dekor umístěný na horní části bočních stěn. Pestrost výzdoby vybízí po-

9 Boční pohled – detail. Foto Ivana Dobešová.

zorovatele k zapojení představivosti. Množství vizuálních odkazů vyzývá k odhalení významu a přispívá k oživení předmětu. Na jeho počátku, čili ve směru jízdy, se nalézá hlava draka chrlicí oheň. Tělo saně následně zaniká v nepřehlédném spletní akantů dotvářeném dalšími symbolickými výjevy, jako jsou zajíc proskakující kruhem a o kousek dál pes ve stejné póze. Tato dvě zvířata ve skoku možná upozorňují na velkou rychlost, které mohly saně dosahovat. O kus dál se mezi fíky nalézá trs vína, který zcela nerušeně ozobává špaček. Celý ornament zakončují malí putti, jejichž obličej jsou otočeny směrem k madlu. U úst svírají velké lastury, na něž po Tritónově vzoru troubí. Jak dokazují nafouklé drobné tvářičky, činí tak zřejmě ze všech sil. Toto důmyslné zakončení mělo očividně oslavovat triumfálnost jízdy.

Saně jsou dvojsedadlové ve stylu vis-à-vis a jejich vnitřní část má zářivě modrý nátěr. 7

Čelní stěna

Perspektivně pojatá kompozice zachycuje skupinku lidí kráčejících po prašné cestě ve-

doucí k městské bráně. Kompozici můžeme rozdělit do dvou plánů. V popředí se nachází cesta vedoucí ke zvedacímu mostu. Tato momentálně sklopená lávka s typicky bílým nátěrem umožňuje příchozím přístup k otevřené bráně. Jak naznačuje zvedací most, cesta vede přes kanál, po němž pluje loď menších rozměrů se staženými plachtami. V pozadí se pak rozprostírá sama brána, která svou monumentálně pojatou architekturou spíše připomíná hrad než průchod do města. Brána se skládá z dvou postranních oválných věží zakončených cimbuřím, nad nimi se tyčí jehlancovitá zkosená střecha. Obě věže propojuje budova obdélného půdorysu s cimbuřím a stanovou střechou. Pozadí dotváří panoramatické zázornění obrysů střech rámujících břeh grachtu. Souvislá vrstva mraků vznášející se nad bránou vytváří pomyslnou neproniknutelnou hradbu.

Nad vyobrazením se v řezbářském provedení s odpovídající barevností nachází znak města Amsterdamu, který obklopují akantové rozviliny. Lze předpokládat, že znak upozor-

10 Boční pohled. Foto Ivana Dobešová.

ňuje na nějakou amsterdamskou městskou bránu, která už ale asi zanikla.

Zadní stěna

Staticky pojatá scénérie znázorňuje malý městský přístav. Nízko položený horizont vyvolává dojem, že pozorovatel stojí na protějším břehu. Světlem prodchnutá hladina vody v kanálu obklopuje dřevěné molo, u kterého kotví malý člun se staženými plachtami a ve větru plovající vlajkou. Figurální stafáž vyskytující se na břehu dodává vyobrazení na živost. Pozadí dotváří domy v holandském stylu tvořící celistvou řadu. Kousek od nich stojí kostel, jehož průčelí zakrývá skupina stromů rostoucí kousek od kanálu a to tak, že zůstala viditelná jen jeho věž. Zlaté sluneční paprsky odrážející se v listovní stromů pronikají skrz nakupené mračno a ozařují tak celý přístav.

Malbu v horní části zdobí ornament, nad nímž je zlatými písmeny napsána druhá část věty *Is't. al. Celegen*. Ve středu bohaté řezby se nalézá červený štít se zlatým rámováním. Štít čtvrtí zlatý kříž. V prvním a druhém poli se nachází pět vodorovných čar. Třetí pole je šachovnicově dělené a čtvrté zdobí tři koule. Je možné, že se jedná o erb nějakého spřízněného města nebo jednotlivce. 8

Boční stěna

Umělec v tomto výjevu zachytil městskou scénérii skládající se z kanálu, jehož nábřeží lemované stromy obohacují detailně vykreslené domy. Na světlem prodchnuté vodní hladině plují dvě bárky bez plachet, směřující ke zvedacímu mostu, u něhož stojí monumentální věž. Průhled do pozadí, vynikající přesným zachycením maličkostí včetně obrysově bohatých kulis, upozorňuje na umělcův zájem

o vylíčení. Tento fakt podtrhuje barevná odstíněnost hladiny a dynamičnost pohybujících se mraků.

Díky snaze o vystižení podrobností lze námět identifikovat. Jedná se o Montelbaanstoren. Tato brána se nachází v Amsterdamu u kanálu Oudeschans. Stavba vznikla již ve středověku jako součást opevnění, ale v 17. století ztratila svou obrannou funkci. Vlivem následných úprav pod vedením architekta Hendricka de Keyser získala dnešní podobu.⁴² Celá scéna, tak jak ji umělec zachytil, téměř beze změn odpovídá dnešní situaci. ⁹

Na druhé boční stěně je umístěna kompozice, jejíž hlavní motiv představuje ústřední pohled na město. Promyšleně komponovaný celek, skládající se z vodní plochy poseřené plavidly, se plynule odvíjí od popředí až k horizontu. Obě nábřeží rámuující kanál lemují domy holandského typu se zdobenými štíty. Nebe s mraky ovlivňuje odstínění vody. Vzhledem k tomu, že vrstva mraků není souvislá, nýbrž proderávána větrem, proniká jí světlo modelující celou scénu. Opětovně se zde projevila snaha o co nejvěrnější zobrazení reálné krajiny.

Realistická přesnost opřená o znalost skutečnosti nám tak umožňuje identifikaci i této malby. Výjev zachycuje Haringpakkerstoren, která stála poblíž centra Amsterdamu. Věž byla postavena ve středověku jako součást městského opevnění. Na její úpravě se zřejmě opět podílel výše zmiňovaný Hendrick de Keyser. Do dnešních dnů se ale stavba nedochovala. K jejímu stržení došlo roku 1829.⁴³ ¹⁰

Umělecko-řemeslné provedení saní, včetně zachycení městských panoramat a biblického citátu, dokládá, že saně vznikly v návaznosti na vzrůstající hrdost a patriotismus obyvatel Republiky spojených nizozemských provincií. Hospodářský rozmach republiky reprezentovaný Amsterdamem, z něhož se stalo středisko obchodu, mohl být tak vnímán jako důsledek božího požehnání, jak ilustruje biblický citát.

Rokokové saně pocházející z královské expozice představují jedinečný dobový odkaz zcela mimořádného uměleckého i kulturního významu, svědčící o oblíbenosti zimních radovánek. Jejich výtvarně-kulturní koncept a řemeslná pestrost vybízejí k odkrývání jejich materiálových a vizuálních kvalit. Souhrnným propojením uměleckého konceptu a historického zájmu tak snad dojde k obohacení výkladů věnovaných historii mobility předešlých období.

POZNÁMKY

¹ <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>. [cit. 9.10.2016]

² KREJČOVÁ, Monika. *Památková péče na jižní Moravě po druhé světové válce (1945–1960)*. Brno, 2015. s. 13. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historické vědy. 18-06-2015.

³ <http://www.noveaspi.sk/products/law-Text/1/13824/1/>. [cit. 29.10.2016].

⁴ KREJČOVÁ, cit. v pozn. 2. S. 15–16.

⁵ DUŠKOVÁ, Markéta. *Mobiliární fondy státních hradů a zámků: Mobiliární fond Hostim*. Brno, 2014. s. 28. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historické vědy. 02-09-2014.

⁶ KREJČOVÁ, cit. v pozn. 2. S. 16–17.

⁷ Burkhardt Göres, *Berliner Prunkschlitten, Kutschen und Sänften des Barock. Ausstellungskatalog*, Berlin 1987, s. 13.

⁸ Ibidem.

⁹ FURGER, Andreas. *Paraden – Maskeraden – Promenaden. Die Schlitten des Schweizerischen Landesmuseums im europäischen Kontext*, Basel 1982, s. 15.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ KURZEL-RUNTSCHNEIDER, Monica. Winterfreuden. Schlitten und Schlittenfahrten in der mitteleuropäischen Kunst- und Kulturgeschichte. In BECKER, Edwin; HAAG, Sabine. *Wintermärchen. Winter-Darstellungen in der europäischen Kunst von Bruegel bis Beuys*;

eine Ausstellung des Kunsthistorischen Museums Wien, 18. Oktober 2011 bis 8. Jänner 2012 und des Kunsthauses Zürich, 10. Februar bis 29. April 2012, Köln 2011, s. 97.

¹² Ibidem, s. 97–101.

¹³ Ibidem.

¹⁴ FURGER, cit. v pozn. 9. S. 17.

¹⁵ Ibidem, s. 18.

¹⁶ Ibidem, s. 21.

¹⁷ SOJKA, Jaroslav a kol. *Zapřažená krása: kočáry, saně a nosítka 18.–20. století*, Praha 2014, s. 10.

¹⁸ Tato typologie částečně vychází z rozčlenění, které učinil Andreas Furger (Andreas Furger, *Paraden – Maskeraden – Promenaden. Die Schlitten des Schweizerischen Landesmuseums im europäischen Kontext*, Basel 1982.) a je doplněna o speciální typy nizozemských saní zmíněných v knize Frank Matthias Kammel, *Heiße Kufen. Schlittenfahren: Repräsentation, Vergnügen, Sport*, Nürnberg 2007. Zaměřuji se zde pouze na typy saní používané do konce 18. století.

¹⁹ FURGER, cit. v pozn. 9. S. 10–11.

²⁰ Ibidem, s. 11.

²¹ Ibidem, s. 8.

²² KAMMEL, Frank Matthias. *Heiße Kufen. Schlittenfahren: Repräsentation, Vergnügen, Sport*, Nürnberg 2007, s. 120.

²³ CICHROVÁ, Kateřina; LIPSKÁ, Vladimíra; ZMEŠKAL, Martin. Restaurování rokokových saní na zámku Český Krumlov. In *Památky jižních Čech 2*, České Budějovice: NPÚ, 2009, s. 173.

²⁴ KAMMEL, cit. v pozn. 22. S. 80.

²⁵ Ibidem, s. 79–80.

²⁶ Označení Malá doba ledová prvně užil roku 1939 glaciolog Francois Matthes. Více: Brian Fagan, *Malá doba ledová. Jak klima formovalo dějiny 1300–1850*, Praha 2007, s. 77.

²⁷ FAGAN, cit. v pozn. 26. S. 79.

²⁸ BRÁZDIL, Rudolf; KOTYZA, Oldřich. Historická klimatologie a historie. In *Sborník sjezdu českých historiků v Pardubicích*, Pardubice 2008, s. 16.

²⁹ FAGAN, cit. v pozn. 26. S. 153.

³⁰ Ibidem, s. 201.

³¹ <http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/06/Dutch-Golden-Age-painting.pdf>. [cit. 13. 10. 2016].

³² COBELENS, Sebastiaan; PLOMP, Michiel; ROELOFS, Pieter. *Echtewinter. Hetwinterlandschap in de negentiende eeuw*, Bussum 2015, s. 8–9.

³³ „Holandané jsou velcí mistři v bruslení, mladí lidé obou pohlaví jej provozují jako každodenní cvičení...“ Johann Heinrich Zedler, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Halle und Leipzig 1732, s. 203–204. <http://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaetter-n&id=316474&bandnummer=35&seitenzahl=0115&supplement=0&dateifformat=1%27>. [cit. 13.10.2016].

³⁴ KUBEŠ, Jiří. *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pardubice, 2011. Habilitační práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Ústav historických věd.

³⁵ Ibidem, s. 107.

³⁶ Ibidem, s. 98–111.

³⁷ K této úvaze mě přivádí tématicky zaměřená bohatá dekorace a výzdoba „Zlatých saní“. Saně, které v této době byly velmi rozšířené, svého majitele – pokud byly bohatě zdobené – nejen patřičně reprezentovaly, ale zároveň upomínaly na místo a dobu zakoupení.

³⁸ Devět hřebů se dochovalo jen na levé ližině, pravou zdobí pouze osm hřebů.

³⁹ Je možné, že se jedná o skřítku či trpaslíka vážícího se k nějakému příběhu z tradiční nizozemské mytologie. Jeho přítomnost na saních tak může odkazovat na hlubší symboliku vyobrazení.

⁴⁰ Erb, který jako jediný dále nepopisují, se nachází nad opěradlem. Na červeném štítu je zlatá stojící postava muže v selském oděvu.

⁴¹ Za prepis a překlad nápisu děkuji prof. Dr. Wilken Engelbrechtovi.

⁴² <https://www.amsterdam.nl/kunst-cultuur/monumenten/beschrijvingen/montelbaanstoren/>. [cit. 14.10.2016].

⁴³ <http://www.amsterdamsebinnenstad.nl/binnenstad/213/haringpakkerstoren.html>. [cit. 14. 10. 2016].

ŽÁROVÉ POHŘEBIŠTĚ Z MLADŠÍ DOBY BRONZOVÉ V LITOVLI NA ULICÍCH NOVOSADY A ŽEROTÍNOVA

Karel Faltýnek
Pavel Šlězár

Během záchranného archeologického výzkumu v Litovli, prováděného roku 2004 NPÚ ÚOP v Olomouci v souvislosti s výstavbou nové kanalizační sítě, došlo na ulici Novosady, poblíž křižovatky s ulicí Žerotínovou, k nálezům pozůstatků celkem čtyř žárových hrobů z období kultury lužických popelnicových polí (dále KLPP).¹ Objev těchto hrobů nebyl překvapivý, vzhledem ke starším nálezům dvou žárových hrobů ze 40. let 20. století na Žerotínově ulici č. 54 a 126.² V přípravné fázi výzkumu v roce 2004 byly prostudovány nálezové okolnosti těchto starších hrobů a zvolena vhodná metoda následného terénního výzkumu vedoucí k rozpoznání případných dalších komponent předpokládaného žárového pohřebiště. Sledována proto byla celá výkopová linie budoucí kanalizace již ve fázi skrývky těžkou mechanizací a pozornost byla věnována zejména rozhraní mezi geologickým podložím a nadložím. Obdobná metoda pak byla použita v roce 2011 při dostavbě kanalizace na Žerotínově ulici a vedla k odkryvu

dalších šesti žárových hrobů a potvrdila se tak existence žárového pohřebiště v tomto prostoru.³ ①

Popis hrobů a nálezových okolností

Jednotlivým hrobům ze všech nálezů i výzkumů byla přidělena vzestupná řada označení hrob H I až hrob H XII. V bližším popisu je pak hrob označen pořadovým číslem nálezů a rokem výzkumu v souladu s dokumentací jednotlivých výzkumů (např. HR1/04).

Hrob H I

(ul. Žerotínova čp. 126; ②:H I)

Nejstarší nálezy žárových hrobů z Litovle-Novosadů pocházejí již z období 2. světové války a z roku 1946. První zprávu o nich podal následujícího roku Karel Sedlák, tehdejší konzervátor pro historické památky v litovelském okrese.

Okolnosti nálezů:⁴

„Na začátku letošního školního roku přinesl do školy Antonín Bezdíček, studující II. třídy Opletalova st. reálného gymnasia v Litovli, dvě

① Litovel, 1 – poloha žárového pohřebiště KLPP na ulicích Novosady a Žerotínova, 2 – poloha archeologického výzkumu na ulici Zahradní, pac. č. 468/7 se sídlištními objekty KLPP. Digitalizace Jan Grégr.

krásné popelnice, které byly v červenci 1946 vykopány v domě jeho otce, p. účetního Antonína Bezdíčka v Žerotínově třídě č. 126 při stavbě schodiště a sklepa v hloubce 1,30 m pod podlahou...“

Inventář hrobu:⁵

„Z nalezených nádob jedna je větší okřínová popelnice ve tvaru dvou zkomolených kuželů, je pracována pouhýma rukama ze žlutavé hlíny promíšené pískem, na spodní a horní části je hlazená a má na dně úmyslně proražený otvor. Vysoká je 31 cm, průměr dna je 16 cm a hrdla 32 cm. Do polovice je naplněna polámanými kostmi, mezi nimiž se našla krásná, 18 cm dlouhá jehlice s kulovitou hlavičkou, ozdobnou pravidelnými rýhami. Druhá nádoba, kterou byla popelnice přikryta, je mísa ve tvaru dvouuchého krajáče s rovným dnem. Je vysoká 26 cm, průměr dna je 17 cm a hrdla 45 cm. Na povrchu je rýhována prstovými žlábků, na hraně břicha je dokola zdobena řadou důleček a má dvě ucha, nevýčtvájející nad okraj. Popelnice byla dělníkem při kopání částečně porouchána, mísa však zůstala neporušena...“

Uložení nálezů:

Ačkoliv Karel Sedlák uvádí: „Nález bude uložen v Městském muzeu v Litovli...“ je v současnosti nezvestný, a to i po revizi nálezového fondu bývalé Litovelské sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci.

Hrob H II

(ul. Žerotínova čp. 54; ②:H II)

Karel Sedlák k němu uvádí pouze toto:⁶

„Jak se nyní zjistilo, byl podobný nález učiněn v době nesvobody na nedaleké zahradě p. Josefa Webera, rolníka v Žerotínově ul. č. 54...“

Bližší nálezové okolnosti včetně místa uložení hrobového inventáře nejsou známy.

Hrob H III

(ul. Novosady před čp. 516; hrob HR1/04; arch. situace č. XLVII/4; ②:H III)

Okolnosti nálezů:

Linie výkopu pro kanál o šířce cca 1,60 m před čp. 516. Hrob byl zjištěn v ploše výkopu v hloubce 0,75 m pod úrovní stávajícího po-

vrchu ve středně hnědé písčité jílovité hlíně, tedy na bázi ornice. Torzo nádoby se nacházelo na stykové ploše s podložním bězovým jílem, který zasahoval do hloubky 0,85 m pod stávající povrch terénu. Pod touto vrstvou se nacházel podloží světle hnědý štěrkopísek. Hrob byl s největší pravděpodobností již v minulosti porušen orbou.

Inventář hrobu:

• Keramický jedinec: torzo nádoby; dva větší celky výdutí splepené z keramických zlomků náležejících pravděpodobně jedné větší nádobě bez výzdoby, dále 3 ks atypických výdutí patrně z téže nádoby.

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována; prozatím bez inventárního čísla.

Hrob H IV

(ul. Novosady před čp. 516; hrob HR2/04; arch. situace č. XLVII/4; ②:H IV)

Okolnosti nálezů:

Nálezové okolnosti hrobu HR2/04 jsou totožné jako u hrobu HR1/04. Torzo nádoby se nacházelo přibližně 2,0 m jižně od hrobu HR1/04. Hrob byl s největší pravděpodobností již v minulosti porušen orbou.

Inventář hrobu:

• Keramický jedinec: torzo jedné nádoby; fragment dna a části výdutí rekonstruované slepováním (⑤):1; průměr dna = cca 15 cm, dochovaná výška = cca 8,5 cm; dále 3 ks atypických fragmentů výdutí patrně z téže nádoby.

Uložení nálezů:

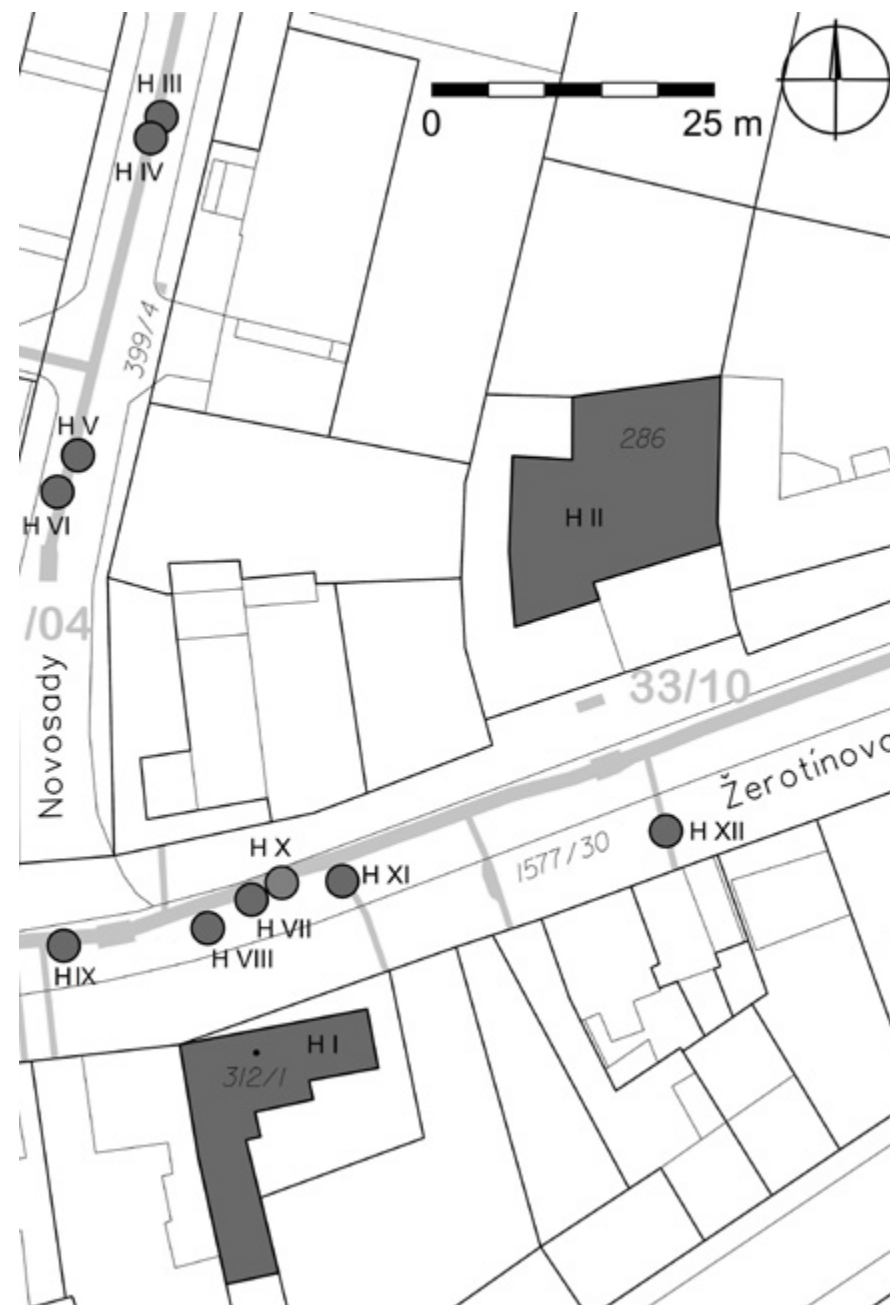
NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována; prozatím bez inventárního čísla.

Hrob H V

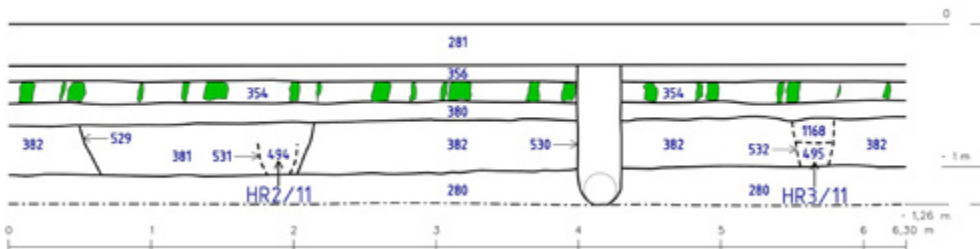
(ul. Novosady, SZ od Žerotínava čp. 55; hrob HR3/04; arch. situace č. XLVII/5; ②:H V)

Okolnosti nálezů:

Linie výkopu pro kanál o šířce cca 1,60 m SZ od Žerotínova čp. 55. Hrob byl zjištěn ve východním profilu výkopu v hloubce 0,70 m pod stávajícím povrchem. Torza nádob se nacházela na samotné bázi středně hnědé ornice, pod níž

② Litovel, polohy jednotlivých žárových hrobů KLPP na ulicích Novosady a Žerotínova. Digitalizace Jan Grégr.

③ Litovel, ulice Žerotínova, archeologická situace č. 115, Profil P107 se žárovými hroby H VII (hrob HR2/11) a H VIII (hrob HR3/11). Kresba Karel Faltýnek, digitalizace Jan Grégr.

byl již podložní světlý hnědý říční štěr. Hrob byl s největší pravděpodobností již v minulosti porušen orbou, střední hnědý půdní typ obsahoval taktéž i novověkou keramikou.

Inventář hrobu:

- Keramický jedinec č. 1: torzo okraje nádoby o průměru cca 28–30 cm (4):2; část podhrdlí a výdutí nádoby s uchem (4):3; 6 ks atypických fragmentů výdutí patrně z téže nádoby.
- Keramický jedinec č. 2: slepováním rekonstruovaná část profilu nádoby s důlkovou plastikou páskou na podhrdlí (4):4; 1 ks atypický fragment výdutí patrně z téže nádoby.

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována; prozatím bez inventárního čísla.

Hrob H VI

(ul. Novosady, SZ od Žerotínova čp. 55; hrob HR4/04; arch. situace č. XLVII/5; ②:H VI)

Okolnosti nálezů:

Linie výkopu pro kanál o šířce cca 1,60 m SZ od Žerotínova čp. 55. Hrob (torza nádob) byl zjištěn v západním profilu v hloubce 0,90 až 1,20 m pod stávajícím povrchem. Do hloubky 0,70 m zasahovala střední hnědá ornice, pod ní do hloubky 0,90 m světlý hnědookrový písčitéj jí. Pod ním se nacházel světlý hnědý říční štěr, do něhož byla zahloubena hrobová jáma, která však nebyla na profilu makroskopicky nijak patrná. Hrob HR4/04 se nacházel cca 3,60 m jižně od hrobu HR3/04. Hrob nebyl porušen orbou.

Inventář hrobu:

- Keramický jedinec č. 1: torzo hrncovité nádoby, rekonstruováno slepováním s dochovaným celým profilem, bez výzdoby, průměr okraje = cca 36–38 cm, výška nádoby = 37 cm, dno se nedochovalo (4):6.
- Keramický jedinec č. 2: torzo mísovité nádoby nejméně s jedním uchem, rekonstruované slepováním, část okraje a výdutí, bez výzdoby, průměr okraje = cca 34 cm, maximální dochovaná výška = 13,5 cm; 2 ks fragmentu okraje patrně téže nádoby; 3 ks atypických fragmentů výdutí patrně téže nádoby, dno se nedochovalo (4):5).

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována; prozatím bez inventárního čísla.

Hrob H VII

(ul. Žerotínova před čp. 55; hrob HR2/11; arch. situace č. 115; ②:H VII)

Okolnosti nálezů:

Linie výkopu pro kanál o šířce cca 1,60 m před čp. 55. Hrob ③ byl zjištěn v JV profilu, přičemž protější profil byl porušen výkopem starší inženýrské sítě. Dno nádoby spočívalo 1,10 m pod stávajícím povrchem, a to již na štěrkovém podloží. Zásyp byl tvořen velmi světlou šedookrovou písčitou jílovitou hlínou s cca 40% podílem říčního štěrku. Okolí nádoby, výplň zahloubeného (?) malého objektu k 531 měl poněkud tmavší odstín. Význam zahloubeného objektu k 529 je poněkud nejjas-

ný, z jeho výplně k 381 pocházejí pouze 2 ks atypických fragmentů výdutí nádob KLPP, což platí i pro uložení k 382.

Inventář hrobu:

- Keramický jedinec č. 1, inv. č.: 33/10-494/1: koflík (amfora?) s jedním dochovaným ouškem rekonstruovaná slepováním, průměr okraje = 7,5 cm, výška = 10 cm, průměr dna = 4 cm (6):6).
- Keramický jedinec č. 2, inv. č.: 33/10-494/2: 1 ks atypická výduť větší nádoby.
- Kovová tyčinka, inv. č.: 33/10-494/3: barevný kov, délka = 3,4 cm, průměr = 2 mm.
- Drobné lidské kosti, inv. č.: 33/10-494/4 – určeno jako: dětský plod 7 – 7,5 lunárního měsíce, stupeň zehu dokonalý (od 650°C do 700°C).⁷

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována.

Hrob H VIII

(ul. Žerotínova před čp. 55; hrob HR3/11; arch. situace č. 115; ②:H VIII)

Okolnosti nálezů:

Linie výkopu pro kanál o šířce cca 1,60 m před čp. 55. Hrob ③ byl taktéž zjištěn v JV profilu jako hrob HR2/11. Keramické nádoby se nacházely v hloubce od 1,25 do 1,35 m pod stávajícím povrchem ve vzájemně těsné blízkosti, přičemž výkop pro jamku byl od okolní uložení k 382 nerozeznatelný.

Inventář hrobu:

- Keramický jedinec č. 1, inv. č.: 33/10-495/1: částečně dochovaný miskovitý koflík s jedním uchem, rekonstruovaný slepováním, průměr okraje = 11,5 cm, výška = 5 cm, průměr dna = 3 cm (6):11).
- Keramický jedinec č. 2, inv. č.: 33/10-495/2: koflík s odlomeným uchem rekonstruovaný slepováním, průměr okraje = 8 cm, výška = 4,5 cm, průměr dna = 2,5 cm (6):8).
- Keramický jedinec č. 3, inv. č.: 33/10-495/3: část malého hrnce rekonstruovaného slepováním, průměr okraje = 6 cm, dochovaná výška = 4 cm, dno chybí (6):7).
- Keramický jedinec č. 4, inv. č.: 33/10-495/4:

1 ks atypický fragment výdutí.

- Keramický jedinec č. 5, inv. č.: 33/10-495/5: 1 ks atypický fragment výdutí větší nádoby; inv. č.: 33/10-495/6: 1 ks slepováním rekonstruovaného dna nádoby o průměru = cca 7 cm, s největší pravděpodobností tentýž keramický jedinec.

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována.

Hrob H IX

(křižovatka ul. Žerotínovy a ul. Novosady; hrob HR4/11; arch. situace č. 116; ②:H IX)

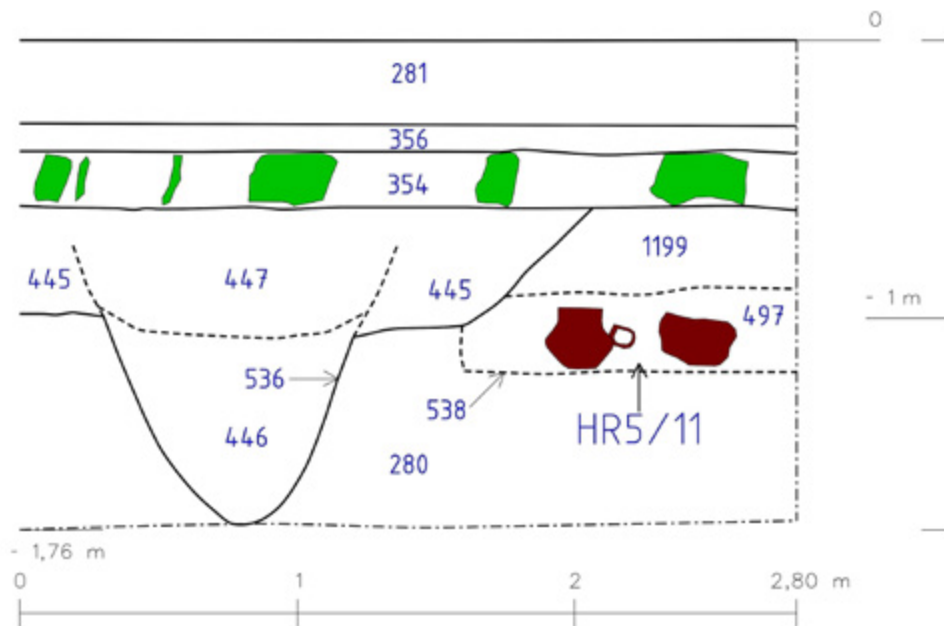
Okolnosti nálezů:

Linie výkopu pro kanál o šířce cca 1,60 m v místě křižovatky ul. Žerotínovy a ul. Novosady. Hrob byl zjištěn v jižním profilu. Patrně středověkou orbou značně poškozené nádoby se nacházely v hloubce 0,85 až 1,20 m pod stávajícím povrchem. Hrobová jáma byla zcela nerozeznatelná, vzorkováním byl vymezen její pravděpodobný rozměr o šířce 0,5 m. Jak okolní uložení k 384, tak i zásyp hrobu k 496 byl tvořen světlou hnědookrovou písčitou jílovitou hlínou. Dno nádoby spočívalo na geologickém podloží tvořeném světlým hnědým říčním štěrskem.

Inventář hrobu:

- Keramický jedinec č. 1, inv. č.: 33/10-496/1: větší torzo mísovitěho hrnce rekonstruovaného slepováním, na výdutí zdobeného přesekáváním, průměr okraje = 25,7–26,5 cm, největší průměr v plecích = 29 cm, dochovaná výška = 22,5 cm, dno se nedochovalo (6):1).
- Keramický jedinec č. 2, inv. č.: 33/10-496/2: větší torzo, okřín, rekonstruovaný slepováním, průměr okraje = cca 24 cm, zachovala výška = 22 cm, dno se nedochovalo (6):3); inv. č.: 33/10-496/4: 1 ks atypický fragment výdutí.
- Keramický jedinec č. 3 (?), inv. č.: 33/10-496/3: cca 50 ks drobných fragmentů atypických výdutí (téměř drť); nelze vyloučit, že náleží ke keramickému jedinci č. 2.
- Drobné lidské kosti, inv. č.: 33/10-496/5 –

SIT 137

④ Litovel, ulice Žerotínova, archeologická situace č. 137, Profil P129 se žárovým hrobem H XI (hrob HR5/11). Kresba Karel Faltýnek, digitalizace Jan Grégr.

určeno jako: nedospělý jedinec/blíže nelze specifikovat, stupeň žehu nedokonalý/dokonalý (II., III. stupeň – okolo 550°C).⁸

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována.

Hrob H X

(ul. Žerotínova před čp. 55; hrob HR1/11; arch. situace č. 112 a 113; ②:H X)

Okolnosti nálezu:

Linie výkopu pro kanál o šířce cca 1,60 m před čp. 55. Hrob, případně však více hrobových celků, byl zjištěn v JV profilu. Keramické fragmenty nádob, jež byly s největší pravděpodobností rozrušené již středověkou orbou, se v případě situace č. 112 nacházely volně rozptýlené v uloženině k 377 – světlý hnědookrový písčité jíly. Ten byl mocný 0,45 m

s bázi v hloubce cca 1,0 m pod stávajícím povrchem. Pro situaci č. 113 bylo charakteristické, že jednotlivé keramické fragmenty byly volně rozptýleny jak v uloženině k 379 – světlý hnědookrový písčité jíly s mírně naředěným odstínem (hloubka 0,60 až 0,70 m), tak i v podložní uloženině k 378 – světlý okrový písčité jíly s nepatrně šedavým odstínem, který tvořil výplň objektu k 528 nejasné funkce. Jeho báze se nacházela v hloubce až 1,10 m pod stávajícím povrchem, zjištěná délka činila 2,80 m. Do šterkovitého podloží zasahoval od hloubky 0,95 m pod stávajícím povrchem. Po odstranění pažení mezi situacemi č. 112 a 113 byl na profilu, avšak již v podložním šterku, rozpoznán otisk profilu nádoby inv. č. 33/10-493/1, jež se nacházela v hloubce 0,90 až 1,20 m pod stávajícím povrchem. I když níže popsané fragmenty nádob jsou z důvodu

zjednodušení popisovány jako hrobový celek HR1/11, nelze ani přibližně stanovit z kolika možných hrobů skutečně pocházejí. Počet keramických jedinců není rovněž zcela jasný.

Inventář hrobu:

- Keramický jedinec č. 1, archeologická situace č. 112, inv. č.: 33/10-377/1: 1 ks fragment okraje nádoby, průměr neměřitelný.
- Keramický jedinec č. 2, archeologická situace č. 112, inv. č.: 33/10-377/2: 1 ks fragment výduti nádoby zdobený přesekáváním.
- Keramický jedinec č. 3, archeologická situace č. 112, inv. č.: 33/10-377/3: 1 ks atypický fragment výduti nádoby; inv. č.: 33/10-377/4: 1 ks fragment ucha nádoby; inv. č.: 33/10-377/5: 1 ks fragment ucha nádoby; inv. č.: 33/10-377/6: 11 ks atypických fragmentů výduti nádoby; inv. č.: 33/10-377/7: 1 ks atypická výduť nádoby; inv. č.: 33/10-377/8: 12 ks atypických výdutí nádoby; inv. č.: 33/10-377/9: 4 ks atypických výdutí nádoby; inv. č.: 33/10-377/10: 5 ks výduti nádoby s částí dna, průměr neměřitelný.
- Keramický jedinec č. 4, archeologická situace č. 113, inv. č.: 33/10-377/11: 1 ks výduti nádoby s částí dna.
- Keramický jedinec č. 5, archeologická situace č. 113, inv. č.: 33/10-378/1: 1 ks fragment okraje nádoby, průměr neměřitelný.
- Keramický jedinec č. 6, archeologická situace č. 113, inv. č.: 33/10-379/4: 7 ks atypických fragmentů výduti nádoby
- Keramický jedinec č. 7, bez čísla archeologické situace (zjištěno dodatečně po odstranění pažení), inv. č.: 33/10-493/1: 1 ks fragment okraje nádoby o průměru = cca 36 cm.

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována.

Hrob H XI

(ul. Žerotínova před čp. 55; hrob HR5/11; arch. situace č. 137; ②:H XI)

Okolnosti nálezu:

Linie výkopu pro kanálovou přípojku do čp. 126. Hrob ④ byl zjištěn na západním profilu výkopu širokého 0,6 m s celkovou hloubkou

1,65 m. Hrobová jáma nebyla rozpoznatelná, zásyp hrobu byl tvořen světlým hnědým až hnědookrovým jílovitým šterkopískem, přičemž dno hrobu se nacházelo v hloubce 1,20 m pod stávajícím terémem. Keramické nádoby se objevovaly již od hloubky 1,05 m pod stávajícím terémem. Z jedné z nádob se dochoval pouze otisk ④ nádoba znázorněná vpravo), druhá z větších nádob (inv. č.: 33/10-497/2) se dochovala pouze z jedné poloviny. K této nádobě, jak bylo zjištěno v průběhu vzorkování, byly přiklopeny ještě dva šálky (inv. č.: 33/10-497/3 a 33/10-497/4). Z výkopku byly později získány četné keramické fragmenty pocházející z několika dalších keramických jedinců (v inv. č. obsahují 1150), avšak nelze určit, zda tyto níže popsané keramické jedince lze všechny považovat za součást hrobu HR5/11. Hrob byl rovněž s největší pravděpodobností porušen výkopem pro palisádový žlab k 536, jež pocházel z období kol. pol. 13. stol.

Inventář hrobu:

- Keramický jedinec č. 1, inv. č.: 33/10-497/1: torzo hrnce vejčitého tvaru s neměřitelným průměrem okraje, dochovaná výška = 17,5 cm.
- Keramický jedinec č. 2, inv. č.: 33/10-497/2: torzo okřínou ④ nádoba znázorněná vlevo) rekonstruovaného slepováním, průměr okraje = 29 cm, dochovaná výška = 20 cm, dno chybí; spodní polovina zdobená svislými rýhami ⑥:2; inv. č.: 33/10-497/5: 3 ks okraje těžé nádoby; inv. č.: 33/10-497/6: 4 ks atypických výdutí těžé nádoby.
- Keramický jedinec č. 3, inv. č.: 33/10-497/3: koflík s uchem rekonstruovaný slepováním, průměr okraje = 16,3–16,8 cm, výška = 8,5 cm, průměr dna = 6 cm ⑥:10).
- Keramický jedinec č. 4, inv. č.: 33/10-497/4: koflík s uchem téměř celý, průměr okraje = 9,5–10 cm, výška = 7 cm, průměr dna = 4 cm ⑥:12).
- Keramický jedinec č. 5 (získáno z výkopku), inv. č.: 33/10-1150/1: větší torzo mísovitého hrnce rekonstruované ho slepováním, na výduti zdobeného přesekáváním, průměr okraje = 22 cm ⑥:5).

- Keramický jedinec č. 6 (získáno z výkopku), inv. č.: 33/10-1150/2: torzo pouze kresebně rekonstruovatelné amfory (?) se dvěma oušky, dochovaná výška = cca 7 cm, průměr dne = cca 3 cm (6:13).
- Keramický jedinec č. 7 (získáno z výkopku), inv. č.: 33/10-1150/3: torzo okraje a výduti větší mísovitě (?) nádoby, průměr okraje = 25 cm (6:9).
- Keramický jedinec č. 8 (získáno z výkopku), inv. č.: 33/10-1150/5: 1 ks fragment okraje nádoby s neměřitelným průměrem; inv. č.: 33/10-1150/10: 1 ks výduť nádoby s částí ucha; inv. č.: 33/10-1150/11: 1 ks výduť nádoby s částí ucha; inv. č.: 33/10-1150/12: 3 ks atypických fragmentů výduti nádoby; inv. č.: 33/10-1150/13: 5 ks atypických fragmentů výduti nádoby; vzhledem k torzovitosti jednotlivých fragmentů nelze s přesností zjistit, zda některé nepochází z jiné nádoby.
- Keramický jedinec č. 9 (získáno z výkopku), inv. č.: 33/10-1150/9: torzo dna šálku s průměrem cca 6 cm.
- Keramický jedinec č. 10 (získáno z výkopku), inv. č.: 33/10-1150/8: 3 ks atypických fragmentů výduti.
- Keramický jedinec č. 11 (získáno z výkopku), inv. č.: 33/10-1150/14: 2 ks atypických fragmentů výduti.
- Keramický jedinec č. 12 (? – získáno z výkopku), inv. č.: 33/10-1150/4: fragment okraje s neměřitelným průměrem.
- U zbylých keramických fragmentů získaných rovněž z výkopku nelze s určitostí říci, zda nepatří k již výše popsaným keramickým jedincům či zda se nejedná o pozůstatky dalších nádob. Jedná se o tato inventární čísla: 33/10-1150/6: 1 ks atypický fragment výduti nádoby; 33/10-1150/7: 1 ks atypický fragment výduti nádoby; 33/10-1150/15: 1 ks atypický fragment výduti nádoby; 33/10-1150/16: 2 ks atypický fragment výduti nádoby.

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována.

Hrob H XII

(ul. Žerotínova před čp. 296; hrob HR6/11; arch. situace č. 141; 2:H XII)

Okolnosti nálezu:

Linie výkopu pro kanálovou přípojku do čp. 296. Hrob (nalezena torza dvou nádob) byl zjištěn na východním profilu výkopu širokého cca 0,6 m s celkovou hloubkou přesahující 1,50 m pod úroveň stávajícího povrchu. Hrobová jamka (k 540) byla na profilu zcela zřetelná a měla průměr cca 0,20 m. Zasažovala již do štěrkovitého geologického podloží a její dno se nacházelo cca 1,0 m pod stávajícím povrchem. Od hloubky 0,65 m do hloubky 0,85 m pod stávajícím povrchem se nacházel světlý až hnědookrový jílovitý štěrkopísek. Na dně nádoby byly v její výplni zjištěny zlomky spalených lidských kostí. Poblíž hrobu HR6/11 se rovněž, jako v případě hrobu HR5/11, nacházel výkop pro palisádový žlab K 536, který jej však celkem s jistotou neporušil.

Inventář hrobu:

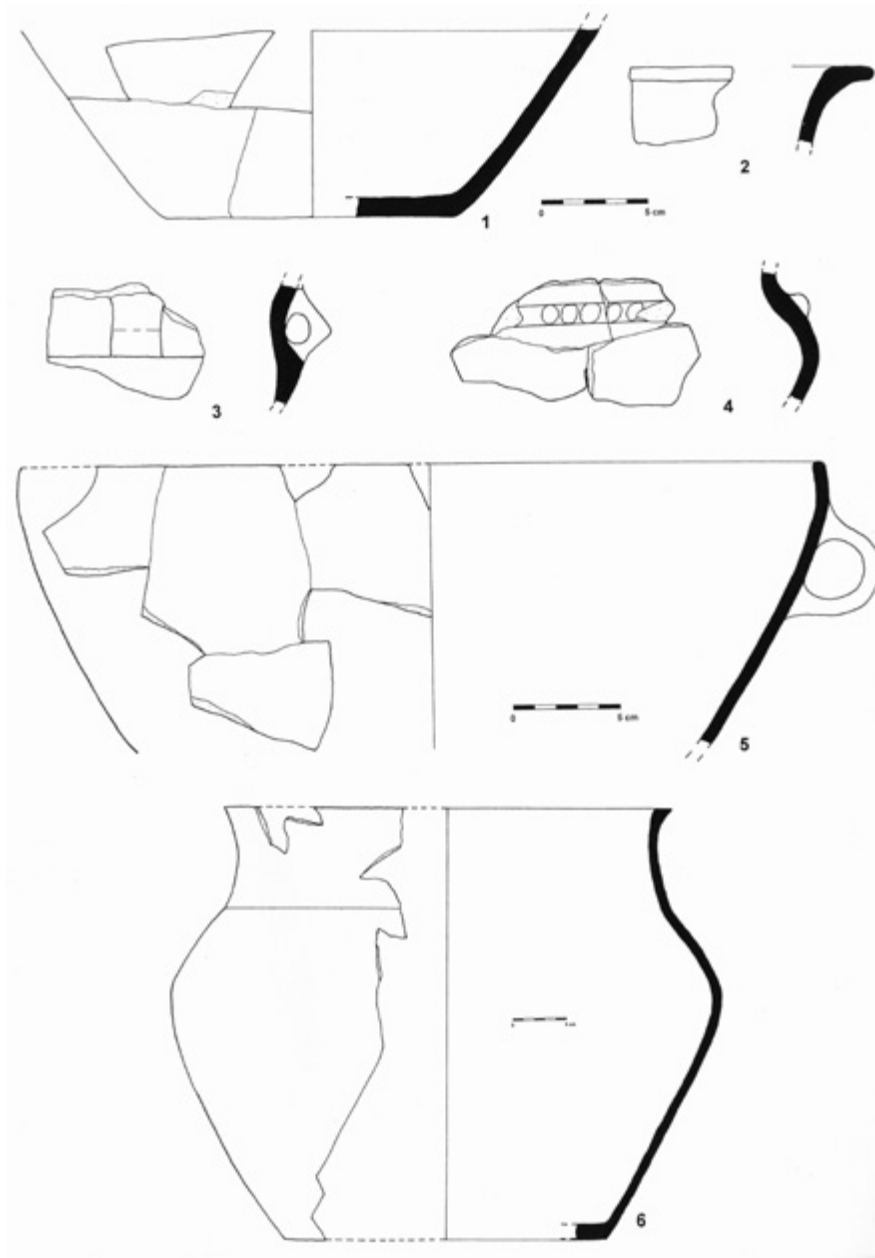
- Keramický jedinec č. 1, inv. č.: 33/10-460/1: torzo okřínu rekonstruované slepováním, průměr okraje = cca 16 cm, výška = 14 cm, průměr dna = 8 cm (6:4); 3 ks atypických fragmentů výduti pochází z téhož jedince.
- Keramický jedinec č. 2, inv. č.: 33/10-460/2: 7 ks fragmentů okrajů a výduti z mísy (?) o neměřitelném průměru; inv. č.: 33/10-460/3: 1 ks atypický fragment výduti nádoby snad z téhož keramického jedince.
- Drobné lidské kosti, inv. č.: 33/10-1151/1 – určeno jako: nedospělý jedinec/neonatus – infans Ib, stupeň zehu dokonalý (650 °C až 700 °C).⁹

Uložení nálezů:

NPÚ ÚOP v Olomouci. Nálezová zpráva rozpracována.

Závěr

Z výše popsaných nálezových okolností je zřejmé, že ačkoliv byl archeologický výzkum prováděn s maximální možnou pečlivostí, poznání celé struktury pohřebiště bylo limitováno několika závažnými okolnostmi. První velkou překážkou byl trvale zastavěný

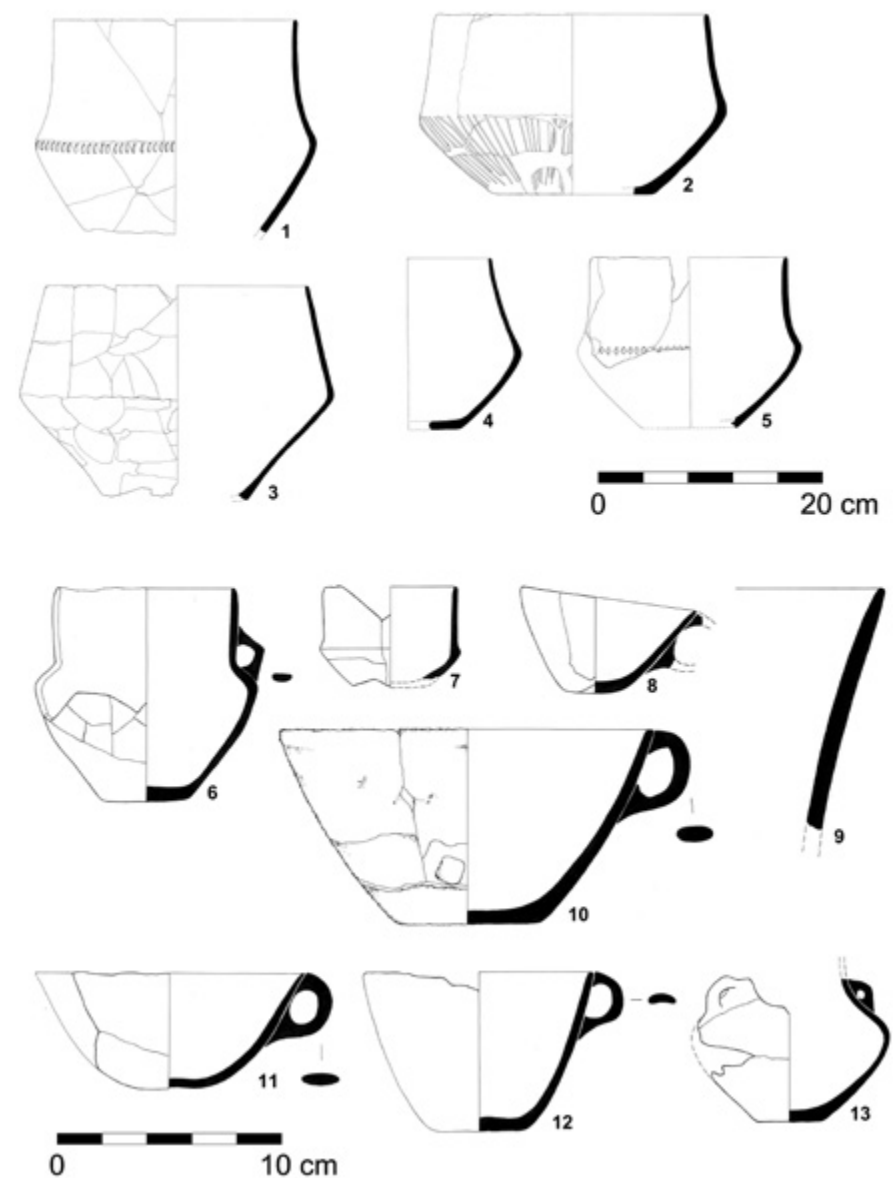
5 Litovel, ulice Novosady, 1 – H IV (hrob HR2/04), 2 – H V (hrob HR3/04) keramický jedinec č. 1, 3 – H V (hrob HR3/04) keramický jedinec č. 1, 4 – H V (hrob HR3/04), 5 – H VI (hrob HR4/04) keramický jedinec č. 2, 6 – H VI (hrob HR4/04) keramický jedinec č. 1. Kresba Karel Faltýnek.

prostor a striktně vymezené linie výkopů pro novou kanalizaci. Ty se nacházely téměř výhradně ve vozovkách s asfaltovým povrchem a jejich šířka činila pouhých 1,6–1,7 m, navíc hlavní fáze zemních prací nebylo možné provádět jinak než pomocí mechanizace. Z těchto důvodů nebylo možné výkopy nijak rozšiřovat. Výzkum byl proto prováděn převážně až formou ručního doodkrytí jednotlivých hrobů během pečlivě sledované a koordinované skrývky zeminy, spolu se vzorkováním profilů výkopu. Poměrně časté bylo i porušení archeologických situací staršími inženýrskými sítěmi. U některých hrobů bylo nepříznivé okolností taktéž i jejich poměrně mělké uložení, v důsledku čehož docházelo již nejméně od doby středověku k jejich narušování orbou. Výše uvedené důvody proto například zcela znemožnily určit, zda nad jednotlivými žárovými hroby existovaly v minulosti i mohylové násypy. Přesto se však zdařilo určit alespoň přibližný rozsah nekropole ve zkoumaném prostoru. Bylo zjištěno, že ve směru S-J činil rozsah na délku nejméně 85 m a ve směru V-Z pak přibližně 60 m. Jak prokázal archeologický dohled prováděný během rekonstrukce vodovodu na Sušilově ulici roku 2012,¹⁰ nekropole až do tohoto prostoru již s největší pravděpodobností nezasahovala. Jakékoliv její pozůstatky nebyly zjištěny ani v prostoru ulice Rybníček.¹¹ Pozoruhodná je rovněž skutečnost, že pokud byly v některých z hrobů nalezeny spálené kosti, odbornou analýzou bylo zjištěno, že náležely výhradně nedospělým jedincům, v jednom případě dokonce nenarozenému plodu.

Vzdálenosti mezi jednotlivými hroby byly různé, vždy činily nejméně několik metrů a nevykazovaly žádná rozpoznatelná pravidla. Například hrob H III (hrob HR1/04) a hrob H IV (hrob HR2/04) na ulici Novosady byly od sebe vzdáleny pouhé 2,0 m, avšak k dalšímu nejbližšímu hrobu H V (hrob HR3/04) bylo naměřeno více jako 33,0 m. Hroby H VII (hrob HR2/11) a H VIII (hrob HR3/11, oba viz ③) na Že-

rotínově ulici se nacházely přibližně 3,5 m od sebe a hrob H IX (hrob HR4/11) byl od hrobu H VIII (hrob HR3/11) vzdálen 15,0 m směrem na Z. Mezi hrobem H XI (hrob HR5/11) a hrobem H XII (hrob HR6/11) bylo naměřeno více jako 28 m.

Ani z hlediska hrobových výbav jednotlivých hrobů nevyplývají žádné signifikantní zákonitosti. Hroby zjištěné roku 2004 na ulici Novosady (hroby H III až H VI) obsahovaly téměř výhradně větší keramické tvary (viz inventáře jednotlivých hrobů), a to ve dvou hrobech bylo vždy po jedné nádobě a ve zbylých dvou hrobech vždy po dvou nádobách. V hrobech H VII (hrob HR2/11) a H VIII (hrob HR3/11) na Žerotínově ulici byly naproti tomu nalezeny převážně malé nádoby, přičemž v hrobě H VII byly v jedné z nich spálené dětské kůstky a blíže neidentifikovatelná bronzová tyčinka. Tento kovový artefakt, spolu s dnes již nezvěstnou jehlicí z hrobu H I (nález z roku 1946), jsou dosud jedinými bronzovými předměty, které jsou z celého pohřebiště známy. Z větších keramických jedinců, nejméně dvou, z hrobu H VIII se dochovaly pouhé fragmenty. V hrobě H IX (hrob HR4/11) byly zjištěny pouze velké keramické tvary a taktéž i spálené dětské kůstky. Patrně nejbohatším hrobem byl hrob H XI (hrob HR5/11), kde se nacházely jak malé, tak i velké keramické tvary, a to celkem v počtu dvanácti rozpoznaných jedinců. Bohužel faktem je, že celkem osm z nich (kontext k 1150) bylo nalezeno až ve výkopku, sice v bezprostřední blízkosti, nicméně nelze vyloučit, že některé tudíž mohou pocházet i z jiného rozrušeného hrobu. Archeologická situace ④ byla komplikována i raně středověkým palisádovým žlabem, kterým mohl být hrob H XI porušen již i v minulosti. Pozoruhodný je taktéž fakt, že z tohoto hrobu nejsou žádné doklady keramice a nebyly zde nalezeny ani jiné předměty. Ovšem je nutné připustit, že právě ony mohly být původně uloženy v nádobách rozrušených mechanizací. Hrob H XII (hrob HR6/11) obsahoval dva větší keramické tva-

⑥ Litovel, ulice Žerotínova, 1 – H IX (HR4/11, zkrácené inv. č. 496/1), 2 – H XI (HR5/11, inv. č. 497/2), 3 – H IX (HR4/11, inv. č. 496/2), 4 – H XII (HR6/11, inv. č. 460/1), 5 – H XI (HR5/11, inv. č. 1150/1), 6 – H VII (HR2/11, inv. č. 494/1), 7 – H VIII (HR3/11, inv. č. 495/3), 8 – H VIII (HR3/11, inv. č. 495/2), 9 – H XI (HR5/11, inv. č. 1150/3), 10 – H XI (HR5/11, inv. č. 497/3), 11 – H VIII (HR3/11, inv. č. 495/1), 12 – H XI (HR5/11, inv. č. 497/4), 13 – H XI (HR5/11, inv. č. 1150/2). Kresba Magdalena Sklenovská.

ry a zároveň i spálené dětské kůstky. Situace hrobu H X (hrob HR1/11) je specifická tím, že odtud pocházejí pouze fragmenty jednotlivých keramických jedinců, kterých bylo rozpoznáno celkem sedm. Pocházejí však z profilu dlouhého téměř 5,0 m, což připouští velmi pravděpodobnou možnost, že v tomto prostoru došlo již středověkou orbou ke zničení hned několika hrobů najednou.

Z chronologického hlediska pohřebiště zjištěné na ulici Novosady a ulici Žerotínově v Litovli náleží do středního (tedy II.) stupně lužické kultury dle Vokolka, BD-HA2, případně BD-HA1, kdy okřínny mají vyšší horní část, osudí nízké hrdlo a časté bývají jednoduché kónické šálky s uchem u okraje.¹²

Jako důležitou okolnost je rovněž nezbytné zmínit, že soudobé sídliště z období KLPP se nacházelo ve vzdálenosti přibližně 300 m západním směrem, s nejvýraznější koncentrací především v prostoru dnešní Zahradní ulice, kde byly objeveny i přímé doklady hrncířské výroby v podobě deformovaných nepovedených zmetků nádob a bochánku keramického těsta s otisky prstů po hnětení (①:2).¹³ Několik fragmentů keramiky náležející KLPP bylo nalezeno roku 2008 taktéž během stavby prodejny Tesco na Žerotínově a Dukelské ulici.

Máme tak před sebou velmi slibný potenciál dalšího výzkumu a vyhodnocení sídelního areálu doby bronzové, skládajícího se ze sídliště, pohřebiště i výrobního areálu na říční terase a vyvýšené akumulární poloze řeky Moravy.

Appendix

Žárový pohřební ritus v sobě odráží poměrně složité náboženské představy, které jsou dokladem úrovně abstraktního myšlení své doby. Spálením tělesné schránky mělo dojít k uvolnění duše, která se pak může snadněji vrátit, přičemž kouř je obvykle vnímán jako určitý druh „transportního prostředku“. Ohněm samotným pak dochází ke zničení příčin a sil, jež vedly ke smrti daného

jedince.¹⁴ Jiným důvodem kremace však mohlo být i čistě praktické hledisko, kdy šlo buď o zjednodušení transportu zesnulého, anebo umožnění jeho uložení na místo posledního odpočinku v určité době. Tou může být například období slunovratu, kdy nabývá zvláštního významu spalující – očištná – funkce slunečního kotouče. Vyloučit ovšem nelze ani zcela jiné zvyklosti, kdy se mohlo jednat buď o odraz konkrétního společenského postavení jednotlivce ve světě živých, případně naopak o uplatnění určité formy trestu.¹⁵

V našich zemích se s nejstaršími projevy žarového pohřbívání setkáváme již v období kultury s lineární keramikou, tedy v době nejstarších zemědělců (průběh 6. tisíciletí př. n. l.). Jako velmi zajímavou a zároveň i unikátní lokalitu z tohoto období, s vícefázovým birituálním pohřebištěm, lze uvést Kralice na Hané. Zde bylo v letech 2005–2006 prozkoumáno celkem 77 hrobů, z nichž 69 bylo žarových. Odhaduje se, že původně bylo na nekropoli pohřbeno až 780 jedinců, avšak vlivem poměrně složitých minulých dějů došlo u většiny hrobů k jejich zničení. Již v tomto období byly ve výstavbě některých těchto hrobů zjištěny milodary sestávající jak z keramiky, tak i broušené či štípané industrie.¹⁶

Další doklady středomoravských žarových, a to již mohylových pohřebišť s milodary, náleží do druhé vývojové fáze kultury nálevkovitých pohárů a kanelované keramiky z období eneolitu. Nejznámějšími lokalitami jsou např. Kosíř v trati Bořít, Drahanovice, Alojzov-Frolinková, Křemela I u Náměště na Hané, Ohrozim-Horka, Slatinky-U pánbožka a Alojzov-Spálený kopec. Spíše ojediněle se žarové hroby vyskytují i u dalších mladších eneolitických kultur, z nichž alespoň pro ilustraci lze uvést bošáckou kulturní skupinu. Poté tento způsob pohřbívání na poměrně dlouhý časový úsek mizí a znovu jej zaznamenáváme až ve střední době bronzové od období středodunajské mohylové kultury.¹⁷ V období mladší a pozd-

ní doby bronzové, do níž náleží i nekropole částečně prozkoumaná v Litovli, je žarový pohřební ritus rozšířený téměř v celé Evropě. Pohřebiště z té doby bývají velmi rozsáhlá, často i s tisíci uren-popelnic, a proto je celá tato doba nazývána obdobím popelnicových polí.¹⁸ Jedno z takových typických pohřebišť, dosud největší na celé Moravě a obsahující přibližně 1260 hrobů, bylo v 50. a 60. letech 20. století prozkoumáno Jindrou Nekvasilem v Moravičanech.

Žarový způsob pohřbívání se pak částečně udržel i po celou starší dobu železnou, přičemž k jeho většímu rozšíření došlo opět v mladší fázi mladší doby železné, přibližně od počátku 2. stol. př. n. l. Toto protohistorické období je v našich zemích charakteristické přítomností Keltů. Taktéž i mnohé germánské kmeny, jež sídlily na území Moravy v prvních stoletích našeho letopočtu, dávaly přednost kremaci nebožtíka s jeho následným pohřbením v keramické nádobě, případně i mimo ni.¹⁹ Tento ritus byl ostatně charakteristický taktéž i pro naše slovanské předky v období raného středověku. Od žarového pohřbívání bylo upuštěno až v 8. století n. l. patrně pod vlivem křesťanství.

POZNÁMKY

1. ŠLÉZAR, Pavel. Pravěk a středověké osídlení Starého města v Litovli, *Památková péče na Moravě, Monumentorum Moraviae tutela* XII, 2006, s. 63–72, cit. s. 65–67.

2. SEDLÁK, Karel. Prehistorické nálezy v Litovli, *Litovelsko* I, 1947, č. 15, 3. 9., s. 2; Stručný přehled archeologického bádání na Litovelsku viz ŠLÉZAR, cit. v pozn. 1. S. 63–65.

3. FALTÝNEK, Karel. Předběžná zpráva o výsledcích archeologických dohledů prováděných v Litovli v letech 2010 a 2011 a tak trochu o smyslu archeologie vůbec. In *Zajímavosti z Litovelska, Ročenka Muzejní společnosti Litovelska 2011*, Litovel 2012, s. 77–110, 158, cit. s. 88–91; FALTÝNEK,

Karel; ŠLÉZAR, Pavel. Litovel (okr. Olomouc), „Staré město“, ulice Žerotínova, parc. č. 1577/30, *Přehled výzkumů LVII-I*, 2016, s. 213–215.

4. SEDLÁK, cit. v pozn. 2. S. 2.

5. Ibidem.

6. Ibidem.

7. PANKOVSKÁ, Anna. Antropologická zpráva – Litovel, Žerotínova ul. 5, *Antropologická analýza lidských kosterních pozůstatků ze tří žarových hrobů lužické kultury* (nepublikovaný strojopis, přístupný v knihovně Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Olomouci), Olomouc 2011, s. 5.

8. Ibidem, s. 7.

9. Ibidem, s. 7.

10. FALTÝNEK, Karel. Litovel (okr. Olomouc), „Staré město“, ulice Sušilova, parc. č. 1577/28, *Přehled výzkumů LIV-II*, 2013, s. 214.

11. FALTÝNEK, Karel; ŠLÉZAR, Pavel. Litovel (okr. Olomouc), „Staré město“, ulice Rybníček, parc. č. 1577/1, *Přehled výzkumů LIV-II*, 2013, s. 219–220.

12. Za laskavou konzultaci děkujeme paní Mgr. Vendule Vránové, Ph.D., Archeologické centrum Olomouc.

13. ŠLÉZAR, cit. v pozn. 1. S. 66–67; ŠLÉZAR, Pavel. Litovel (okr. Olomouc), Zahradní ulice, parc. č. 468/7, *Přehled výzkumů XLVII*, 2006, s. 143.

14. BENDANN, Effie. *Death Customs: An Analytical Study of Burial Rites*, London 1969, s. 50.

15. GRÜNBERG, Judith M.. Mesolithische Bestattungen in Europa. Ein Beitrag zur vergleichenden Gräberkunde, *Internationale Archäologie* XL, 2000, Teil I. Text, cit. s. 51.

16. ŠMÍD, Miroslav. Birituální pohřebiště kultury s lineární keramikou, *Archeologické památky střední Moravy XX*, Olomouc 2013, cit. s. 7–51.

17. PODBORSKÝ, Vladimír. Pravěk dějiny Moravy. In *Vlastivěda moravská, Země a lid*, Brno 1993, cit. s. 71–286.

18. Ibidem, s. 286–332.

19. Ibidem, s. 333–502.

RANĚ NOVOVĚKÁ KOLEKCE KACHLŮ ZE ZAHRADNÍ ULICE V LITOVLI

Lukáš Hlubek
Pavel Šlězár

Město Litovel leží na území Hornomoravského úvalu mezi jednotlivými rameny řeky Moravy. V posledních dvou desetiletích náleží k důkladně archeologicky zkoumaným moravským městům. Výzkumy prováděné v místech Starého města u Litovle doložily, že se v meandru řeky původně rozkládalo pravěké sídliště a pohřebiště z mladší doby bronzové.¹ Další výrazný horizont osídlení v tomto prostoru zaznamenáváme až v pozdněhradištním období, kdy zde vzniklo sídliště s centrální a tržovou funkcí, známé z písemných pramenů jako *Antiqua civitas* – Staré město. Zhruba v polovině 13. století došlo k jeho translaci do prostoru mezi ramena Moravy cca 750 m jihovýchodně – do míst současné Litovle.² Lokaci města byl pověřen olomoucký měšťan Heinricus řečený Epich, který litovelské rychtářství obdržel darem od krále Přemysla Otakara II.³

V dalším textu nás bude zajímat především areál Starého města u Litovle. Život zde neustal ani po translaci města, i když lze ve druhé polovině 13. století pozorovat zřetel-

ný útlum sídelních aktivit. Předpokládáme v tomto prostoru zemědělské usedlosti s lánovou plužinou související s rozvojem agrárního zázemí Litovle. Je pravděpodobné, že může jít o zmíněné zahrady na Starém městě (*orti in antiqua civitate*), jejichž držbu potvrdil rychtář král Václav II. roku 1287. Rozvoj osídlení opět evidujeme v průběhu 14. věku. Podle získaných nálezů je zřejmé, že se osídlení koncentruje v okolí ulic Zahradní a Králové, západně od kostela sv. Jakuba.⁴

Nebývalou měrou se o poznání pravěkého a středověkého osídlení zasloužily archeologické výzkumy.⁵ Jeden z nich proběhl roku 2005 v souvislosti s plánovanou výstavou rodinného domu na Zahradní ulici (3).⁶ Celkově byla prozkoumána plocha o velikosti 107 m² (4). Nejstarší zjištěné osídlení náleží do mladší doby bronzové. Celkem se podařilo prozkoumat 13 sídlištních objektů, které mimo běžných nálezů obsahovaly také žárem přepálenou a defektní keramiku, pocházející nejspíše z nezdařené hrnčířské výroby. Další výrazný sídelní horizont máme doložen v pozdně hradištním

1 Detail kachle s motivem vázy s květinami z objektu č. 517. Kresba I. Hradilová.

② Litovel. Raně novověký objekt č. 517 v průběhu odkryvu. Foto Karel Faltýnek.

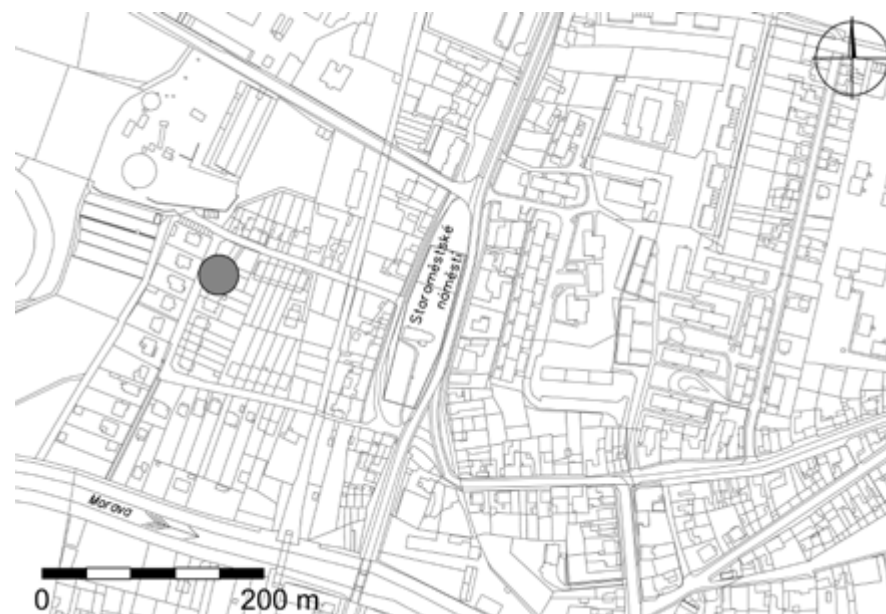
období, do kterého lze zařadit pět objektů a kulturní vrstvu o síle 15 cm. Nejatraktivnější artefakt z této doby představuje olovené polokulovitě závazí z objektu č. 526.⁷

Následné stopy osídlení zaznamenáváme až v raném novověku. Tuto epochu reprezentuje především rozsáhlý objekt (obj. č. 517) orientovaný ve směru sever – jih ②. Původně se snad jednalo o stavbu hospodářského charakteru.⁸ Celková šířka objektu dosahovala 6,3 m. Z jeho délky bylo prozkoumáno 6 m a zbylá část zasahovala mimo zkoumanou plochu. Zdokumentovaná hloubka činila 81 cm. Z přibližně 55 cm mocné svrchní vrstvy (kont. č. 102) pochází velké množství kuchyňské a stolní keramiky (hrnců, džbánů, mís, pánví, talířů atd.)⁹ a komorových kachlů ①, kterým se budeme v dalším textu ještě blíže věnovat.

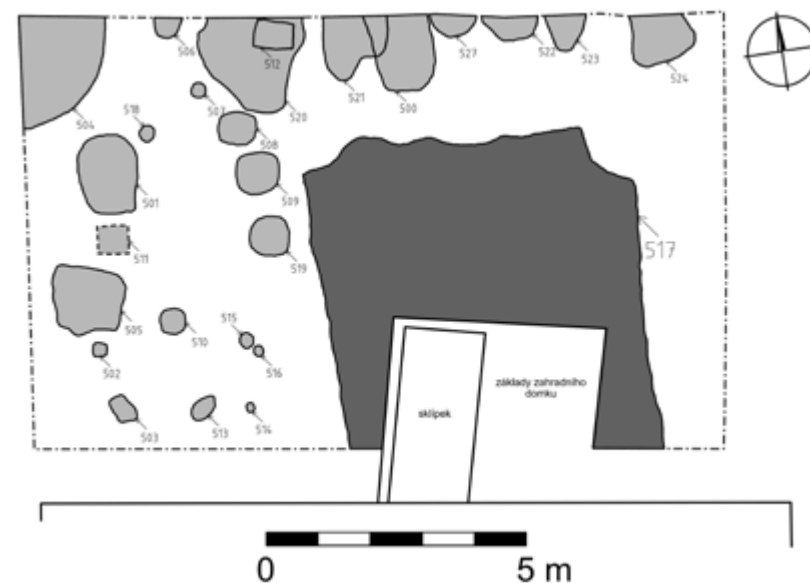
Soubor kamnářské keramiky v současné době prochází zpracováním, ale již dnes lze uvést hlavní výzdobné motivy na čelních vyhrívacích stěnách (dále jen ČVS) kachlů, vyjádřit k datování celé kolekce a také uvést některé morfologické i technologické vlastnosti kamnářských výrobků. Celkem máme

k dispozici 793 fragmentů kachlů, přičemž v drtivě většině případů jde o větší i menší zlomky a pouze v několika případech se podařilo slepit či alespoň kresebně rekonstruovat podstatnou část ČVS. Dohromady bylo identifikováno 16 výzdobných motivů (viz níže). Popisovanému souboru kamnářské keramiky zcela dominují zeleně glazované výrobky (766 ks, 97 %) a v menšině se vyskytují režné kachle (27 ks, 3 %).

Za nejstarší exemplář z celého souboru můžeme označit režný římsový kachel s cimbuřím opatřeným gotickými okny ve tvaru jeptišek. Na ČVS se nachází vinné hrozny na esovitě zatočeném úponku [motiv č. 1, ⑤]:5]. Celkový habitus výrobku vykazuje ještě pozdně gotické prvky. Podle analogických nálezů jej lze vročit do doby okolo roku 1500 nebo do prvních desetiletí 16. století.¹⁰ Pouze obecně do první poloviny 16. století klademe režný fragment kachle s dětskou (?) hlavičkou [⑤]:1].¹¹ Další režné exempláře náleží spíše do průběhu druhé poloviny 16. až první poloviny 17. století. Řadíme sem zlomek předpokládaného portrétního či alegorického kachle s neúplným nápisem DIA [motiv č. 2, ⑤]:3], který

③ Litovel. Lokalizace místa výzkumu na Zahradní ulici na výřezu katastrální mapy.

④ Litovel. Celkový plán zkoumané plochy s tmavě vyznačeným objektem č. 517. Kresba Karel Faltýnek, Pavel Šlézar, digitalizace Jan Grégr.

lze obecně klást do průběhu 16. věku.¹² Dále pak neúplný exemplář se značně stylizovanou kyticí ve váze v oválném medailonu [motiv č. 3, (6):4]. Tu s opatrností datujeme spíše do průběhu 17. století.¹³

Chronologicky je o něco málo citlivější větší polovina kachle s heraldickým motivem dvojhlavého orla svírající v pařátu žezlo [motiv č. 4, (6):3]. V obecné rovině se tento motiv objevuje od 16. do 18. století.¹⁴ Na částečně dochovaném náprsním štítku se nachází v horní části znak českého království, v poli pod ním je věž a dva lvi, což odpovídá erbům Kastilie a Leonu. Tyto země se na náprsní štítek dostaly za panování císaře Karla V. a nacházíme je i u dalších císařů z rodu Habsburků v druhé polovině 16. a v první polovině 17. století.¹⁵ Z rezných fragmentů můžeme ještě vyzvednout šest okrajových zlomků s průběžným vejcovcem [(5):2, 4]. Bohužel k těmto okrajovým zlomkům chybí motiv na ČVS. Podle současných poznatků se totožné lišty objevují na kachlích vyráběných v druhé polovině 16. století až na počátku 17. století.¹⁶

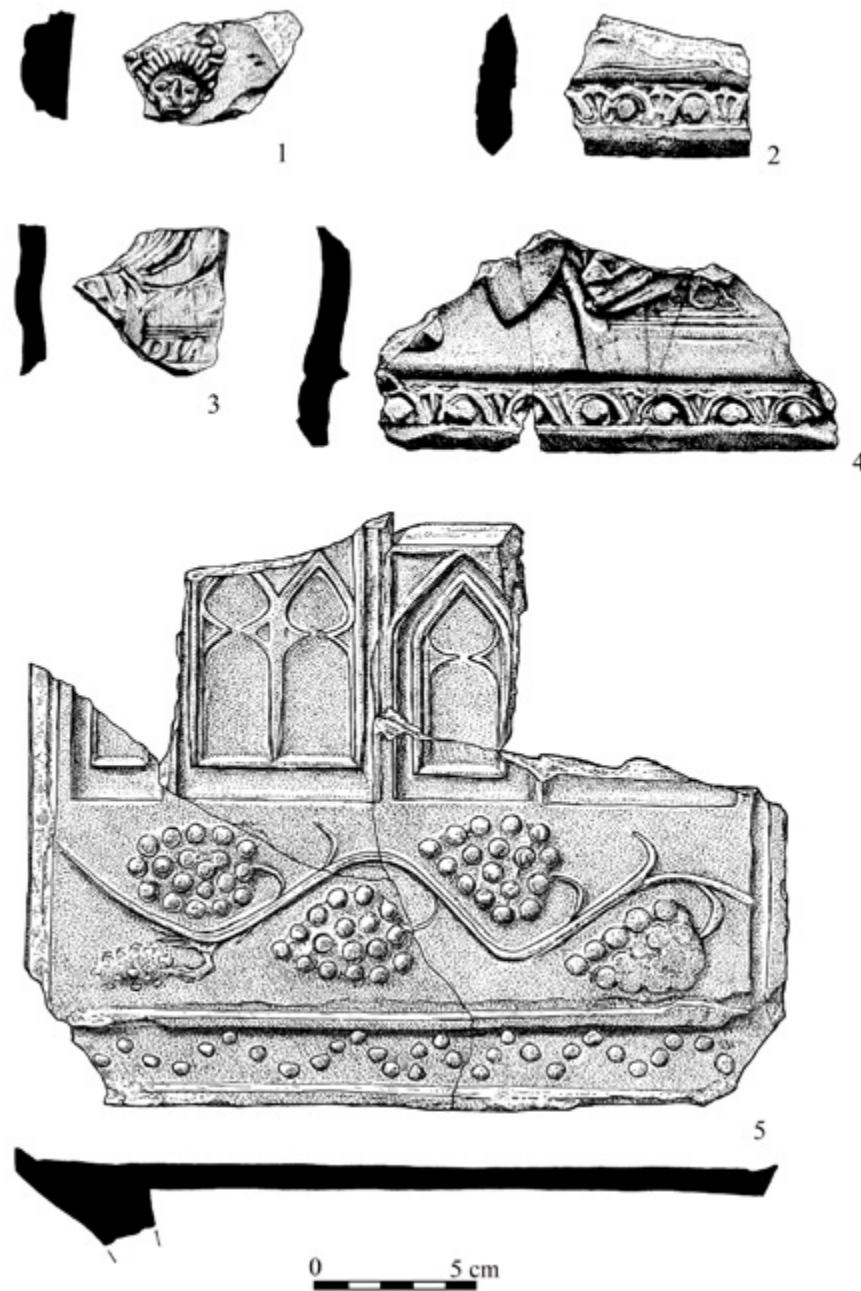
Zbytek souboru má zelenou glazuru na ČVS a hrany těchto exemplářů jsou často pokryty hnědou, v jednom případě také žlutou glazurou. Z motivů jsou nejvíce zastoupeny různé vegetabilní ornamenty. Nejčastěji se vyskytují exempláře, na jejichž ČVS se nacházejí různé varianty váz s květinami [(7):1, 3; 7:1, 2]. Tento motiv se začal objevovat už v raně renesančním období.¹⁷ V souboru se objevil jeden základní a jeden rohový kachel se stylizovanou květinou ve váze [motiv č. 5 a 6, (7):1, 3]. Pro ně známe přesné analogie z Čelechovic v Čechách, kde jsou datovány do druhé poloviny až konce 16. století.¹⁸

Patrně nejzajímavější motiv najdeme na kresebně rekonstruované ČVS obdélného kachle velkého formátu (rozměry 340 × 270 mm). Uprostřed spodní strany stojí nízká robustní váza amforovitého tvaru s bohatým květinovým aranžmá, kterou rámuji svislé sloupky zdobené drobnými tečkami, zakončené archivolto. Po obou stranách jsou v menších polích umístěny identické vázy s květinami,

jen mají subtilnější rozměry. V horních partiích nacházíme další dvě menší vázy s květinami a mezi nimi v oválné kartuši christogram IHS, přičemž z písmene H vyrůstá kříž a pod písmeny jsou nejspíše naznačeny tři hřeby [motiv č. 7, (8):3]. Tento christogram představuje jeden ze znaků jezuitského řádu.¹⁹ Rozměry, celkové provedení výrobku a umístění nápisu do oválné kartuše nás vedou k názoru, že tento motiv lze klást do druhé poloviny 16. až první poloviny 17. věku.²⁰ S velkou mírou pravděpodobnosti můžeme konstatovat, že rohový exemplář k tomuto kachli představují dva fragmenty s velmi podobným květinovým aranžmá i totožnými sloupky po stranách na ČVS [motiv č. 8, (8):2].

V kolekci glazovaných exemplářů dále evidujeme na ČVS motiv tzv. pěti mísovitých prohlubní. Prostřední prohlubeň je rámována tenkou lištou, jejíž vrcholy zdobí liliovitě kvítky [motiv č. 9, (6):2]. Svým provedením i pojetím motivu je mu blízký užší rohový kachel s dvěma prohlubněmi a oboustranným liliovým kvítkem uprostřed [motiv č. 10, (6):1]. Kachle s mísovitými prohlubněmi zaznamenáváme v prostředí habánských dílen na konci 16. a na počátku 17. století.²¹ Další podobné kusy evidujeme z několika dalších míst v Litovli.²² Z území Moravy pocházejí například z Brna a Strážnice, hradu Lukova, zámku v Janovicích u Rýmařova nebo ze studny v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích.²³ Jedním zlomkem je zastoupený zeleně glazovaný kachel s blíž neurčeným mozaikovým vzorem [motiv č. 11, (7):2]. Tato výrazná skupina kachlů se začala výrazně prosazovat v druhé polovině 16. až počátku 17. století a udržuje se v různých variantách až do 19. věku.²⁴

Mezi římsovými či patečními kachli se nejčastěji vyskytují kusy zdobené vegetabilním motivem (arabeska?) v kombinaci se třemi páry ptáků (labuť?) na ČVS [motiv č. 12, (8):1]. Volné analogie shledáváme v podobně tvarovaných exemplářích a ve výzdobných motivech z pokročilého 16. až z první poloviny 17. století.²⁵ V menším množství se objevil také kombinovaný ornamentální motiv v ně-

(5) Litovel. Výběr rezných kachlů (motiv č. 1, 2) z objektu č. 517. Kresba I. Hradilová.

kolika horizontálních pásech [motiv č. 13, (9):2]. Totožný nálezců evidujeme v souboru z Panské ulice v Brně. Zde získané kamnářské výrobky jsou kladeny do počátku 17. věku.²⁶ Co do počtu mají výrazně nižší zastoupení římsové kachle s motivem mořské panny a s Tritonem držící erb s orlicí [motiv č. 14, (7):3], které lze zařadit spíše do průběhu 16. století.²⁷ Domníváme se, že za dané situace není možné rozhodnout, zda jde o zemský znak Moravy nebo o erb blízkého města Olomouce.²⁸ Kamnový nástavec s okřídlenou hlavičkou andělíčka [motiv č. 15, (9):1], která je už spíše barokně pojatá, bude nejspíše náležet do průběhu 17. století.²⁹ Poslední rozpoznatý typ kachlů představuje několik římsovitých exemplářů s výžlabkem a bez jakékoliv reliéfní výzdoby na ČVS [motiv č. 16, (9):3]. Na základě podobných exemplářů z Uherského Hradiště jej datujeme do průběhu do 17. století.³⁰ Část reliéfů na ČVS některých výrobků zůstala pro jeho torzovitost nerozpoznána (celkem 319 ks). Nicméně na vrocení celého souboru to už nebude mít žádný zásadní vliv.

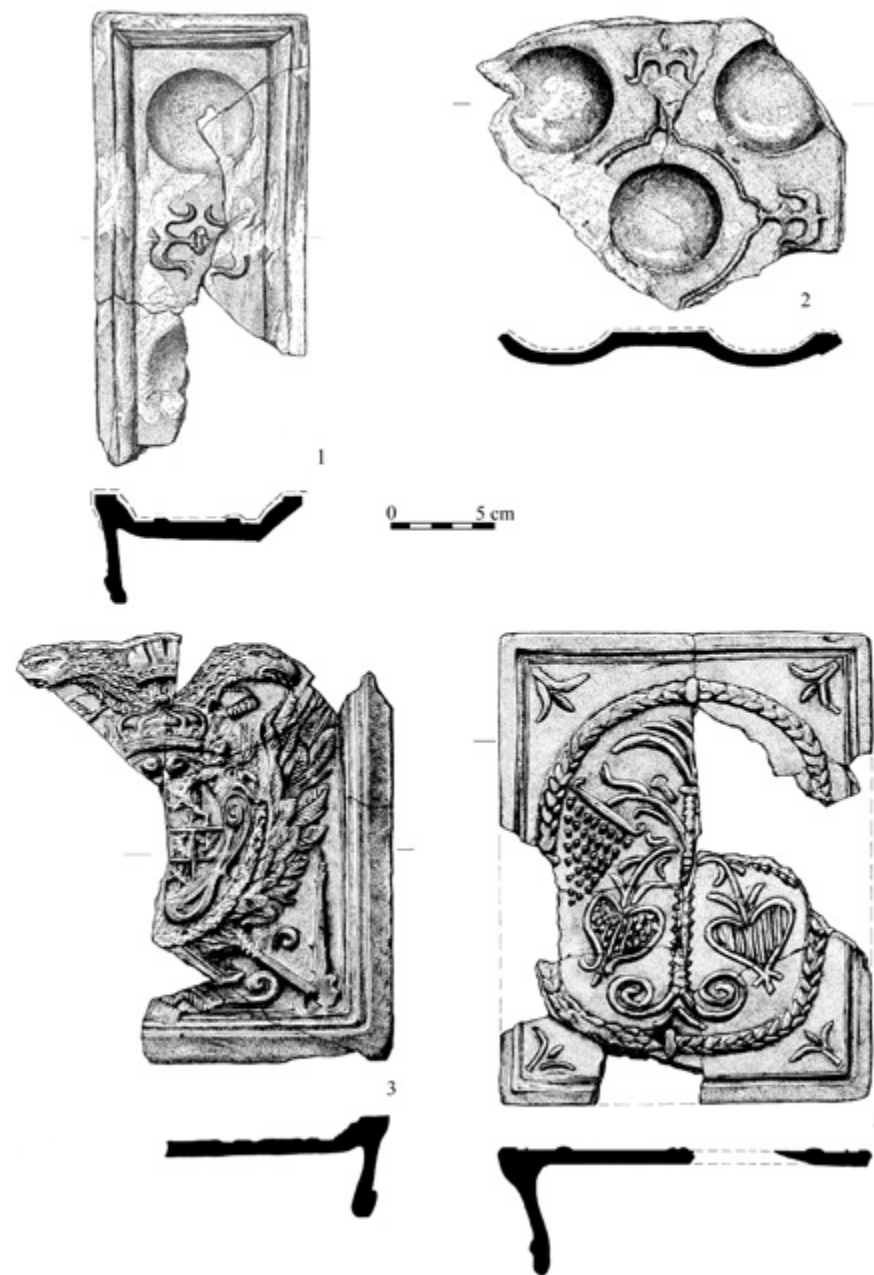
Pokud se zaměříme na technologickou stránku výše popsaného kamnářského materiálu, je zatím možné uvést tyto poznatky. Keramická hmota byla hrnčičem důsledně připravena, neboť obsahuje pouze jemnozrnné ostřívo, které místy prostupuje na povrch. Kachle mají kvalitní homogenní výpal. Výborné úrovně dosahuje zelená glazura pokrývající plochu ČVS a hnědá glazura na hranách těchto exemplářů. V některých případech evidujeme pod glazurou vrstvičku bílé hlíny. Barva střepu osciluje od béžových či téměř oranžových odstínů až po sytější cihlovou. Některé rohové exempláře jsou vytvořeny pouhým šikmým seřezáním komor tak, aby mohlo dojít k jejich vzájemnému sesazení [zvláště (6):1, 7:2].³¹

Drtivá většina kachlů má na zadní straně vrstvu sazí dokládající jejich užití v kamnovém tělese. Na zadních stranách kachlů také zaznamenáváme otisky hrubé textilie, která sloužila k lepšímu zatlačení keramické hmoty

při výrobě. V získaném souboru se také projevuje postupné zmenšení komor, jejichž hloubka činí u základních kachlů od 40 do 75 mm, u římsovitých variant dosahuje až 185 mm. Lze také konstatovat, že značná část kamnářských výrobků vykazuje nadprůměrnou řemeslnou úroveň, (především exempláře s bohatým reliéfem vázy s květinovým aranžmá na ČVS a christogramem IHS), což by mohlo naznačovat vyšší sociální statut jejich objednatelů.³²

S přihlédnutím ke značnému počtu kamnářských výrobků z tohoto výzkumu, k jejich pestrosti a ikonografii se nám jeví jako pravděpodobné, že zde máme před sebou kachle minimálně ze dvou až tří kamnových těles. Předpokládáme, že jedno otopné zařízení tvořily exempláře zdobené motivem váz s květinami a kartuší s christogramem IHS spolu s blízkými rohovými variantami kachlů [(8): 2, 3]. Jejich zastoupení je v celé kolekci nejvyšší (celkem 195 ks). Domníváme se, že z jiných kamen jsou kachle s motivem pěti miskovitých prohlubní, k nimž nejspíše přísluší rohový exemplář s dvěma prohlubněmi a liliovým dvojkvitkem [(6):1, 2]. Jejich podíl je ale výrazně menší (celkem 42 ks). Podle rozměrů není zřejmé, které z výše popsaných římsovitých kachlů tvořily k těmto otopným zařízením vrcholové nástavce či římsy.

Popsanou kolekci kamnářské keramiky lze především na základě analogií zařadit do širšího časového intervalu od druhé poloviny 16. století do první poloviny 17. století,³³ což podporuje i z objektu získaná kuchyňská a stolní keramika. S ohledem na předestřenou dataci předpokládáme, že k vyvezení prezentovaných kachlů mohlo dojít v souvislosti s doslazením otopných těles a jejich následnou výměnou za nové někdy v průběhu první poloviny 17. věku, popřípadě někdy na počátku druhé poloviny 17. století.³⁴ Je možné připustit spojitost s katastrofálním požárem města Litovle roku 1623, kdy shořelo ve městě 135 domů, dům řádu sv. Ducha, Uničovská brána a celé Uničovské předměstí, které se částečně překrývá s areálem Starého města.³⁵ A konečně nelze úplně pominout možnost, že by popsaná nálezcová si-

(6) Litovel. Výběr rezných a glazovaných kachlů (motiv č. 3, 4, 9, 10) z objektu č. 517. Kresba I. Hradilová.

tuace mohla souviset s událostmi z doby třicetileté války, během nichž bylo město roku 1643 dobyt a vydrancováno švédským vojskem.³⁶

Katalog motivů na ČVS kachlů z objektu č. 517

1) – ikonografie; 2) – typ kachle; 3) – stav dochování; 4) – barva a povrchová úprava; 5) – rozměry; 6) – počet kusů a odhadovaný minimální počet celých jedinců; 7) – datování; 8) – inventární číslo.

Motiv č. 1 [(5):5]: 1) – Rozvilina s vinnými hrozy a cimbuřím opatřeným gotickými okny ve tvaru jeptišek; 2) – komorový, obdélný, římsový; 3) – 4/5 plochy ČVS kachle; 4) – cihlová až béžová, rezný, zadní strana zakouřená s otiskem textilie; 5) – výška: 145 mm, šířka: 187 mm, síla stěny: 5–8 mm; 6) – 4 fragmenty z jednoho kachle; 7) – okolo roku 1500 až první polovina 16. století; 8) – 31/05 – 102/283, 31/05 – 102/744–745, 31/05 – 102/897.

Motiv č. 2 [(5):3]: 1) – část portrétního či alegorického motivu s neúplným nápisem DIA; 2) – komorový, základní; 3) – 1/10 ČVS kachle; 4) – cihlová až béžová, rezný, zadní strana zakouřená; 5) – výška: 36 mm, šířka: 63 mm, síla stěny: 7–8 mm; 6) – 1 fragment; 7) – 16. století; 8) – 31/05 – 102/82.

Motiv č. 3 [(6):4]: 1) – stylizovaná váza s květinami v oválném medailonu; 2) – komorový, obdélný, základní; 3) – 3/4 plochy ČVS kachle; 4) – cihlová, rezný, zadní strana zakouřená; 5) – výška: 245 mm, šířka: 195 mm, síla stěny: 5–9 mm, hloubka komory: 56 mm; 6) – 7 fragmentů ze dvou exemplářů; 7) – 17. století; 8) – 31/05 – 102/260, 31/05 – 102/582, 31/05 – 102/862.

Motiv č. 4 [(6):3]: 1) – císařský orel; 2) – komorový, obdélný, základní; 3) – 3/5 ČVS kachle; 4) – cihlová, rezný, zadní strana silně zakouřená; 5) – výška: 215 mm, šířka: 189 mm, síla stěny: 5–8 mm, hloubka komory: 40 mm; 6) – 4 fragmenty z jednoho kusu; 7) – dru-

há polovina 16. až první polovina 17. století; 8) – 31/05 – 102/258–259, 31/05 – 102/578–579.

Motiv č. 5 [(7):3]: 1) – stylizovaná váza s květinami; 2) – komorový, obdélný, základní; 3) – 1/3 ČVS kachle; 4) – cihlová, na ČVS zelená glazura, zadní strana zakouřená; 5) – výška: 135 mm, šířka: 127 mm síla stěny: 5–8 mm, hloubka komory: 34 mm; 6) – 1 zloemek; 7) – druhá polovina až konec 16. století; 8) – 31/05 – 102/270.

Motiv č. 6 [(7):1]: 1) – stylizovaná váza s květinami; 2) – komorový, obdélný, rohový; 3) – 5/6 kachle; 4) – cihlová, na ČVS zelená glazura, zadní strana zakouřená; 5) – výška: 230 mm, šířka: 118 mm, síla stěny: 5–8 mm, hloubka komory: 29 mm; 6) – 1 fragment; 7) – druhá polovina až konec 16. století; 8) – 31/05 – 102/261.

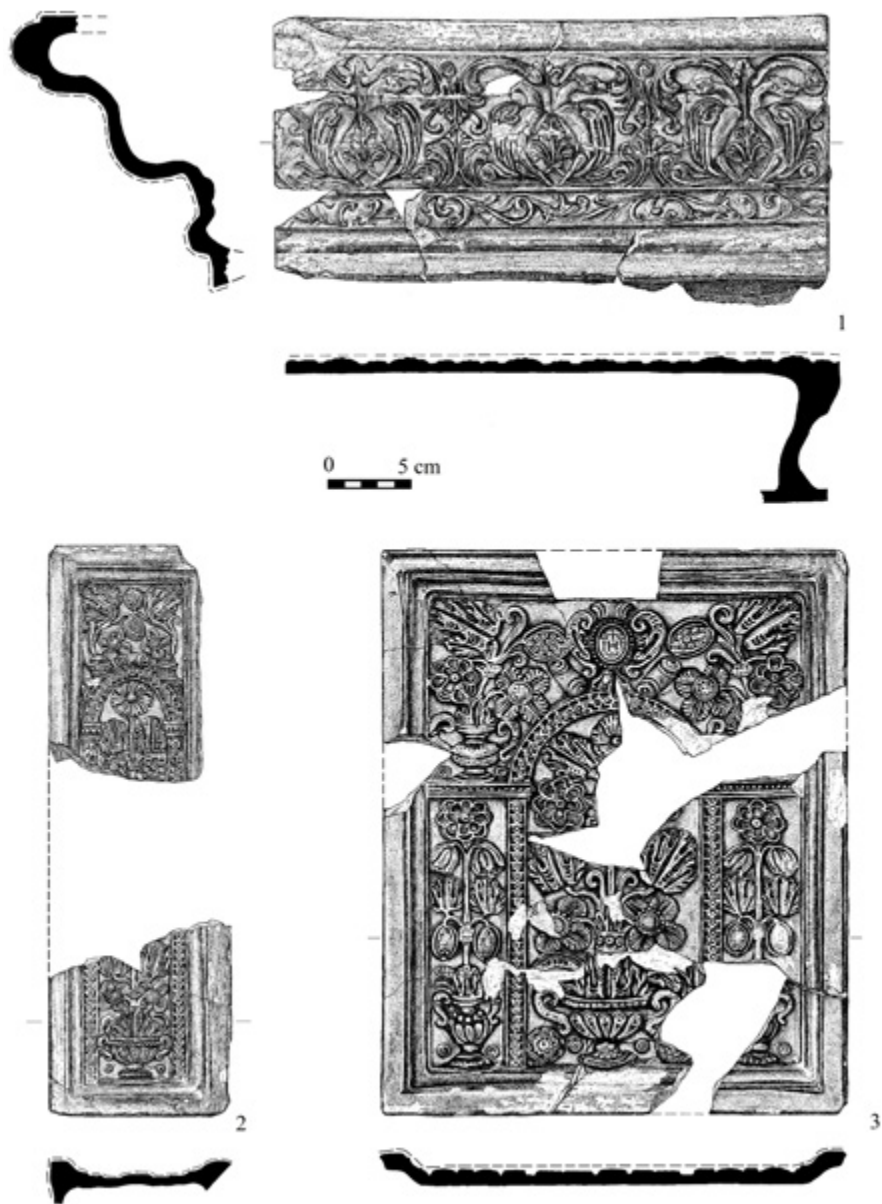
Motiv č. 7 [(8):3]: 1) – vázy s květinami a kartuši s nápisem IHS; 2) – komorový, obdélný, základní; 3) – 3/4 ČVS kachle; 4) – cihlová až béžová, zelená glazura na ČVS, na hranách hnědá glazura, zadní strana silně zakouřená s otiskem textilie; 5) – výška: 340 mm, šířka: 270 mm síla stěny: 5–8 mm; 6) – 192 fragmentů z minimálně ze 17 kusů; 6) – druhá polovina 16. až první polovina 17. století; 8) – 31/05 – 102/136, 31/05 – 102/265–266, 31/05 – 102/571–573, 31/05 – 102/587–588, 31/05 – 102/966.

Motiv č. 8 [(8):2]: 1) – váza s květinami; 2) – komorový, obdélný, rohový; 3) – 3/5 ČVS kachle; 4) – cihlová až béžová, zelená glazura na ČVS, na hranách hnědá glazura, zadní strana silně zakouřená s otiskem textilie; 5) – výška: 181 mm, šířka: 137 mm síla stěny: 5–9 mm; 6) – 3 větší fragmenty ze tří kusů; 7) – druhá polovina 16. až první polovina 17. století; 8) – 31/05 – 102/ 267, 31/05 – 102/574, 31/05 – 102/577.

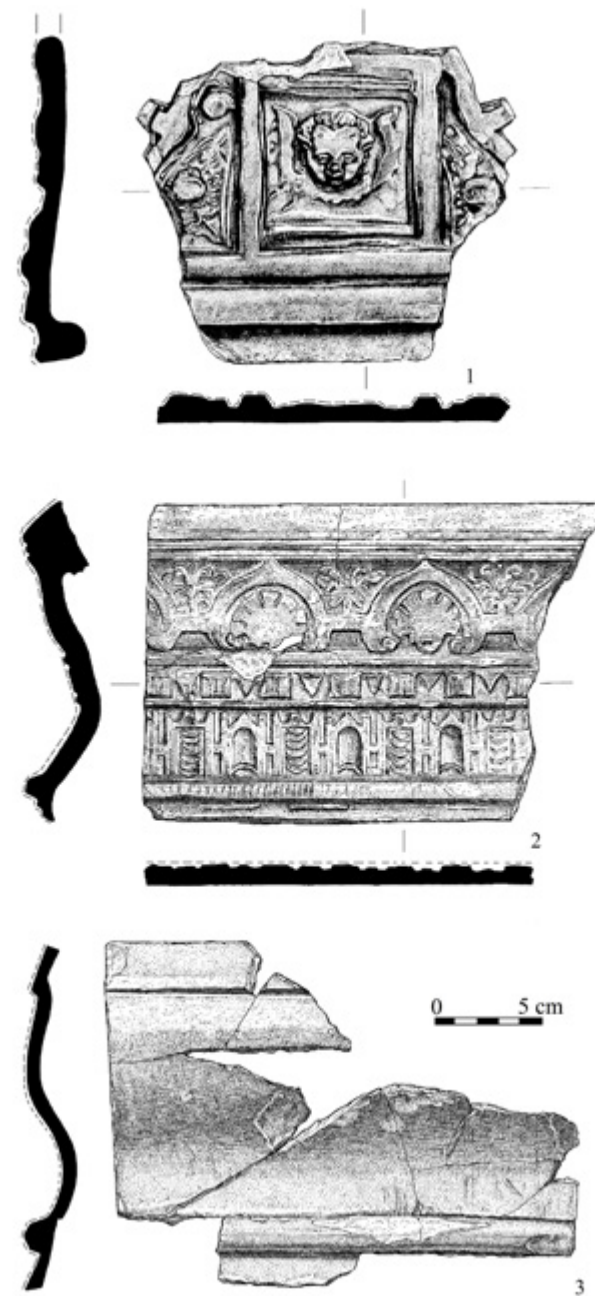
Motiv č. 9 [(6):2]: 1) – pět kruhových mis-kovitých prohlubní doplněných rámová-

⑦ Litovel. Výběr glazovaných kachlů (motiv č. 5, 6, 11, 14) z objektu č. 517. Kresba I. Hradilová, Magdalena Sklenovská.

⑧ Litovel. Výběr glazovaných kachlů (motiv č. 7, 8, 12) z objektu č. 517. Kresba I. Hradilová.

⑨ Litovel. Výběr glazovaných kachlů (motiv č. 13, 15, 16) z objektu č. 517. Kresba I. Hradilová.

ním; 2) – komorový, čtvercový (?), základní; 3) – 1/10–1/3 ČVS kachle; 4) – cihlová až béžová, zelená glazura na ČVS, na hranách hnědá glazura, zadní strana silně zakouřená s otiskem textilie; 5) – výška: 146 mm, šířka: 173 mm, síla stěny: 5–8 mm; 6) – 33 fragmentů minimálně ze čtyř kachlů; 7) – poslední čtvrtina 16. až první polovina 17. století; 8) – 31/05 – 102/84, 31/05 – 102/269, 31/05 – 102/567, 31/05 – 102/574.

Motiv č. 10 [6:1]: 1) – dvě kruhové prohlubně s liliovým dvojkvítkem uprostřed; 2) – komorový, obdélný, rohový; 3) – 1/10–4/5 ČVS kachle; 4) – cihlová až béžová, zelená glazura na ČVS, na hranách hnědá glazura, zadní strana zakouřená; 5) – výška: 235 mm, šířka: 120 mm, síla stěny: 5–8 mm, hloubka komory: 35 mm; 6) – 9 fragmentů minimálně ze tří exemplářů; 7) – poslední čtvrtina 16. až první polovina 17. století; 8) – 31/05 – 102/269, 31/05 – 102/753.

Motiv č. 11 [7:2]: 1) – mozaikový motiv; 2) – komorový, základní; 3) – 1/10 ČVS kachle; 4) cihlová, zelená glazura na ČVS, zadní strana zakouřená; 5) – výška: 85 mm, šířka: 67 mm, síla stěny: 5–8 mm; 6) – 1 fragment; 7) druhá polovina 16. až první polovina 17. století; 8) – 31/05 – 102/1122.

Motiv č. 12 [8:1]: 1) – trojnásobný arabský (?) motiv mezi dvěma oblouky; 2) – komorový, obdélný, římsovitý; 3) – 1/10–9/10 kachle; 4) – cihlová až béžová, zelená glazura na ČVS, na hranách hnědá glazura, zadní strana slabě zakouřená; 5) – výška: 142 mm, šířka: 342 mm, síla stěny: 6–13 mm, hloubka komory: 185 mm; 6) – 195 fragmentů minimálně z 9 kusů; 7) – druhá polovina 16. až první polovina 17. století; 8) – 31/05 – 102/271, 31/05 – 102/272, 31/05 – 102/273, 31/05 – 102/274, 31/05 – 102/275, 31/05 – 102/574, 31/05 – 102/575, 31/05 – 102/591, 31/05 – 102/749.

Motiv č. 13 [9:2]: 1) – průběžný horizontální vzor mezi dvěma oblouky; 2) – komorový,

obdélný, římsový, jeden rohový exemplář; 3) – 1/5–1/2 ČVS kachle; 4) – cihlová, zelená glazura na ČVS, hnědá glazura na hraních, zadní strana slabě zakouřená; 5) – výška: 142 mm, šířka: 205 mm, síla stěny: 6–8 mm; 6) – 12 fragmentů minimálně z pěti kusů; 7) – druhá polovina 16. až první polovina 17. století; 8) – 31/05 – 102/571, 31/05 – 102/573, 31/05 – 102/589.

Motiv č. 14 [7:4]: 1) – erb s orlicí drženy mořskou pannou a tritonem; 2) – komorový, obdélný, římsový; 3) – 5/6 plochy ČVS kachle; 4) – cihlová až béžová, zelená glazura na ČVS, boční strany tmavě hnědá glazura, zadní strana zakouřená; 5) – výška: 161 mm, šířka: 265 mm, síla stěny: 6–9 mm; 6) – 2 fragmenty ze dvou kachlů; 7) – druhá polovina až konec 16. století; 8) – 31/05 – 102/268.

Motiv č. 15 [9:1]: 1) – hlavička okřídleného andělíčka; 2) – obdélný, kamnový nástavec; 3) – 3/4 ČVS kachle; 4) – cihlová až světle hnědá, zelená glazura na ČVS, na hranách hnědá glazura, zadní strana nezakouřená; 5) – max. hodnoty výška: 144 mm, šířka: 171 mm, síla stěny: 7–13 mm; 6) – 1 fragment z jednoho kachle; 7) – 17. století; 8) – 31/05 – 102/285.

Motiv č. 16 [9:3]: 1) – bez výzdoby na ČVS; 2) – komorový, obdélný, římsový; 3) – cca 1/3 kachle; 4) – cihlová až béžová, zelená glazura na ČVS, na hranách hnědá glazura, zadní strana slabě zakouřená s otiskem textilie; 5) výška: 154 mm, šířka: 204 mm, síla stěny: 5–8 mm; 6) – 9 fragmentů minimálně z tří kachlů; 7) – 17. století; 8) – 31/05 – 102/573, 31/05 – 102/592.

POZNÁMKY

¹ Například ŠLÉZAR, Pavel. Pravěk a středověké osídlení Starého města v Litovli.

In FABIÁNOVÁ, Bohdana (ed.). *Památková péče na Moravě. Monumentorum Moraviae Tutela* 12, Brno: NPÚ 2006, s. 65–67.

² K tomu ŠLÉZAR, Pavel. Předběžná zpráva o objevu „Antiqua civitas“ na Starém městě v Litovli a několik poznámek k aspektům geneze města Litovle, *Přehled výzkumů* 46, Brno 2005, s. 107–109.

³ Například ŠLÉZAR, Pavel. *Kostely a sakrální stavby v Litovli*, Archeologické památky střední Moravy 17, Olomouc 2008, s. 29.

⁴ ŠLÉZAR, cit. v pozn. 2. S. 108.

⁵ V areálu tzv. Starého města proběhlo několik zásadních archeologických výzkumů. Souborně ŠLÉZAR, cit. v pozn. 3. S. 10–19; Souborně ŠLÉZAR, Pavel; ZLÁMAL, Tomáš. Litovel (okr. Olomouc), *Přehled výzkumů* 56, č. 2, Brno 2015, s. 272–274.

⁶ ŠLÉZAR, Pavel. Litovel (okr. Olomouc), *Přehled výzkumů* 47, Brno 2006, s. 255.

⁷ Více k těmto závažím například DEHNEROVÁ, Hana; ŠLÉZAR, Pavel. Nové nálezy raně středověkých severských závaží z Olomouce, *Vlastivědný věstník moravský LXVI, Supplementum 2, Archeologie a vlastivěda. PhDr. Pavlu Michnovi k sedmdesátým narozeninám*, Brno 2014, s. 145–149.

⁸ ŠLÉZAR, cit. v pozn. 6. S. 255; ŠLÉZAR, cit. v pozn. 9. S. 63–72.

⁹ Vyzvednutá stolní a kuchyňská keramika není předmětem tohoto příspěvku. Rámcově lze říci, že jde o tenkostěnnou hrnčinu, převážně oxidačního výpalu a s minimálně pozorovaným ostrivem. V některých případech je opatřena vnitřní zelenou či hnědou glazurou, zlomky talířů jsou zdobeny malbou na vnitřní straně. Celkově můžeme konstatovat, že odpovídají IV. fázi olomoucké keramiky, která bývá kladena do 16. až první poloviny 17. století. Například BLÁHA, Josef; SEDLÁČKOVÁ, Hedvika. Slavnostní keramika. In SEDLÁČKOVÁ, Hedvika (ed.), *Sklo, slavnostní keramika a kachle. Archeologické výzkumy Památkového ústavu v Olomouci 1973–1996*, Olomouc: NPÚ 1998, s. 15.

¹⁰ Srovnej NĚMCOVÁ, Jana. Kachle z archeologické sbírky Městského muzea v Mo-

ravské Třebové, *Moravskotřebovské vlastivědné listy* 18, tab. 5 nahoře.; PAVLÍK, Čeněk; VITANOVSKÝ, Michal. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2004, s. 180–181, 310, kat. č. 1272–1276.

¹¹ Tuto dataci lze vtáhnout ještě na několik dalších reálných fragmentů kachlů, které pouze na základě podobnosti keramického těsta můžeme s opatrností datovat totožně.

¹² Například MENOŠKOVÁ, Dana. Portrétní kachle. In MENOŠKOVÁ, Dana; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (edd.). *Krása, která hřeje*, Uherské Hradiště 2008, s. 73.; MENOŠKOVÁ, Dana. Fantaskní, mytologické a alegorické motivy. In MENOŠKOVÁ, Dana; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (edd.). *Krása, která hřeje*, Uherské Hradiště 2008, s. 37.

¹³ Například PAVLÍK; VITANOVSKÝ, cit. v pozn. 10. S. 179, 308, kat. č. 1251, 1252. Podobný srdcovitý vzor nacházíme na jednom zlomku z Uherského Hradiště. Srovnej MENOŠKOVÁ, Dana. Neznámé komorové kachle z Uherského hradiště. Z výzkumů v 90. letech 20. století, *Slovácko XLIX*, 2007, s. 176–177, 184, obr. 27 vpravo.

¹⁴ K tomu například PAJER, Jiří. Nález obilní jámy s bohatým kachlovým inventářem z 18. století ve Strážnici, *Český lid* 59, č. 2, 1972, s. 100.; TYMONOVÁ, Markéta. Kachlové soubory z Frýdku. *Archaeologica historica* 41, č. 2, Brno 2016, s. 426, obr. 10:1–3.

¹⁵ Děkujeme touto cestou za konzultaci PhDr. Karlu Müllerovi ze Zemského archivu v Opavě. Blízkou paralelu jsme našli na reversu tolaru Ferdinand II. z roku 1630. Srovnej VOGLHUBER, Rudolf. *Taler und Shautaler des Erzhauses Habsburg 1484–1869*, St. Pölten 1971, s. 169, taf. 80:133.

¹⁶ Tímto oběžným pásem vejcovce se na kamnářských výrobcích se zabývala v nedávné době M. Tymonová v souvislosti s nálezy z hrnčířské dílny v Opavě. Zároveň upozornila na zajímavý nález rohového kachle z Pekařské ulice v Opavě, na jehož jedné straně je postava halapartníka pod vejcovcovou archívolou a na druhé straně se dochovala část znaku Karla z Liechtenštejna. Tento šlechtic

totiž ve stejné době vlastnil také město Litovel. K tomu například TYMONOVÁ, Markéta. Výroba kamnářské keramiky v českých zemích a dílna v Opavě, *Archaeologia historica* 39, č. 1, Brno 2014, s. 161–165, obr. 8.

^{17.} PAVLÍK; VITANOVSKÝ, cit. v pozn. 10. S. 179.; BRYCH, Vladimír. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní*, Praha 2004, s. 29.

^{18.} Například HAZLBAUER, Zdeněk; ŠPAČEK, Jaroslav. Poznámky k výrobě reliéfních renesančních kachlů s přihlédnutím k nálezům ve středním Polabí, *Časopis Národního muzea, řada historická* 155, č. 3–4, Praha 1986, s. 156–157, obr. 7:5, 6.

^{19.} K tomu například RULÍŠEK, Hynek. *Postavy, atributy a symboly. Slovník křesťanské ikonografie*, Hluboká nad Vltavou 2005, j. Lze konstatovat, že příchod prvních jezuitů z Olomouce do Litovle zaznamenáváme až v protireformačním období. Dodejme ještě, že do města Olomouce přišli jezuité roku 1566 na pozvání olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova. S jeho pomocí získali zdejší minoritský klášter a následně zde založili univerzitu. Shodou okolností byl jedním z prvních příchozích jezuitů do Olomouce rodák z Litovle Jan Aschermann. K tomu například FIALA, Jiří. Dějiny jezuitského konviktu, in: FIALA, Jiří; MLČÁK, Leoš; ŽUREK, Karel (edd.), *Jezuitský konvikt. Sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci. Dějiny – Stavební a umělecké dějiny – Obnova a využití*, Olomouc 2002, s. 35.

^{20.} V areálu jezuitského konviktu v Olomouci se našly zelené glazované kachle s christogramem IHS, které jsou kladeny do renesance. Římsový nástavec s nápisem IHS z 16. až 17. století se nachází ve sbírkách Národního muzea v Praze a do počátku 17. století náleží kachel se stejným christogramem z hradu/zámku ve Frýdku-Místku. K tomu SEDLÁČKOVÁ, Hedvika. Výsledky archeologického výzkumu v areálu bývalého jezuitského konviktu v Olomouci. In FIALA, Jiří; MLČÁK, Leoš; ŽUREK, Karel (edd.), *Jezuitský konvikt. Sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci. Dějiny – Stavební a umělecké*

dějiny – Obnova a využití, Olomouc 2002, s. 218.; BRYCH, cit. v pozn. 17. S. 164, kat. č. 390.; PAVLÍK, Čeněk. Náboženské motivy. In MENOŠKOVÁ, Dana; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (edd.), *Krása, která hřeje*, Uherské Hradiště 2008, s. 34, kat. č. 92.

^{21.} Například PAJER, Jiří. *Počátky výroby novověké keramiky ve Strážnici*, Strážnice 1983, s. 109–110.; TYMONOVÁ, Markéta. Medailonové kachle z Javorníku. *Archaeologica historica* 40, č. 2, Brno 2015, s. 949.

^{22.} Srovnej FALTÝNEK, Karel; ŠLÉZAR, Pavel. Litovel (okr. Olomouc), *Přehled výzkumů* 50, Brno 2009, s. 400.; FALTÝNEK, Karel. Litovelské masné krámy ve světle historických pramenů a archeologických výzkumů, *Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Olomouci*, Olomouc: NPÚ 2012, s. 41, obr. 5:6.

^{23.} Například GOŠ, Vladimír; KAREL, Jiří. Renesanční kachle ze zámku Janovice u Rýmařova, in: POHANKA, Jakub; POHANKA, Viktor; STANZEL, Vladimír (eds.) *Quod bene notandum – Co je třeba poznamenat*, Bruntál 2011, s. 78, obr. 9:1.; JORDÁNKOVÁ, Hana; LOSKOTOVÁ, Irena. Kachlová kamna v prostorách minoritského kláštera v Brně, *Archaeologia historica* 30, Brno 2005, s. 452, obr. 18.; HOLUB, Petr; JORDÁNKOVÁ, Hana; LOSKOTOVÁ, Irena. Early Modern period Brno stove tiles with a mosaic (tapestry) pattern, *Studies in Post-Medieval Archeology* 3, Praha 2009, s. 282, fig. 24. – Pajer, (pozn. 21), s. 109–110, obr. 51:1.; PAVLÍK, Čeněk. Soubor kachlů z hradu Lukova objevený během záchranných prací (do roku 2009). *Archaeologia historica* 36, č. 2, Brno 2011, s. 564, 570, obr. 7:3.; ŠEBELA, Lubomír; VANĚK, Jiří. *Hromadný náleze ze studny v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích*, Ivančice 1985, s. 41, tab. 33:1.

^{24.} PAJER, cit. v pozn. 21. S. 110–113; LOSKOTOVÁ, Irena. Ornament na kachlích. In MENOŠKOVÁ, Dana; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (edd.), *Krása, která hřeje*, Uherské Hradiště 2008, s. 141–142.

^{25.} Srovnej KRASNOKUTSKÁ, Tereza. *Středověké a novověké kachle z Opavy*, *Archaeologiae Regionalis Fontes* 8, Olomouc 2005, s. 66, tab. 45, 46, 47:1.; LOSKOTOVÁ, cit. v pozn. 24. S. 141, kat. č. 497.; BRYCH, Vladimír; STEHLÍKOVÁ, Dana; ŽEGKLITZ, Jaromír. *Pražské kachle doby gotické a renesanční. Katalog výstavy*, Praha 1990, s. 154–158, kat. č. 354–364.; HAZLBAUER, Zdeněk. *Historická kachlová kamna a bohaté nálezy jejich pozůstatků v Novém Strašecí, okres Rakovník*, Praha 1991, obr. 36.

^{26.} HOLUB; JORDÁNKOVÁ; LOSKOTOVÁ, cit. v pozn. 23. S. 280–286, fig. 20.

^{27.} Pro představený kachel se nepodařilo najít přesnou analogii. Každopádně jej lze vročit na základě ostatních nálezů z téže vrstvy a také jeho celkový habitus i provedení motivu odpovídá spíše renesančnímu než baroknímu pojetí. Kachel s vázou s květinami drženou z obou stran mořskými pannami datovaný do 16. století známe z Kutné hory. Srovnej BRYCH, cit. v pozn. 17. S. 199, kat. č. 517. Doplníme, že ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci se nachází kachel s dvěma sirénami či mořskými pannami s letopočtem 1558.

^{28.} Na tomto místě můžeme připomenout, že v prostorách olomoucké radnice se nachází renesanční portál, na jehož horním vlysu je znázorněna orlice v kruhovém medailonu, kterou přidržuje mužská a ženská polopostava. Srovnej KŠÍR, Josef. *Olomoucké renesanční portály*, Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 24, Olomouc 1969, s. 14, tab. V nahoře, VI nahoře.

^{29.} Za podobný náleze můžeme označit zlomek kachle z hradu Lukova. Srovnej PAVLÍK (pozn. 23), s. 560, obr. 3:2.

^{30.} Srovnej MENOŠKOVÁ, cit. v pozn. 13. S. 185, obr. 28.

^{31.} Krásnou ukázkou seřezání základního kachle a jeho přeměnu na rohový kus představuje náleze z hradu Šternberka na Moravě. Srovnej VITANOVSKÝ, Michal. Heraldické motivy. In MENOŠKOVÁ, Dana; MĚŘÍNSKÝ,

Zdeněk (edd.), *Krása, která hřeje*, Uherské Hradiště 2008, s. 93, 105, kat. č. 316.

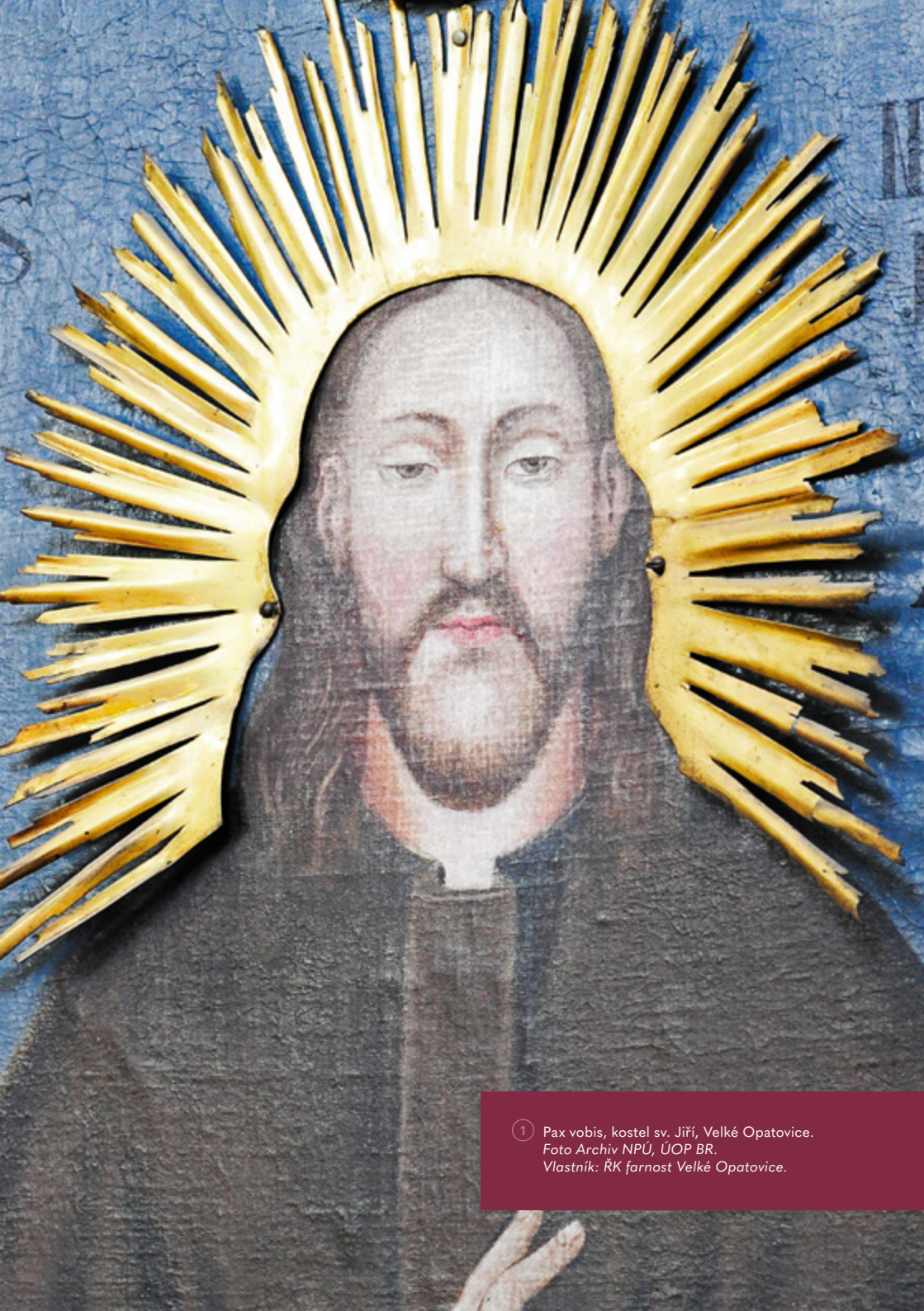
^{32.} Tuto naši domněnku podporují nalezené kachle z nedaleké vsi Chořelice (dnes jde o městskou část Litovle), které jsou pouze v reálném provedení, v nižší kvalitě a téměř bez náročnější výzdoby na ČVS. Domníváme se, že také nálezy z Mohelnické ulice v Uničově nedosahují úrovně prezentovaných exemplářů. Srovnej FALTÝNEK, Karel. Předběžná zpráva o výsledcích archeologických dohledů prováděných v Litovli v letech 2010 a 2011 a tak trochu o smyslu archeologie vůbec. In *Zajímavosti z Litovelska, Ročenka Muzejní společnosti Litovelska 2011*, Litovel 2012, s. 86–87, obr. 3:50–52.; FALTÝNEK, Karel. Pozdně renesanční kachle z Uničova, *Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Olomouci*, Olomouc: NPÚ 2013, s. 15–22.

^{33.} Z této datace výrazně vybočuje římsový kachel s motivem vinné révy (motiv. č. 1), který náleží nejspíše do prvních desetiletí 16. věku, popřípadě několik dalších kusů zmíněných v poznámce č. 11.

^{34.} Tomu by nasvědčovala skutečnost, že žádný z kachlů není vyloženě poznamenan žárem tak, aby došlo k jeho deformaci či pokroucení. Odhadovaná doba užívání kamen se pohybuje mezi 20 až 30 léty, pak muselo dojít buď k jejich odstranění, nebo k rozebrání kamnového tělesa a jeho opětovnému složení. K tomu PAJER, cit. v pozn. 21. S. 82.

^{35.} Například BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1848, II. díl*, (rukopis uložen na archeologickém pracovišti Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště Olomouc), Litovel 1993, s. 156.

^{36.} Ibidem, s. 166–173. Na tomto místě můžeme připomenout, že roku 1644 nechal v městě Litovli plukovník Richard vyvézt několik vozů smetí a odpadků do řeky. K tomu VIKTOR, Pinkava. *Litovelský okres*, Brno 1903, s. 103. Podobný způsob řešení s nahromaděným odpadem si lze představit i na litovelských předměstích.

OBRAZ KRISTA SPASITELE V ZÁMECKÉ KAPLI V TOVAČOVĚ

Vývoj, rozšíření a komparativní
analýza ikonografického typu
Krista – sv. Salvátora (Pax vobis)

Dominik Christel

V interiéru kaple Zvěstování Panny Marie na zámku v Tovačově se nachází pozoruhodný obraz představující jednu z dochovaných součástí původního vybavení tohoto výtvarně velkoryse pojatého sakrálního prostoru. Jedná se o významný typ náboženské devoční malby, milostný obraz Krista Spasitele¹ – sv. Salvátora, jenž je rovněž označován jako *Pax vobis* (2).² Malba je situována na evangelijní straně kaple, vsazená v mělké nice boční stěny. Obdélný výklenek je po obvodu honosně zdoben, olemován štukovým, bohatě plasticky pojatým dekorativním rámcem s figurální výzdobou andělů, okřídlených andělíčích hlaviček, herm putti i andělů. O původním náboženském významu a vnímané kultovní hodnotě daného obrazu svědčí i fakt, že je zabezpečen uzamykatelnými dřevěnými dvířky, která jsou krytá obdélnými tabulemi litého skla, zasazenými v pozlacených olověných páscích. V minulosti byla nad obrazem zavěšena lampa na věčné světlo.

Poměrně rozměrný obraz od neznámého tvůrce znázorňuje stojící postavu žehnajícího

Ježíše Krista v životní velikosti na modrošedém neutrálním pozadí (olej na plátně, 206 × 80 cm). Ojedinelý ikonografický typ zobrazení odkazuje k zázračnému momentu, kdy se zmrtvýchvstalý Kristus poprvé zjevuje svým učedníkům, tzv. Zjevení Krista apoštolům „za zavřenými dveřmi“ (Lukáš 24, 36–49; Jan 20, 19–25).³ Nejsvětější Spasitel je zobrazen en face, oděn do dlouhého splývavého tmavého roucha se souměrně skládanými souběžnými záhyby. Pod široce rozprostřeným oděvem vystupují od nártů jeho bosé nohy spočívající na holé zemi, s pravou nohou lehce nakročenou. Ruce má Kristus ohnuté v lokti a zkrřížené na prsou. Levá ruka je přitisknutá dlaní k hrudi, s jemně prohnutým malíkem, pravá ruka pojata v žehnajícím gestu s pozdviženým ukazovákem a prostředníkem. Idealizovaná, oválná a mírně protáhlá tvář pravidelných rysů vyniká klidným, pokojným výrazem. Obličej s vysokým čelem je rámován dlouhými zvláště kadeřemi po ramena. Pod jemnými vlasy částečně prosvítají ušní boltce. Tmavé oči pod úzkým obočím jsou zapadlé ve šter-

① Pax vobis, kostel sv. Jiří, Velké Opatovice.
Foto Archiv NPÚ, ÚOP BR.
Vlastník: ŘK farnost Velké Opatovice.

② Kristus Spasitel, kaple Zvěstování Panny Marie, zámek, Tovačov. Foto Markéta Ondrušková, 2015. Vlastník: Muzeum Komenského v Přerově.

binách přivřených unavených víček, pohled je upřený dolů. Pod štíhlým nosem je situován dlouhý pěstěný, na koncích souměrně vzhůru zakroucený knír. Pod plnými rty se nachází drobná muška. Krátký rozeklaný plnovous, rámuje spodní čelist, je na bradě pečlivě dekorativně upraven, vytvářející dvě souměrné dostředné závitnice. Kolem hlavy je znázorněn měkce zářící kruhový nimbus. Objem je modelován světlem dopadajícím zleva. Malířský rukopis je hladký, splývavý. Při horním okraji malby je umístěn informativní jednorádkový latinský nápis majuskulní antikvou: „IESUS NAZARENUS REX IUDAEORUM.“ (Ježíš Nazaretský, král židovský.). Po stranách hlavy Krista je pak situován majuskulní text v latině: „ÆTATIS (...) SUÆ XXXIII.“ (Věku

svého 33.), jenž je u levého ramene doprovázen slovy požehnání: „PAX VOBIS.“ (Pokoj vám.). Vrcholový nápis udávající jméno a věk zobrazené osoby se v této základní formě také hojně vyskytuje na portrétních malbách a tiscích z 16. a 17. století.

Vlastní malba v sobě nese určité reziduální stopy znázorňování obvyklé pro východokřesťanskou ikonografii. Vliv byzantizující stylizace je patrný v jisté latentní znakovosti daného zobrazení, ve frontálním podání těla, v souměrném rozvržení Kristova šatu a v pravidelném, rytmickém skládání bohatě řasené drapérie, s výrazným skladem v centrální části šatu na hrudi. Rovněž je zde patrná celková strnulost tělesné formy i přísná symetričnost a zjednodušená schematizace v pojetí tváře Spasitele. Ušlechtilé formované štíhlé ruce s nápadně dlouhými prsty jsou komponované v tradičním schématu znázornění gesta požehnání odkazující také k byzantským ikonám. Samotný motiv žehnajícího Krista je východního původu. V západní Evropě se objevuje v raném středověku v námětu trůnícího Krista, Pantokratora, například v chrámech v Ravenně nebo v Cefalù, ve formě polopostavy Spasitele s žehnající pravicí a otevřeným evangeliem nebo svítkem v levé ruce.

Zobrazení Krista Spasitele má svůj ikonografický vzor v ikoně Krista Salvátora, která se nachází v papežské kapli Sancta Sanctorum tvořící součást Lateránského paláce se Svatými schody v Římě. Tato vzácná náboženská malba, pocházející přibližně z 5. až 6. století, představuje tzv. *acheiropoieton*, „obraz nevytvořený lidskou rukou“, kdy jej dle legendy začal malovat evangelista Lukáš, ale dokončen byl až rukama andělů.⁴ Přesná podoba této původní malby je však neznámá, když je z převážné většiny překryta dekorativním stříbrným tepaným obložení a viditelná je pouze Kristova hlava. Tato kopie ikony Salvátora Lateránského se například nacházela na oltáři v prostoru Svatých schodů při kostele Neposkvrněného početí Panny Marie na Bělidlech v Olomouci, které byly zbudovány v letech 1702–1726.⁵ V případě Krista, žehna-

jícího slovy „Pax vobis“, tak patrně došlo až k následnému ztotožnění s tímto ikonografickým typem.

Obraz Krista Spasitele měl být přivezen z Jeruzaléma v roce 1580 Janem VII. z Lichtenštejna. Johann Septimius (příp. Septimus) von Liechtenstein-Nikolsburg (1558–1595) podnikl cestu do Svaté země v letech 1578–1580, kde navštívil všechna svatá místa v Palestině a Jeruzalémě. Poté se vydal přes Orient, Egypt a severní Afriku do Portugalska a následně navštívil všechny křesťanské země Evropy.⁶ Je ovšem také uváděna zmínka, že tuto malbu údajně přinesl z Jeruzaléma až roku 1630 kníže Karel z Lichtenštejna.⁷ Otázkou však zůstává, zda daný obraz skutečně absolvoval tuto dlouhou, několikaletou cestu, nebo jej Jan Septimius získal až při závěrečné fázi svého návratu. Vzhledem k výjimečnosti tohoto zobrazení však nelze možnost náročného transportu zcela vyloučit. Sporné tak může být i tvrzení, že přímo vychází z evropského výtvarného zdroje. Pobyt Jana Septimia v Jeruzalémě je doložen latinsky psaným osvědčením pátera Jeremiáše z Brixenu⁸, představeného františkánského kláštera na hoře Sion.⁹ Obraz by tedy mohl být výtvořen této klášterní malířské dílny. Malbu žehnajícího Krista daroval Jan Septimius z Lichtenštejna později svému strýci Jindřichovi, hraběti ze Salmu a Neuburgu nad Innem.¹⁰

Na nápisové kartuši umístěné pod výklenkem s obrazem je uveden doplňující informační text v latině objasňující vlastní původ malby: // HAC SPECTOSUS FORMA JESUS CHRISTUS DEI AC MARIE FILIUS IN TERRA VISUS ET CUM HOMINIBUS / CONVERSATUS EST. ILLAM IOHANNIS VII. DE LICHTENSTEIN VIRTUTE ET SANGUINE ILLUSTRISSIMUS HEROS SUB / ANNUM SALUTIS MDLXXX HIEROSOLIMIS APPORTAVIT QUAM DEINDE JULII COMITIS A SALMIS ET NEOBURGO AD / EONUM SINGULARIS DEVOTIO PUBLICÆ VENERATIONI HIC PROPOSITUIT MDCXXXX ET ÆTERNO LAMPADIS IGNE COLLUSTRANDAM / SUIS POSTE-

RIS RELIQUIT UT IN ILLUMINATIONE VULTUS CHRISTI HABERET HÆC ARX ET POSTERITAS CUM BENEDICTIONE / SPLENDOREM. DEMUM ANNO MDC-LXXI FERDINANDUS EJUS FILIUS NOVO HANC ORNATU MAGNIFICE DECORAVIT TOTUM / INSUPER SACELLUM ELEGANTER INNOVATUM FASTIGIO CORONARI PICTURIS INSTRUI CÆTEROQUE APPARATU EX = / ORNARI FECIT IN SUI ERGA JESUM ET MARIAM AFFECTUS TESTIFICATIONEM~ //¹¹ (Překlad: „Takto byl Ježíš Kristus, syn Boha a Marie, spatřen na zemi a mluvil s lidmi. Jan VII. z Lichtenštejna, znamenitý muž, ctností i rodem, přivezl v roce spásy 1580 z Jeruzaléma tento obraz, který potom roku 1640 propůjčila obzvláštní zbožnost Julia, hraběte ze Salmu a Neuburgu, k veřejnému uctívání a zanechala potomstvu s přáním, aby byl osvětlován věčným světlem, aby měl tento hrad i potomstvo jasně zachovánu nádheru podoby žehnajícího Krista. Teprve roku 1671 jeho syn Ferdinand ozdobil velkolepě tento obraz novou výzdobou, navíc dal celou kapli, vkusně obnovenou, nahoře zakončit kopulí, opatřit obrazy a vyzdobit ostatní nádherou na důkaz své náklonnosti vůči Ježíši a Marii.“)¹²

Gregor Wolny uvádí, že tento obraz Spasitele byl vystaven k veřejné účtě až v roce 1641.¹³ Významným počinem zmíněného hraběte Ferdinanda Julia ze Salmu (1650–1697) pak bylo obnovení zámecké kaple v letech 1671–1676, kdy získala současnou honosnou štukovou a malířskou výzdobu a tato malba byla cíleně začleněna do celkové koncepce výzdoby tohoto sakrálního prostoru. Obraz byl následně vystaven veřejné účtě na Bílou neděli roku 1677, kdy byly také v tento den rozdávány rytiny této malby.¹⁴ Poslední zmínky dokládají, že v roce 1852 byla před obrazem zavěšena nově pořízená stříbrná lampa na věčné světlo¹⁵, která zde v roce 1912 však již nevisela.¹⁶

Kaple Zvěstování Panny Marie na tovačovském zámku se během 17. století postupně stala místem hojných procesí z blízkého okolí.¹⁷ Kulturní význam kaple měl však pouze lokální do-

sah a nikdy se nestala významným regionálním poutním místem. Důležitý akt poté představuje povolení konání mší a udělování odpustků v kapli vydané papežem Klementem XI. v roce 1711.¹⁸ Význam zámecké kaple jako kulturního střediska však poté pozvolna klesal, vzhledem k soupisu poutních míst na Moravě, pocházející z roku 1760, kde je do Tovačova uváděna pouze pouť z nedalekých Klenovic na Hané, konaná na svátek Nejsvětější Trojice.¹⁹

Tovačovský obraz Ježíše Krista je označován za tzv. *Vera effigies Christi*²⁰ (pravá podoba Kristova), jenž má představovat skutečnou fyzickou podobu Spasitele, včetně jeho tělesné výšky. Znázornění Krista odpovídá popisu z dopisu Lucia Lentula, poprvé publikovaném koncem 15. století.²¹ Označení této malby je však patrně užito ve smyslu „pravého vyobrazení“. Takto byla označována zobrazení devočního charakteru, jenž byl akcentován dotýkáním kopie s originálem, kdy se věřilo, že dochází k přenosu jeho posvátnosti (*sacrum*) na kopii. Pojem *vera effigies* tak představuje „stvrzení vnější (obrazné) i kultovní autenticity devoční kopie“.²² Z tohoto důvodu je nanejvýš opodstatněné pojímat tovačovský obraz Krista Spasitele za druhotně zhotovenou kopii původního díla, přičemž toto tvrzení je navíc podpořené i vlastní formou jeho značně schematického malířského provedení i celkovou, kvalitativně nižší výtvarnou úrovní. Obraz by tak patrně mohl být pořízen až v roce 1640, případně i později, kdy byl vystaven k veřejné účtce, přičemž tento akt podléhal oficiálnímu schválení ze strany biskupské konzistoře.²³

Originál malby Krista Spasitele, tzv. prototyp, je pravděpodobně v současnosti instalován v presbytáři kostela sv. Jiří ve Velkých Opatovicích ①. Tato konkrétní náboženská malba se stala rodinným ochranným obrazem Salmů z Neuburgu nad Innem, kteří jej následně uchovávali jako své rodové „paládium“.²⁴ Původní místo jeho umístění bylo v Salmovském paláci v Olomouci, odkud byl obraz přemístěn v roce 1777 do zámecké kaple v Jevíčku.²⁵ Když opatovická větev rodu vymřela po meči, darovala jej v roce 1797 opatovickému

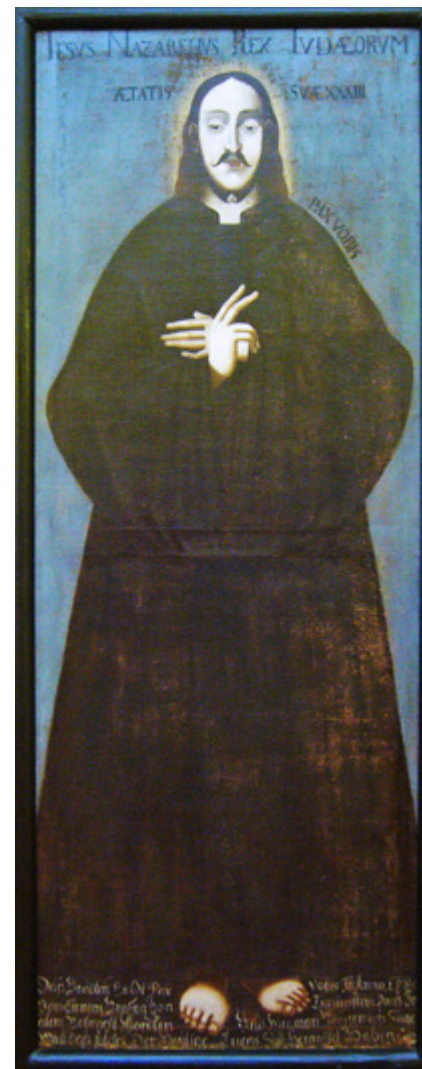
kostelu hraběnka Henrietta Julie, dcera Karla Vincence, posledního majitele panství z rodu Salmů. Ačkoliv je těchto obrazů na místech, které patřily tomuto rodu, více, domníval se církevní historik Bohumil Zlámal, že ve Velkých Opatovicích je zachován originál.²⁶ Tato malba je doplněna o zlacenou paprscitou gloriolu z mosazi a v levém spodním rohu se nachází erb Salm-Neuburgů.

Obraz Krista z Velkých Opatovic při srovnání s tovačovskou malbou vykazuje několik formálních odlišností. Postava Spasitele stojí na travnaté zemi a je oděna do tmavohnědého roucha. Zbarvení Kristova šatu by tak mohlo představovat určitou aluzi, symbolickou projekci františkánského řádového oděvu a do jisté míry tak potvrzovat svůj původ z kláštera na hoře Sion v Jeruzalémě. Nápis je ve dvou blocích symetricky rozložen kolem hlavy, přičemž je text obsažnější ve formulaci „ANNO ÆTATIS SUÆ XXXIII.“ Pojetí tváře se vyznačuje mnohem větší propracovaností s jemně podanými rysy, působí životně, mnohem přirozeněji, s drobnými asymetrickými odchylkami u tvaru víček, vousu a vlasů. Obličej je také více protáhlý. Plnovous je, na rozdíl od rozeklaného vousu u tovačovského obrazu, nedělený a bez kníru. Na zadní straně plátna se zachoval přípis z roku 1773, obsahující údaje o obnově obrazu Karlem Vincencem ze Salm-Neuburgu, přičemž uvádí, že tvář, ruce a nohy zůstaly nedotčeny. Skutečnost, že se přemalby záměrně vyhnuly úpravě vlastní tělesnosti Krista, je rovněž určitým dokladem velké účty k „pravé podobě“ Spasitele, částečně potvrzující výjimečnost daného zobrazení v cílené eliminaci jakýchkoli neautentických změn. Poněkud odlišná typologie tváře současně naznačuje, že originálem by mohl být právě obraz Krista z Velkých Opatovic, neboť neobsahuje natolik výrazné znaky, jakým je rozečkaný dekorativně pojatý plnovous nebo mohutný knír. V opačném případě by se jednalo o zcela nově zhotovenou kopii, mnohem pečlivěji malířsky zpracovanou, avšak poměrně odlišnou od původní předlohy.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem je nutné připustit i možnost, že tovačovský obraz Krista Spasitele je ještě mladšího původu a pochází až z 2. poloviny 17. století. Původní originální malba mohla být v prostoru kaple instalována po roce 1600, kdy tovačovské panství zakoupili Salmové z Neuburgu, postupně se stala objektem projevených milostí, které vyvrcholily vystavením obrazu veřejné účtce v roce 1640. Malba zde patrně zůstala umístěna až do provedení obnovy kaple v letech 1671–1672. Fresková a sochařská výzdoba byla dle nalezenejších signatur následně dokončena až v roce 1676.²⁷ Součástí malířské výzdoby kaple je také soubor obrazů, jejichž autorem je z převážné většiny malíř Franz A. Schrödtl, signovaný na obrazech Apoteózy rodu Salmů (1672), sv. Antonína nebo veduty Tovačova. Zmínka o vystavení obrazu veřejné účtce na začátku roku 1677, tedy až po úplném dokončení všech doplňkových dekorativních prací, může dokládat, že obraz by mohl být vytvořen v rámci jednotné autorské realizace a představovat druhotně zhotovenou kopii původního obrazu.

Při srovnání způsobu malířského provedení s dalšími plátny v kapli je možné důvodně připustit, že autorem obrazu Krista Spasitele by tak rovněž mohl být zmíněný Franz A. Schrödtl, který jej pravděpodobně mohl vytvořit v roce 1671, kdy byl dokončen dekorativní štukový rámeček kolem obrazu. Zajímavým markantem malby je viditelná změna zbarvení Kristova roucha, kdy je nově oděn do černého šatu. Je tak otázkou, zda se v tomto případě opět neprojevila určitá forma záměrné identifikace, a to ze strany jezuitského řádu. Tovaryšstva Ježíšova, které v tovačovské zámecké kapli od roku 1641 sloužilo mše.²⁸ Stojí jistě také za zmínku, že jezuité s oblibou šířili kult milostných obrazů východního původu.²⁹ Patrně díky jezuitům byla opatřena kopie tovačovského obrazu Spasitele do kostela Nanebevzetí Panny Marie v Dobronicích u Bechyně, kde byla původně umístěna od roku 1701.³⁰

Obraz s totožným námětem byl také uchováván v soukromých komnatách zámku v Dřevohosticích ③ a obdobný obraz „Pax

③ Kristus Spasitel, síň kardinála Lva Skrbenského, zámek, Dřevohostice. Foto Dominik Christel, 2016. Vlastník: RK farnost Dřevohostice.

vobis“, datovaný do roku 1613, je v majetku Římskokatolické farnosti Přerov.³¹ V soupisu uměleckých předmětů Berchtoldské sbírky z roku 1923 je pak toto zobrazení uváděno v hradní kapli na Buchlově, nyní umístěné v depozitáři.³² Obraz Salvátora se dále nachází

4 Salvátor Lateránský, kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého, Karlov, Praha.
Foto A. Christelová, 2016.

ve františkánském klášteře v Uherském Hradišti, původně umístěný v přilehlém kostele Zvěstování Panny Marie. Neznámá je kopie malby z kláštera alžbětinek v Brně z přelomu 17. a 18. století. Obraz shodného popisu byl dříve umístěn na hudební kruchtě v kostele Povýšení sv. Kříže v Libavě.³³ Na faře v Javorníku, v okrese Jeseník, se nachází pozdní varianta daného typu zobrazení pocházející patrně z přelomu 18. a 19. století, již však zcela prostá jakýchkoli doplňkových nápisů.

Velmi významný příklad pak představuje obraz sv. Salvátora Lateránského pocházející z roku 1697, umístěný na stejnojmenném boč-

ním oltáři v kostele Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze, jehož autorem je významný barokní malíř Jan Jiří Heinsch (1647–1712).³⁴ Shodně znázorňuje Zmrtvýchvstalého Krista v tmavohnědém rouchu, navíc však s vyznačenými svatými ranami, jenž je doplněn kovovou paprscitou svatozáří kolem obrysu celé postavy, která je pozlacená a olemovaná barevnými skleněnými kameny. Malba je rovněž opatřena identifikačním nápisem. Obraz Spasitele (Pax vobis), patrně kopie obrazu sv. Salvátora Lateránského, se také nacházel ve zrušeném cyriackém klášterním kostele sv. Kříže Většího v Praze.³⁵ Obdobu karlovskeho oltáře pak představuje boční oltář v kostele Nejsvětější Trojice ve východočeském Šachově. Vyobrazení Salvátora Lateránského, zřejmě pocházející z roku 1710, je umístěno na bočním oltáři v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Čelákovcích.⁵ V obci Sádek u Poličky v kostele Nejsvětější Trojice byl situován obraz pocházející z počátku 17. století.³⁶ Na území Čech patří mezi další místa umístění tohoto typu obrazu například kostel sv. Bartoloměje v Lovčicích a původně se tato malba rovněž nacházela na oltáři sv. Salvátora v kostele Všech Svatých ve Volyni, patrně z roku 1720, nebo na faře v Chlumku u Luže.³⁷

Mimo náš kulturní okruh je možné nalézt tento obraz se stejným zobrazením i popísem na Slovensku, kde se nachází v kostele sv. Anny v obci Malé Vozokany, případně také v Galerii města Bratislavy, kde je deponována drobná olejomalba pocházející z roku 1760, která přímo vychází z typu znázornění „Pax vobis“. Ve sbírkovém katalogu cisterciáckého kláštera Schlierbach v Horních Rakouzech je uvedena barevná mědirytina se shodným vyobrazením Krista a doplňující legendou v latině. Daný ikonografický typ se zcela ojediněle uplatnil i v oblasti sochařství, jak původně představovala, v současnosti odcizená, socha Nejsvětějšího Salvátora na sloupu u obce Závist na Blanensku, s jistými shodnými znaky. Příkladem drobné realizace pak představuje relikviář s Kristem „Pax vobis“ v kostele sv. Jakuba Většího v Nových Hradech, okres Ústí nad Orlicí.

5 Salvátor Lateránský, kostel Nanebevzetí Panny Marie, Čelákovice.
Foto J. Špaček, 2016.

Znázornění Krista Spasitele má v základu totožné ikonografické schéma zasazené do úzkého obrazového prostoru, jenž je téměř zcela vyplněn postavou Ježíše Krista v životní velikosti. Pozadí obrazu se však u mnohých kopií odlišuje, kdy je buď tmavé, neurčité, zcela respektující původní předlohu, nebo je následně doplněno obrysem hornatě krajiny, někdy s architekturou města Jeruzaléma, jindy jen se skalami, či s korunami stromů. Případně je později, zcela výjimečně, základna, na které Kristus spočívá, zredukována na segment zemské sféry zjevně podporující symboliku Vykupitele světa (Jeseník). Ojediněle stojí postava Krista na dřevěné prkenné podlaze v interiéru, což od-

povídá textům evangelií (Uherské Hradiště). U obrazů vycházejících z původní předlohy je nimbus pouze kolem hlavy Krista, u pozdějších realizací, jejichž vzorem byl sv. Salvátor Lateránský z pražského Karlova, je svatozář kolem celé postavy (Šachov).

Kristus Spasitel je také zpočátku znázorňován zcela bez viditelných ran na ruku, následně pouze na hřbetu žehnající pravice. Později se objevují na těchto obrazech stopy po hřebecích i na nártích nohou. Mění se také přísně frontální, poměrně plošné pojetí postavy Krista na jeho plnější, mnohem životnější malířské podání. Výsledná, značně modifikovaná podoba Spasitele je u naprosté většiny pláten dílem různorodé autorské stylizace i úrovně malířských kvalit, neprovázená snahou o skutečně věrné napodobení předlohy, ale představuje víceméně volné ztvárnění v rámci limitů daného ikonografického typu zobrazení. Tovačovskému obrazu Krista jsou však výtvarně velmi blízké malby z Dřevohostic a z brněnského kláštera alžbětinek, jak v typologii tváře Krista, tak v rozložení a formě doprovodného nápisu.

U maleb rovněž dochází k postupnému využití textu z horní části obrazového plánu a jsou zde ponechána pouze slova požehnání „pax vobis“, případně až do jejich úplného odstranění. Naopak zcela výjimečně je původní znění textu rozšířeno o určení námětu scény odkazem na Lukášovo evangelium, jako je tomu u malby v Čelákovcích, doplněné na nápisové pásce slovy: „Die Erscheinung seiner Jüngern.“. Zajímavým faktem je zachování legendy původu obrazu na plátně u některých kopií dané malby (Dřevohostice).³⁸

Jak poznamenává Ivo Kořán, byl obraz Žehnajícího Krista pronášejícího slova „Pax vobis“ u nás velmi oblíben v období 16. a 17. století.³⁹ Patrně tak došlo k jeho rozšíření již velmi záhy, tedy v posledních dvou desetiletích 16. století. Dané zobrazení se také objevuje velice často, a to i v luteránském prostředí.⁴⁰ Tento náboženský námět poté zachovává svou obvyklou formu až do 18. století, kdy je dokladem dlouhého přežívání pevně zafixovaných předbělo-

horských výtvarných schémat v náboženském povědomí převážně lidových vrstev.⁴¹ Lze důvodně předpokládat, že dochované obrazy povětšinou se nacházející na území Moravy představují varianty vycházející z původní importované malby, mnohdy zachováající úplný textový obsah tohoto zobrazení. Nová vlna náboženské úcty spojená s tímto ikonografickým typem se poté váže k obrazu sv. Salvátora Lateránského z Karlova, jenž byl v malířských kopiích a rytinách⁴² rozšiřován od přelomu 17. a 18. století převážně v Čechách a jeho zvýšené uctívání bylo patrně do jisté míry spjaté i s významným kultem Panny Marie Karlovské.⁴³ Předmětem velké barokní zbožnosti byl proslulý zázračný obraz Krista Salvátora z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimí, uctíváný jako ochranný proti moru, jenž však představuje naprosto odlišný ikonografický typ, ve formě poprsí Krista, tzv. *volto santo*.⁴⁴

Přes existenci určitých pochybností ohledně vlastního tradovaného původu představuje milostný obraz Krista ze zámecké kaple v Tovačově velmi hodnotný příklad raně barokní náboženské malby, dokládající významný ikonografický typ zobrazení v našem kulturním prostoru, s doloženou dlouhodobou historií náboženského uctívání. Původní importovaný obraz Krista – sv. Salvátora, reprezentující prvotní náboženský artefakt a výtvarný typ sui generis, byl tedy následně napodobován a jeho úcta dále šířena prostřednictvím malířských kopií, výtvarných variant a devoční grafiky, jak různými řadovými společenstvími, tak i v šlechtickém prostředí. Dochovaný tovačovský obraz Krista Spasitele (Pax vobis) dle určitých indicií představuje jednu z raných kopií tohoto pozoruhodného, velmi ojedinelého druhu kultovní malby.

POZNÁMKY

¹ SCHMIDL, Joannes. *Historia Societatis Jesu Provinciae Bohemiae*. pars IV., Praha 1759, s. 716. – „*imago Servatoris*“.

² PROKOP, August. *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung*. III., Vídeň 1904, s. 891.

³ ROYT, Jan. *Kristus v křesťanské ikonografii*. České Budějovice 2010, s. 121–122.

⁴ LAPÁČEK, Jiří. Drobnosti ze zámku v Dřevohosticích. In *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov 2012, s. 40.

⁵ SCHULZ, Jindřich (red.). *Dějiny Olomouce I.*, Olomouc 2009, s. 443.

⁶ FALKE, Jacob von. *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein*. II., Vídeň 1877, s. 121.

⁷ PEŘINKA, František. *Vlastivěda moravská*. II. Místopis. Kojetínský okres. Brno 1930, s. 217.; SKOPALOVÁ, Veronika. *Karel Eusebius z Liechtenštejna jako stavebník a stavitel v kontextu jeho teoretického díla*. Praha, 2011. S. 10–11. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění.; Karel Eusebius z Lichtenštejna (1611–1684) podnikl v letech 1628–1631 kavalírskou cestu pouze v rámci několika evropských zemí. Jeruzalém během svého života nikdy nenavštívil. – pozn. autora.

⁸ FALKE, cit. v pozn. 6.

⁹ FEYRABEND, Sigmund. *Reyßbuch deß heyligen Lands, Das ist Ein gründtliche beschreibung aller vnd jeder Meer vnd Bilgerfahrten zum heyligen Lande, (...)*. Frankfurt nad Mohanem 1584, s. 324.

¹⁰ KOUŘIL, František. *200 let nynějšího kostela sv. Jiří ve Velkých Opatovicích*. Velké Opatovice 1991, s. 11.; PROKOP, cit. v pozn. 2; Patrně se jedná o hraběte Julia I. ze Salmu a Neuburgu (1531–1595), jenž však byl bratrance Johanna Septimia. – pozn. autora.

¹¹ DOSTÁL, Jaroslav. *Zámecká kaple bude chloubou střední Moravy. Tovačovský kamelet*, č. 3, 2002, s. 9.; Během restaurování kaple v letech 2001–2002 byl za obrazem nalezen opis nápisu pocházející z roku 1853.

¹² LAPÁČEK, cit. v pozn. 4; Upravený latinský překlad je autorem článku opraven v dataci vystavení obrazu veřejné úctě dle originální verze textu.

¹³ WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*. V., Brno 1863, s. 87.

¹⁴ PODLAHA, Antonín. List z kroniky jezuitských kolejí moravských. I. *Časopis Matice moravské*, sv. XXIII, Brno 1899, s. 30.

¹⁵ WOLNY, cit. v pozn. 13.

¹⁶ Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, Dopis P. Josefa Poláčka knížecí arcibiskupské konzistoři v Olomouci ze dne 26. 10. 1912. ACO, sign. G1, kar. 4695, fol. 483, I. část.; Lampa byla sejmuta, když byl zámek ve vlastnictví rodiny Gutmannů. – pozn. autora.

¹⁷ PODLAHA, cit. v pozn. 14.

¹⁸ Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, ACO, sign. N 364, kar. 82, inv. č. 492.

¹⁹ Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, *Consignatio Prosessionum ex Decanatus Parochiis in Marchionatu Moraviae existentibus annue Ducis Solitarum*. 1760. ACO, fol. 63, č. kar. 2212, nestránkováno.

²⁰ ŠTĚGER, Bohumír. *Tovačov – 650 let městem*. Tovačov 1971, s. 11.; DOSTÁLEK, František: *Zámecká kaple v Tovačově*. Přerov 1987, nestránkováno.

²¹ ROYT, cit. v pozn. 3. S. 125.

²² ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha 1999, s. 10.

²³ Ibidem, s. 19, 56.

²⁴ SUCHÁNEK, Pavel; VALEŠ, Tomáš. Der Bildhauer Andreas Schweigl und die Sakralkunst in Mähren zur Zeit die Josephinischen Reformen. *Umění LXIII.*, 2015, č. 3, s. 166.

²⁵ ZLÁMAL, Bohumil. Dějiny vладыcké a panské vesnice Velkých Opatovic. In *Vlastivědný věstník moravský XII.*, Brno 1957, s. 194.; Viz PROKOP (pozn. 2) Autor uvádí jako letopočet přemístění obrazu do Jevíčka rok 1773.

²⁶ ZLÁMAL, Bohumil. *Dějiny Velkých Opatovic*. I., Velké Opatovice 1969, s. 9.

²⁷ KYŠKOVÁ, Eva. *Zámecká kaple v Tovačově. Restaurátorské práce 2001–2002*. Restaurátorská zpráva. Praha 2001–2002.

²⁸ WOLNY, cit. v pozn. 13.

²⁹ ROYT, cit. v pozn. 22. S.256.

³⁰ PODLAHA, Antonín; ŠITTLER, Eduard. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: Bezirke Mühlhausen*. Praha 1901, s. 71.

³¹ *Farní kronika Přerov*. L.P. 1902–1906, s. 69.

³² KRÁMER, David. *Berchtoldské sbírky na*

hradě Buchlově a na zámku v Buchlovicích. Brno 2009, s. 66. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historické vědy. 14-01-2010.; Viz Katalog zařízení muzea a ostatních místností na hradě Buchlově pořizovaný Leopoldem II. Berchtoldem z roku 1923.

³³ KREJČOVÁ, Jana. Město Libavá (Stadt Liebau). Historie farního kostela Povýšení sv. Kříže a drobných církevních objektů. *Poodří*, roč. 14, 2011, č. 2, s. 13.

³⁴ ŠRONĚK, Michal. *Jan Jiří Heinsch (1647–1712). Malíř barokní zbožnosti*. Praha 2006, s. 116, 152, 161.

³⁵ KOŘÁN, Ivo. Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku. *Umění*, roč. 16, 1968, č. 1, s. 174.

³⁶ WIRTH, Zdeněk. *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres poličský*. Praha 1906, s. 100–101.

³⁷ OLIVA, Václav. *Z minulosti Chlumku u Luže a jeho okolí. Miniaturní obraz z církevních dějin Čech*. Praha 1907, s. 185.

³⁸ LAPÁČEK, cit. v pozn. 4. S. 39–40. – „*Daß Gnaden Bildt Pax Vobis Ist Anno 1580 von Eienem Graffen von Liechtenstein auß Jerusalem gebracht worden und wie man vor gewieß Sage wiell daß solches Der Heylige Lucas soll gemallet haben.*“

³⁹ KOŘÁN, cit. v pozn. 35. S. 191.

⁴⁰ ROYT, cit. v pozn. 3. S. 135.

⁴¹ KOŘÁN, Ivo. Barok pod Orlickými horami, in: *Orlické hory a podorlicko. Přírodou, dějinami a současností*, č. 3, 1970, s. 105.

⁴² EKERT, František. *Posvátná místa královského hlavního města Prahy*. Sv. II., Praha 1883–1884, s. 166.

⁴³ VÁVRA, Josef. Z Berounské knihy kšaftů. In NIEDERLE, Lubor; ZÍBRT, Čeněk. *Český lid*. III., Praha, 1894, s. 321.; ROYT, cit. v pozn. 22. S. 58.

⁴⁴ HRUBÝ, Vladimír; ROYT, Jan. *Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku*. Náchod 1997, s. 14.

PROTHOCOL.

Über Das Closter, und Hospital Fratrum
Misericordiae bey Sanct: Johann von Nepomuck
Zu Proßnitz.

Derinnen Der Ursprung, anfang, und Ursach,
Zeit, und Umstände der Errichtung gemeltes
Closters kürzlich Verzeichnet, und Wie, ob Dün, Obig=
Zin, sich denkwürdiges mit selben Zutrugen würdt,
Zu Annotiren ist.

Gemeltes Heilige Patron dieses Hospitals
ist von Ihro Durchleucht Joanne Nepomuceno, Carol,
Fürst von Liechtenstein, dem Veltlin: auß um d. 16. d. 17. d. 1727.
Willen dieses Hospital ex voto, würdt Innfroh dieses
Inhaltes, fundirt worden ist, bestimmet, und d. 16. d. 1727.
-hingen worden.

Der, Angeordnet im Jahr Christi.

M.D.C.C.

① Pamětní kniha = Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Proßnitz, Státní okresní archiv Prostějov, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 2 svazky, 1733–1918, 1918–1952, titulní strana

KLÁŠTER MILOSRDNÝCH BRATŘÍ ŘÁDU SV. JANA Z BOHA V PROSTĚJOVĚ

Iva Orálková

Kláster Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Prostějově je vrcholným dílem prostějovské barokní architektury, které završilo náročné období stavební činnosti a obnovy církevních staveb města, zničeného požárem v roce 1697.

Podnět k založení kláštera Milosrdných bratří v Prostějově souvisí s rozhodnutím Marie Anny, kněžny z Lichtenštejna, roz. z Öttingen, která se zavázala společně s manželem, Josefem Janem Adamem, knížetem z Lichtenštejna, finančně podpořit vznik klášterního konventu na Moravě. Předpokladem bylo uzdravení syna Jana Nepomuckého Karla Lichtenštejna, který, jak se v dobových pramenech uvádí,^{1, 2, 3} byl těžce nemocný a o jeho uzdravení pochybovali i samotní lékaři. V Moravském zemském archivu v Brně je uložen opis zakládací listiny Marie Anny z 16. září 1727,⁴ kterou zmiňuje rovněž Pamětní spis Aloise Jaška: „Marie Anna, svatě říše římské kněžna z Lichtenštejna, rozená říšská hraběnka z Öttingen: Jelikož všemohoucí Bůh podle své nevyzpytatelné vůle ráčil

nedávno navštívit našeho vroucně milovaného jediného synáčka knížete Jana Nepomuka těžkou nemocí, jež se utvářila tak, že lékaři si s ní nevěděli rady a všichni pochybovali o jeho uzdravení, ano částečně i jej považovali za zcela ztraceného, a poněvadž v tomto zármutku srdce našeho žádná lidská pomoc a žádné léky nic neprosplávaly a nám nezbyvalo jiné útočiště leč u Boha, tedy my k dosažení pomoci Boží pro našeho zmíněného jediného synáčka a k útěše našeho knížecího pana manžela i ke své (leč, že by se Božské Velebnosti jinak zalíbilo), zaslíbili jsme se v přítomnosti velmi ctihodného bratra Lazara Nöbela, nyníjšího převora Milosrdných bratří ve Valticích, při čemž skýtá se nám vhodná příležitost vysloviti se o pečlivém jeho ošetřování a o jeho vzácné zkušenosti, a slavnostně jsme se rozhodli, že dáme 4 000 rýnských zlatých na zbudování nového kláštera řádu sv. Jana z Boha na Moravě. Jakmile jsme v důvěře ve všemohoucího Boha učinili tento slib, zřetelně jsme pozorovali, kterak několikrát zmíněný náš syn se pozdravoval od hodiny k hodině... Tak chtěli jsme na důkaz

2 Klášter Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Prostějově – celkový pohled z ptáčích perspektivy, fotoreprodukce malby A. Baumgartnera z období kolem roku 1900. Velkoformátová fotoreprodukce je uložena v klášterní lékárně.

3 Císař Karel VI. potvrzuje založení kláštera Milosrdných bratří v Prostějově; pergamén, přivěšená pečeť vydavatele, Vídeň, 13. únor 1733. Originál listiny je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, fond E 47 Milosrdní bratří Prostějov, inv. č. 1, publikováno in: <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E47/1/charter?q=1733>.

svě vědeckosti k Nejvyššímu jakož i z uznalosti k svatému řádu Milosrdných bratří a na splnění svého slibu tímto dlužným úpisem učiniti dar pro živé, jakož se i tímto děje, a to veškerému řádu Milosrdných bratří, zvláště však zdejšímu klášteru Milosrdných bratří u sv. Augustina, majíce svrchu uvedený úmysl, aby totiž byl vyplacen k založení nového kláštera na Moravě... A v uzdraveného syna svého máme pevnou důvěru a prosíme jej co nejsrdečněji, aby jednou, až dospěje let, také on sám vzal do ochrany řád Milosrdných bratří, zvláště klášter zdejší⁶ i nově založený klášter...“⁶

Podmínka uzdravení syna byla naplněna a Lichtenštejnové zvolili řád, kterému bude nový konvent na Moravě určen: Milosrdným bratřím řádu sv. Jana z Boha. Řádu, jehož posláním je péče o chudé nemocné všech konfesí v duchu řádového hesla: „Per corpus ad animam“ (Tělem k duši).^{7, 8, 9}

S ohledem na žádosti prostějovských měšťanů a rovněž vzhledem ke skutečnosti, že Prostějov trpěl ve své době nedostatkem lékaře i lékárníka, a nebyl zde žádný klášter, padla volba právě na toto město.¹⁰ Již v roce 1730 byl vyslán valtický převor Lazar Nöbel se svými spolubratry konventu Milosrdných bratří ve Valticích, aby vyhledali pro nový klášter v Prostějově vhodné místo.^{11, 12} Stal se jím obecní dvůr, situovaný poblíž Olomoucké brány. Dvůr byl dříve zemanským dvorem rodu Žalkovských; označován byl rovněž jako „Schellenbergerův“ (Karel Antonín Schellenberger, advokát, který působil ve službách Lichtenštejnů, byl v minulosti rovněž jedním z majitelů dvora).

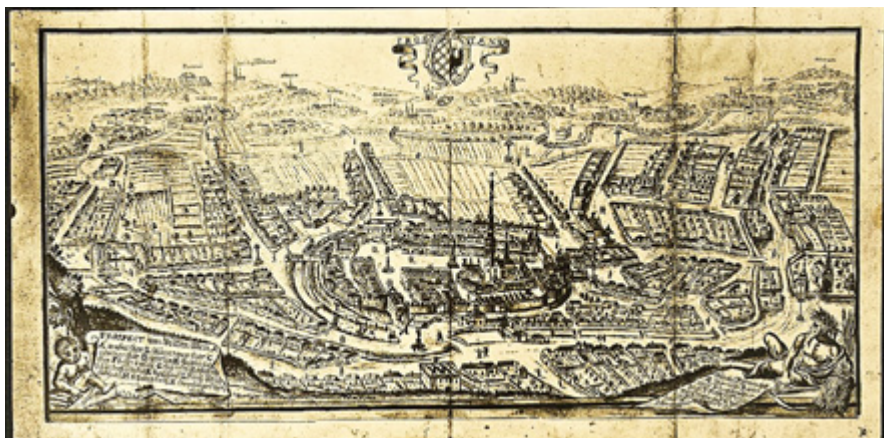
Obecní dvůr byl řádem Milosrdných bratří odkoupen patrně již v roce 1730. Z části byl však nadále využíván obcí (až do roku 1739) jako jezdecké kasárny, pro účely zábavy či pořádání divadelních představení apod.

Založení kláštera potvrdil císař Karel VI. listinou, vydanou 13. února 1733. Fundace s přivěšenou pečetí vydavatele je písemným dokladem vzniku prvního kláštera Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Markrabství moravském: „My, Karel VI., z Boží

4 Obecní dvůr, zvaný též „Žalkovský“ či „Schellenbergerův“ (podle dřívějších majitelů), zaznamenaný na kresbě F. J. Velehradského z roku 1728; na výřezu jde o dům druhý zleva se zahradou. Fotoreprodukce Velehradského kresby je uložena v Archivu města Brna, fond V 3, knihovna Mitrovského, 31, publikováno in: Kol. autorů: Prostějov v malbě, kresbě, grafice, Prostějov 2004.

milostí císař římský (et cetera), vyznáváme veřejně tímto listem a každému známo činíme, že nebožtík kníže Josef Jan Adam z Lichtenštejna a jeho zemřelá již manželka Marie Anna, kněžna z Lichtenštejna, rozená říšská hraběnka z Öttingen, zavázali se již před léty v roce 1727 ve Valticích, za přítomnosti převora Milosrdných bratří, že věnují na zbudování nového kláštera na lichtenštejnských statcích moravských 4 000 zlatých, když se jim uzdraví jejich jediný syn Jan Nepomuk Karel, který byl zachráněn smrtelnou nemocí a stanul mimo lidskou naději. Když pak byl milostí Boží zachován, věnoval kníže Lichtenštejn ještě další stejnou částku a k vybudování tohoto kláštera vybral na svých moravských statcích místo v Prostějově, a to proto, že předně sami obyvatelé jmenovaného města jej o to prosili, že trpí nedostatkem lékaře i lékárníka a za druhé, že v celém markrabství moravském není takový klášter založen a ve zmíněném městě Prostějově není ani nějaký jiný klášter. Zřízením tohoto kláštera nevznikne tedy ani městu, ani zemi nějaké zatížení, ale naopak veřejnost bude mít velký užitek z práce řádových bratří i v případných dobách nárůstu, kdy ji Bůh proti veškeré naději seslal. Když jsme dostali tuto žádost, milostivě jsme zvážili návrh a uznali jsme, že přispěním řádových bratří by v případných žalostných a nakažených dobách přineslo mnoho

5 Obecní dvůr, zvaný též „Žalkovský“ či „Schellenbergerův“ (podle předchozích majitelů) je rozpoznatelný na vedutě F. J. Velehradského z roku 1728. Fotoreprodukce Velehradského kresby je uložena v Archivu města Brna, fond V 3, knihovna Mitrovského, 31, publikováno in: Kol. autorů: Prostějov v malbě, kresbě, grafice, Prostějov 2004.

užitku a chvályhodných výhod jejich ošetrování nemocných nejen obyvatelstvu v městě Prostějově, jakožto místě, kde není toho času po ruce ani lékař ani lékárník a že by v důsledku toho zbudování takového kláštera směřovalo nejen ke zvětšení slávy Boží, nýbrž i k podpoře lásky k bližnímu. Za tohoto stavu věci dáváme k této podané žádosti své císařské a královské milosti souhlas, aby mohli zmíněný převor a konvent Milosrdných bratří z Valtic zbudovat a zřídit v městě Prostějově klášter. Na důkaz toho je tato listina zpečetěná přivěšenou naší císařskou a královskou větší pečeti, jenž je dána v našem městě Vídní dne 13. února roku sedmnáctistého třicátého třetího...¹³ 3

18. července 1733 přišli do Prostějova první bratři v čele s P. Václavem Rozvodou. Dvůr, který Milosrdní bratři za účelem zbudování kláštera od obce odkoupili, byl „vpředu pěkně vystavený na patro jako nějaký klášter, vhodné pokoje a celá velká budova i zahrada ji obklopující dokola ohrazena zdí“.¹⁴ 4 5

Řádoví bratři se po odkoupení dvora usadili v Prostějově na Újezdě a odtud adaptovali jednotlivé místnosti dvora. První převor prostějovské rezidence valtického kláštera¹⁵ – Václav Rozvoda – se zasadil o řadu stavebních změn, které byly realizovány po usazení řádových

bratří v Prostějově v poměrně rychlém sledu. Přízemí jižního traktu bylo upraveno pro potřeby lékárny, která byla v roce 1734 vybavena nábytkem. Ve východním traktu dvora byla zřízena nemocnice, která byla původně vybavena 12 lůžky a později 18 lůžky. Václav Rozvoda se rovněž zasadil o založení klášterního hřbitova a vybudování veřejné kaple. Místo pro klášterní hřbitov bylo vybráno 5. září 1733 a 7. června 1735 byl hřbitov vysvěcen.¹⁶ 6

Stavba klášterní kaple byla zahájena v roce 1734, slavnostní vysvěcení proběhlo 8. ledna 1736. Kaple byla centrální, patrně volně stojící stavbou. Byla opatřena kupolí se středovou malou vížkou, opatřenou dvěma zvony. V interiéru byla kaple vybavena třemi oltáři, které byly zasvěceny: sv. Janu Nepomuckému, sv. Janu z Boha a sv. Rodině. Kaple byla veřejná – nesloužila tedy pouze členům řádu a nemocným – později byla z větší části zbořena a na jejím místě byl vybudován kostel sv. Jana Nepomuckého.¹⁷

Nemocnice přijala své první pacienty v roce 1735. Velká nemocniční síň, která byla vybudována z původní konírny, byla obdélného půdorysu, měřila 26 × 7, 5 m. Na místo původního vjezdu pro koně, který byl zazděn, byla postavena velká kachlová kamna. Dřevo na topení získávali Milosrdní z lichtenštejn-

ských lesů. V nemocniční síni stálo v prvních letech její existence 18 postelí se zelenými nebesy, která byla zavěšena na vyřezávaných sloupcích. Každému pacientovi byla přidělena jedna velká cínová miska na polévku, střední miska na další chod a malé a velké cínové poháry, které byly určeny na nápoje a na léky. K udržování čistoty nemocných bylo určeno jediné měděné umyvadlo a měděný kotel, který sloužil na umývání nohou. Uprostřed pokoje byla zavěšena velká lampa a na stěně visely železné hodiny, které odbíjely vždy po patnácti minutách.¹⁸ Pohledem do nemocniční síně kláštera (viz obrazová příloha) zjišťujeme, že součástí jejího vybavení byl i oltář, který byl situován v čele místnosti a dlouhý stůl, který stál uprostřed síně. 7

Součástí nemocnice byla lékárna. Tou se v prvopočátcích klášterní nemocnice mínila vlastní skříň s léky (armarium), do které je

ukládal první řádový lékárník Rudolf Erban. V rámci budování konventu však bylo myšleno i na prostory vlastní lékárny. Byly jimi tři místnosti a pokoj pro lékárníka. V roce 1736 je doložen lékárník Corbinianus Frey, zvaný apothecarius, který se stal později představeným kláštera – prostějovským převorem byl zvolen 7. června 1745. Klášterní lékárna získala 5. července 1747 povolení k veřejnému prodeji léků.

O tom, že se klášterní lékárna v pozdějších dobách stala konkurentem občanským lékárníkům, vypovídá např. písemnost z roku 1783, která zmiňuje dlouhodobý spor s občanským lékárníkem Václavem Guckem. Spor vyvrcholil rozhodnutím, podle něhož byla klášterní lékárna v roce 1771 na 12 let veřejnosti uzavřena. Prodej léků veřejnosti byl Milosrdným bratřím znovu povolen na zasedání Moravskoslezského gubernia v Brně dne 9. května 1783.¹⁹ 8

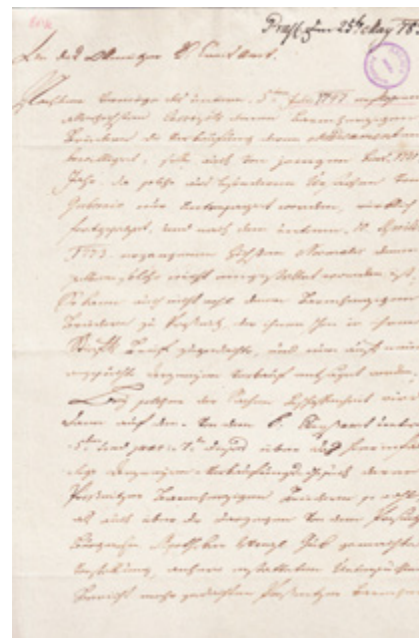
6 Pohled na klášterní hřbitov Milosrdných bratří v Prostějově. Publikováno in: Fröml, F.: Postavení lékárníka v řádu Milosrdných bratří, Časopis českých lékárníků, 1995, č. 11, výřez.

7 Pohled do nemocniční síně kláštera Milosrdných bratří v Prostějově. Publikováno in: Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, 1/90, Prostějov, 1990. Uložení originálu nám není známo.

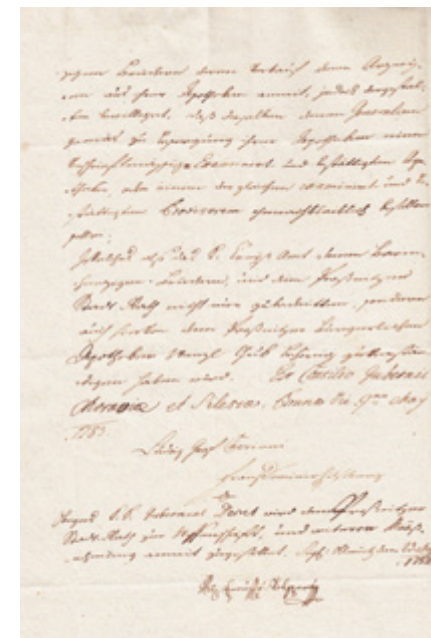
Vraťme se však zpět, k dobám zásadních stavebních změn, které souvisely s ukončením užívacích práv obce. Hlavním budovatelem areálu kláštera byl P. Narcis Schön, který stál v čele prostějovského konventu v letech: 1739–1743, 1751–1757 a 1766–1772. V roce 1739 skončila platnost užívacího práva obce a Milosrdní bratři tak mohli přistoupit k úpravám celé rezidence. Vedle již dříve zřízené nemocnice, lékárny a veřejné kaple byla na počátku 40. let 18. století realizovaná úprava kláštera, v němž byly vybudovány místnosti pro řeholníky – v patře bylo zřízeno 15 pokojů. Od počátku patřila ke klášteru zahrada, která byla od hřbitova oddělena zdí.²⁰ Patrně v roce 1746 koupili Milosrdní s ohledem na nevyhovující úzkou parcelu původního dvora rovněž sousední dům se zahradou. Marie Terezie povoluje listinou, vydanou 28. prosince 1745, na žádost převora Narcise Schöna a konventu Milosrdných bratří v Prostějově, odkoupit na nutné rozšíření nemocnice sousední dům s přílehlou zahradou od prostějovského měšťana Jana Jiřího Böhma. Své povolení císařovna podmiňuje tím, že bude dům do roka odprodán.²¹ 9

Intenzivní stavební etapa, která byla připravená od února roku 1750 a byla dokončena v červenci roku 1755, respektovala významné původní prostory (jižní křídlo s lékárnou a východní křídlo s nemocniční síní). V této stavební etapě byl postaven kostel, klášter byl opět přestavěn a rozšířen o křížovou chodbu. Jižní křídlo kláštera bylo směrem na západ prodlouženo a připojeno ke kostelu a spolu s nově vystaveným severním křídlem vytvořilo spolu s východním křídlem kláštera uzavřenou dispozici. Konvent získal jednotnou fasádu.²² Základní kámen ke stavbě kostela, jejíž realizaci umožnil další dar Lichtenštejnů, tentokrát ve výši 10 000 zlatých, byl položen v roce 1751.²³ 5. října 1755 byl kostel slavnostně vysvěcen, o čemž svědčí nápis, umístěný nad hlavním vstupem: „HANC ECCLESIAM CONSECRAVIT / RENDISSIMUS ET ILLUSTRISSIMUS DONUS DONUS / IOANNES CAROLUS LEOPOLDUS S. R. I. COMES / (DE) SCHERFFENBERG EPISCOPUS TENAGREN / CATHEDRAL. ECLESIAE OLOM. CAN. CAP. NECNON (CUSTOS) / SUFFRAGANEUS ET ARCHI. DIAC. OPPAVIEN. / (DIE) V.

8 Povolení Moravskoslezského gubernia k veřejnému provozování klášterní lékárny, Státní okresní archiv Prostějov, fond Archiv města Prostějov, inv. č. 716, sign. 223/7, karton č. 25, 9. květen 1783.

OCTOBRIS ANNO MDCCLV. (Tento kostel posvětil nejdůstojnější a nejvýznamnější pán, pan Jan Karel Leopold, svatě říše Římské hrabě z Scherffenbergu, biskup tenagrenský, kanovník kapituly katedrálního kostela olomouckého a současně správce a arcijáhen opavský, dne 5. října 1755).²⁴ Kostel byl na přání Lichtenštejnů zasvěcen sv. Janu Nepomuckému, o čemž svědčí latinský nápis s chronogramem, umístěný nad hudební kruchtou: „Jemnému květu Nepomuckému zasvětil prostějovský klášter, s důvěrou vyprošuje svými prosbami, aby byl jeho ochráncem.“²⁴ Po vysvěcení kostela pokračovaly práce na výzdobě a vybavení jeho interiéru. Například varhany, oratoř a boční oltář sv. Jana z Boha vznikly v roce 1756, o deset let později byla dokončena výzdoba hlavního oltáře a kazatelny.²⁵ Na výzdobě kostela se podílela celá řada autorů, z nichž je třeba zmínit především malíře Františka Antonína Šebestu (Sebastiniho), či sochaře Josefa Schuberta a Františka Ondřeje Hirnleho.²⁶

I přesto, že byli Milosrdní v Prostějově mnohdy pokládáni za konkurenty a čelili stížnostem občanských lékárníků, chirurgů či kněze farního kostela,²⁷ zůstávali věrni svému poslání, které dokresluje ve svém článku F. Fröml citací historických záznamů: „Všichni bratři, bez výjimky, bez rozdílu, jsou vzdělávaní za ošetřovatele nemocných a ku vykonávání této služby. Podle svého předběžného vzdělání, povolání, schopnosti a píce se určují k hodnosti kněžské, k lékárně, k oboru lékařskému, působí v různých pracech kancelářských, sbírají almužny, vedou hospodářství, pečují o sklep a kuchyni; vždy však zůstane od převora, jakožto od představeného, nebo od kněze až k nejmladšímu v kterémkoliv postavení, každý zároveň je ošetřovatelem nemocných a proto jest mu dnem i nocí býti pohotov ke službě nemocným se vší ochotou a láskou. Neboť stlaní postelí, čištění, zdvihání a překládání všech nemocných, to vše je společná práce všech bratří. Jest tudíž v nemocnici tolik ošetřovatelů kolik bratří v domě.“²⁸

Až do konce 19. století tvořil klášterní nemocnici přízemní trakt za lékárnou a v dobách válečných konfliktů, kdy byl nedostatek místa k uložení raněných, byly pro potřeby nemocnice přibírány chodby, jídelna či místnosti, které byly dříve určeny výhradně řádovým bratřím.

Před vypuknutím války s Pruskem navštívila klášter Milosrdných bratří 29. května 1866 c. k. komise, aby zjistila stav a rozsah místností v klášteře. Záznam v tzv. Pamětní knize,²⁹ v níž popisuje události roku 1866 tehdejší převor Avertanus Kolář, informuje o jednání, které bylo vedeno za účelem zajištění zázemí pro budoucí raněné: „Převor byl tázán, kolik nemocných a raněných by mohlo být umístěno. Když všechny místnosti prohlédli, stanovili počet 80. Převor ještě podotkl, že je těžko předem stanovit počet těch, pro které by bylo místo, poněvadž by v případě bitvy v okolí mohlo být použito i chodeb. To bylo c. k. komisi velice radostně přijato; tím více poznámka převorova, že nejen místnosti, nýbrž i pomoc všech bratrů v ošetřování nemocných a raněných je v celém rozsahu k dispozici...“⁽¹⁰⁾

V dobách válečných konfliktů přijímala klášterní nemocnice do své péče nemocné a zraněné bez rozdílu příslušnosti k válčící straně. Záznam z 11. srpna tzv. Pamětní knihy vypovídá:³⁰ „Práce jsme měli mnoho, ale šlo všechno dobře a hladce; zvláště lékaři měli mnoho práce, neboť nejen že u nás leželo 85 raněných, ale i z města přicházeli k převazům. Musím poznamenat, že jak prusští, tak rakousští i sasští důstojníci se k nám chovali velice přátelsky a slušně.“

O tom, že byli Prusové s nemocniční péčí spokojeni, svědčí mimo jiné přípis pruského ministerstva války, který byl adresován převorovi kláštera Milosrdných bratří, Avertanu Kolářovi: „S ohledem na obětavou starostlivost, s jakou bylo s našimi nemocnými a raněnými po delší dobu v lazaretě Milosrdných bratří v Prostějově jednáno, nemůže ministerstvo války jinak než Vaši důstojnosti a p. vrch. lékaři doktoru Sobelovi, jakož i ostatním bratřím u nemocných a raněných zaměstnaným vysloviti nejvřelejší dík a uznání za výtečné služby. Vzhledem ke

značným obětem, které ústav v konání svého úkolu přinesl, budíž ministerstvu dovoleno přispěti obnosem 300 tolarů s upřímným přáním všeho dobra a požehnaného působení. O předání uvedené částky postará se naše vyslanectví ve Vídni. (Berlín, 20. října 1866).“³¹

Celkem bylo dle záznamů v tzv. Pamětní knize v době prusko-rakouské války v nemocnici ošetřeno 180 mužů rakouské, pruské a saské národnosti.³²

Z důvodu nevyhovujících prostor byla v místech rozsáhlé klášterní zahrady realizována v letech 1895–1898 přístavba jednopatrového nemocničního pavilonu, který je se severním křídlem původního kláštera propojen spojovacím krčkem. V roce 1900, kdy byl založen nový městský hřbitov, byl zrušen hřbitov klášterní. Upomínkou na něj je dodnes drobná hřbitovní kaple, postavená v roce 1735.

Klášter Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha v Prostějově prošel i v následujícím období zatěžkávacími zkouškami. Nebyly to jen zmíněné války s Pruskem, či pozdější 1. světová a 2. světová válka, ale rovněž události, spojené s komunistickým režimem. 1. ledna 1949 byla klášterní nemocnice zestátněna, 1. ledna 1950 byla zestátněna rovněž klášterní lékárna. Členové řádu byli donuceni klášter definitivně opustit 16. května 1959. V roce 1959 byl uzavřen kostel sv. Jana Nepomuckého, který byl v roce 1968 krátce otevřen, ale v srpnu po okupaci sovětskou armádou došlo k jeho opětovnému uzavření.³³

Klášter Milosrdných bratří byl po roce 1989 navrácen hospitálskému řádu sv. Jana z Boha Milosrdných bratří v Brně. V současné době je klášterní areál, vyjma kostela, v majetku Arcibiskupství Olomouckého.

Kostel sv. Jana Nepomuckého prochází postupnou obnovou. Bohoslužby, které se v kostele konají, jsou vedeny kněžími z farnosti Povýšení sv. Kříže. Ostatní budovy konventu jsou v současnosti bez využití.

Klášter Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha je nemovitou kulturní památkou, zapsanou v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky. Jde o slohově jednotný soubor barokního kláštera a kostela

9 Císařovna Marie Terezie povoluje na žádost převora kláštera Milosrdných bratří v Prostějově, Narcise Schöna, zakoupení sousedního domu s přílehlou zahradou pro účely rozšíření nemocnice; pergamen, přivěšená pečť vydavatelky, Vídeň, 28. prosince 1745. Originál listiny je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, fond E 47 Milosrdní bratří Prostějov, inv. č. 2, publikováno in: <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E47/2/charter?q=1745>.

s pozdější historizující přístavbou nemocnice z let 1895–1898. Kostel je dochován s jednotným bohatým sochařským a malířským vybavením ve stylu vrcholného baroka, s rokokovými prvky. Z autorů výzdoby je třeba zmínit především malíře Františka Antonína Šebestu (Sebastiniho), či sochaře Jana Schuberta a Františka Hirnleho.

Barokní areál kláštera byl budovaný od třicátých let 18. století do roku 1755 (vysvěcen kostel); autorství projektu není jednoznačně objasněné. Přístavba nemocnice (nemocniční pavilón) byla realizována v letech 1895–1898. Barokní kříž, umístěný poblíž vstupu do kostela, pochází z 3. čtvrtiny 18. století, autor neznámý.

Součástí areálu kláštera je rovněž klášterní zahrada s hřbitovní kaplí³⁴ a kamenným křížem.

Popis stavby

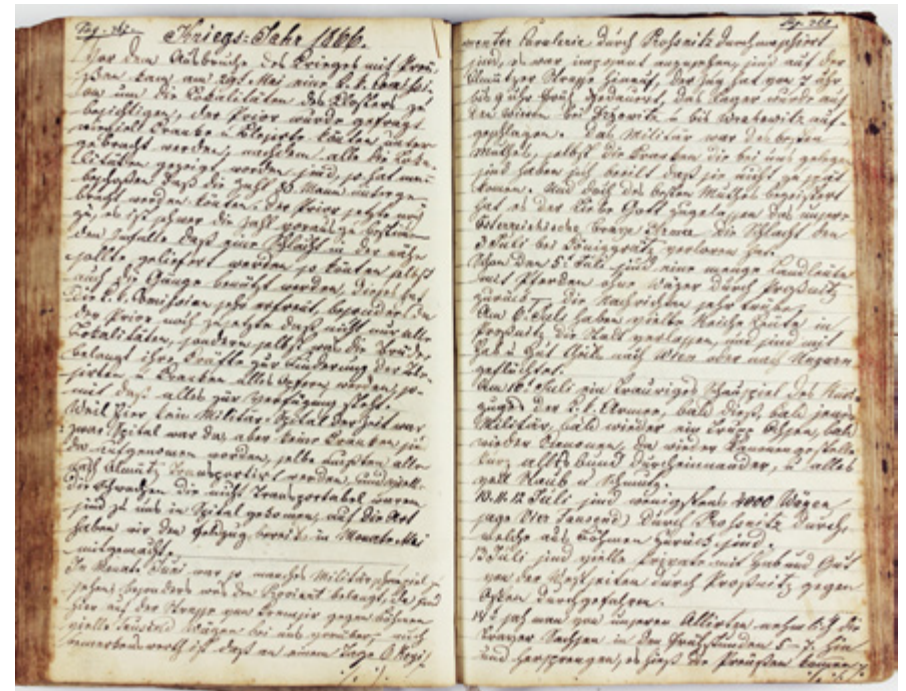
„Klášter tvoří spolu s kostelem jeden architektonický celek, jeho tři křídla obklopují rajský dvůr ze strany jižní, východní a severní, zatímco kostel jej uzavírá ze západní strany. Jižní křídlo s průčelím do Svatoplukovy ulice je protaženo východním směrem o výběžek s průjezdem do druhého dvora, kde je přístup k bývalé nemocnici. Půdorys tohoto jižního křídla je zalomen do tvaru písmene L a navazuje na něj o něco nižší, avšak rovněž patrová budova, která zřejmě již od počátku patřila k hospodářskému zázemí kláštera.

Střechy kláštera jsou valbové, kryté pálenou taškou. Nad průčelím do Svatoplukovy ulice jsou ve střeše pravidelně rozmístěné vikýře s kruhovými okénky a volutovými ušima, zakončené půlkruhově vzepjatou římsou. Průčelí do Svatoplukovy ulice má v obou podlažích celkem 13 okenních os, z toho dvě krajní osy, přiléhající ke kostelu, patří kapli sv. Kříže. 2. okenní osa má místo oken v přízemí a v patře jen jedno větší okno, osvětlující prostor kaple; je zaklenuté stlačeným obloukem. Ostatní okna jsou pravoúhlá, s profilovanými šambránami s klenákem a s parapetní římsou. V přízemí v 8. ose zleva je vstupní portál, ve 12. ose je vjezd do druhého dvora. Fasáda je členěna lizénovými rámy, soklem a profilovanou korunní římsou. Portál je pravoúhlý, má profilovanou šambránu s ušima. Po stranách portálu jsou na koso postavené polopilíře, členěné vpadlinami, završené hlavicemi s mušlemi a volutami. Pilíře nesou úseky kladí s profilovanou římsou, na ní je na každé straně umístěna dekorativní váza. V ose nad portálem je situovaná půlkruhově zakončená nika, zaklenutá konchou, lemovaná profilovanou šambránou, v ní je umístěna socha patrona kláštera sv. Jana z Boha s nemocným, kterého v ochranném gestu halí do pláště. Pod nikou je parapetní římsa, nad nikou je uplatněný klenák s penízky a zalomená, segmentově vzepjatá římsa. Vjezd do dvora je půlkruhově zaklenutý, lemovaný šambránou s klenákem.

Dispozice všech tří křídel je obdobná – ze strany vnitřního dvora je chodba, z ní jsou přístupné jednotlivé místnosti, řazené za sebou. Za hlavním vstupem s portálem je před síň, zaklenutá plackou s malbou Božího oka a s rokajovými ornamenty v rozích, na třech stěnách jsou figurální malby s náměty milosrdenství, nad vstupem je freska, zobrazující sv. Jana z Boha, ošetřujícího nemocného. Chodby v přízemí jsou zaklenuty plackami do dvojitých pasů, místnosti v přízemí jsou vesměs klenuté. Prostory napravo od vstupu byly využívány jako lékárna – na klenbách jsou malby svatých a symbolů řádu Milosrdných bratří – granátového jablka s křížem. Klenby jsou klášterní a neckové. Nejbohatší výzdoba je v klášterním refektáři v severním křídle kláštera – velká

místnost, zaklenutá třemi plackami do pasů, má ve štukových zrcadlech nástrojní malby: Nasyčení proroka Eliáše, Hagar na poušti a Daniel v jámce lvové. Velká malba Svatba v Káni Galilejské je na východní stěně, nade dveřmi je malba Panny Marie Ochranitelky (malby Františka Antonína Šebesty (Sebastiniho) byly roku 1777 zabileny vápnem, v roce 1890 byly odkryty a přemalovány olejem). Volné plochy klenby jsou pokryty štukovou výzdobou s rokajovými motivy, stuhami, květy, květinovými rohy atd. Schodiště do patra je v jižním křídle dále vlevo od vstupní části, další dvě schodiště jsou v severovýchodním rohu, kde je i napojení na později přistavěnou budovu nemocnice honosným dvouramenným, bohatě plasticky zdobeným, schodištěm se dvěma kandelábrů. Prostory v patře jsou plochostropé, některé se štukovými zrcadly či s fabiony. V severním křídle je vestavěn výtah, nutný pro provoz domova důchodců, ve všech křídlech jsou zřízena hygienická zařízení. Okenní výplně jsou až na výjimky novodobé, zachovány jsou některé původní dveře se zárubněmi. Severní a východní křídlo je podsklepené, přístup do sklepů je zvenčí ze severovýchodního nároží. Pod severním křídlem je v celé délce valeně zaklenutý prostor, předělený příčkami na menší místnosti. Podobně je tomu u východního křídla, v jeho jižní části byl zřízen kryt civilní obrany se zvláštním vstupem na východní straně objektu. Krovky jsou tradiční dřevěné konstrukce s hambalky, ležatou stolicí, sloupky ve středové rovině a šikmým zavětrováním v rovině střechy. Půdorys jižního křídla kláštera je zalomen do tvaru písmene L; na jižní křídlo navazuje o něco nižší, avšak rovněž patrová budova, která zřejmě již od počátku patřila k hospodářskému zázemí kláštera. Přízemní křídlo, navazující směrem severním, je stavbou protáhlého obdélného půdorysu s pultovou střechou, krytou pálenou taškou.

Jednolodní neorientovaný kostel sv. Jana Nepomuckého obdélného půdorysu tvoří svou hmotou západní stranu klášterního areálu. Je krytý sedlovou střechou. Závěr kněžiště je pravoúhlý (nároží jsou zaoblena), na něj navazuje nižší hmota sakristie s valbovou střechou.

10 Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, Státní okresní archiv Prostějov, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nepracované, 1. svazek, 1733–1918, str. 367–368.

Kostel má dvě hranolové věže, jednu nad průčelím a druhou menší, situovanou nezvykle při závěru kostela. Věže mají shodně tvarované jehlančové dvoustupňové střechy, nad průčelím střechu završuje dvojitý kříž, nad závěrem je makovice s křížem. Průčelí je symetrické se třemi okenními osami, členěné vysokým pilastrovým řádem a mohutnou profilovanou korunní římsou, která obihá celý kostel. Vstupní pravoúhlý portál je osově umístěný; je lemovaný šambránou s klenákem, po stranách jsou na koso postavené pilastry s motivem pletence a pásky, před nimi jsou na každé straně dva kanelované sloupky s kompozitními hlavicemi, na kterých spočívá rovné kladí s vyloženou římsou; na římsě jsou krátké úseky rozeklaného frontonu. Po stranách portálu je v přízemí na každé straně jedno menší okno, zaklenuté stlačeným obloukem s profilovanou

šambránou s klenákem, přecházejícím až k zalomené, obloukově vzepjaté nadokenní římsě. Nad nimi a nad portálem jsou převyšovaná okna, zakončená stejně jako okna v přízemí. Nad korunní římsou je nad střední částí umístěn trojúhelníkový fronton, nad ním štít s volutovými křídly, v jehož středu vyběhá věž kostela. Věž má nároží zvýrazněná pilastry s kompozitními hlavicemi, které nesou vysazenou profilovanou římsu; ze tří stran je prolomena pravoúhlým oknem, nad nímž je umístěn ciferník hodin. Boční západní fasáda kostela má pět okenních os, z toho čtyři v lodi, jednu v presbytáři, jedna krajní okenní osa v lodi je slepá. Okna jsou stejného tvaru jako velká okna na průčelí, mají jen jednodušší výzdobu – uší šambrány s klenákem, bez nadokenní římsy. Fasáda je členěna lizénami. Obdobná je fasáda východní, obrácená do dvora kláštera.

11 Areál kláštera Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha, pohled od jihu. Publikováno in: Jašek, A.: Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739–1939, Prostějov, 1990.

Interiér kostela se vyznačuje slohově jednotnou malířskou a sochařskou výzdobou. Prostor je členěn mohutnými přízdními pilíři, zdobenými pilastry s kompozitními hlavicemi a zakončenými vysazenou profilovanou římsou. Pilíře nesou dvojice pasů, do nichž je v lodi sklenuta placková klenba ve třech velkých a jednom menším poli (přechod k užšímu presbytáři), odděleném jen jedním pasem. Presbytář je zaklenut jedním polem plackové klenby, stejná klenba je i nad kruchtou s varhanami. Kručta s plným zábradlím je podklenuta jedním obloukem valené klenby. Po obou stranách presbytáře jsou oratoře s bohatě vyřezávaným, prostorově prohýbaným zábradlím s rokajovými motivy.

Nástropní malby pokrývají všechny klenby v kostele a vstupují i na stěny. Ústředním námětem je oslava patrona kostela – sv. Jana Nepomuckého. Nad kruchtou je motiv andělů, hrajících na hudební nástroje, na podklenutí krucht jsou andělé v oblacích. V prvním poli od vstupu do lodi kostela je zobrazena Zpověď královny Žofie, v dalším poli je Janův výslech u krále Václava IV., ve 3. poli Smrt sv. Jana, v kněžišti Oslava Janova na nebesích.

Za hlavním oltářem přes klenutou chodbu je vstup do sakristie s neckovou klenbou s lu-

netami. Klenbu v sakristii pokrývá nástropní malba Oslava jména Ježíšova.

Za vstupem do kostela na epistolní straně je prostor kaple sv. Kříže.³⁵ Kaple má přibližně čtvercový půdorys, je zaklenuta plackou do pasů, podepřených pilíři v rozích. Kaple má malou kruchtu, nesenou valenou klenbou, s balustrovým zábradlím. V kapli sv. Kříže je na klenbě zobrazeno Zmrtvýchvstání Krista.

Za vstupem na evangelijní straně kostela je situovaná malá výklenková kaple sv. Maří Magdalény.

Rozlehlá jednopatrová zděná omítaná stavba nemocnice, realizovaná na pozemku bývalé zahrady, je protáhlého obdélného půdorysu se třemi rizality na každé z delších stran; s budovou původního kláštera je tento tzv. nemocniční pavilón propojen spojovacím krčkem. Střechy jsou valbové a sedlové. Východní fasáda má v patře dvě okenní osy ve spojovacím krčku, dále 3 (rizalit) + 4 + 1 (střední rizalit) + 4 + 4 (rizalit) + 1 okenní osu; na severní straně je novodobý přístavek výtahu. Západní fasáda opakuje schéma východní fasády, jen střední rizalit je objemnější (v každé ze tří stran má tři okenní osy) a rizalit (první od jihu) uplatňuje 4 okenní osy. Fasády jsou řešeny v historizující-

12 Areál kláštera Milosrdných bratří řádu sv. Jana z Boha, pohled od jihozápadu. Publikováno in: Jašek, A.: Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739–1939, Prostějov, 1939.

cím tvarosloví, přízemí je bosované, oddělené kordonovou římsou, patro má plochy členěné pásovou rustikou, mezi okny jsou dvojice pilastrů; fasádu završuje vysazená profilovaná korunní římsa. Okna jsou velká, pravoúhlá s novodobými výplněmi. Okna mají profilované šambrány, nadokenní římsy se stylizovanými klenáky a parapetní římsy, v přízemí jen jednodušší šambrány a podokenní římsy. Některé okenní a dveřní otvory jsou účelově přebudovány bez ohledu na architektonické tvarosloví. V přízemí se střídají segmentové valené klenby se segmentovými klenbami do traverz, v patře jsou místnosti plochostropé. Na severním a jižním konci budovy jsou schodiště, z toho jižní schodiště má kamenné stupně a litinové ozdobné zábradlí. Chodbou a schodištěm v patře je objekt propojen s budovou původního kláštera. Na průčelní fasádě je osazena pamětní deska herce a přítele Josefa Kajetána Tyla – Františka Krumlovského, který v bývalé nemocnici zemřel.

V blízkosti vstupu do kostela sv. Jana Nepomuckého je umístěn kamenný kříž s korpusem Ukřižovaného Krista. Na odstupňovaném soklu je osazena dvoudílná hranolová část podstavce, která je v patě dolní části rozšířená a zdobená reliéfními rokajovými kartušemi s vytesanými rámy, situovanými na třech stranách. Předělem částí podstavce je vyložená římsa, obíhající po celém obvodu. Zúžená horní část podstavce je pojednána reliéfy pletence a v dolní části reliéfy Panny Marie Bolestné, sv. Jana Evangelisty a sv. Veroniky. Každý z jmenovaných reliéfů je umístěn samostatně na jedné ze stran horní části podstavce, při jeho patě. Vlastní kamenný kříž má ramena tvaru liliového květu. Tělo Krista je plně plastické, paže jsou podané téměř ve vodorovné poloze, hlava je skloněna k pravému rameni, bederní rouška je uvázána u pravého boku, nohy jsou pokrčeny a v oblasti nártů přibity jedním hřebem. Nad hlavou Krista je umístěn nápisový štítek s titulaturou: IN/RI.³⁶

POZNÁMKY

1. Moravský zemský archiv v Brně, Listina císaře Karla VI., kterou potvrzuje založení kláštera Milosrdných bratří v Prostějově, Vídeň, 13. února 1733, originál, pergamen, fond E 47 Milosrdní bratři Prostějov, inv. č. 1.
2. Moravský zemský archiv v Brně, Opis zakládací listiny Marie Anny, kněžny z Lichtenštejna, roz. z Öttingen, vydané ve Valticích 16. září roku 1727, fond E 47 Milosrdní bratři Prostějov, inv. č. 220, karton č. 62, sign. 9 W. Inventář k fondu datuje opis zakládací listiny rokem 1727.
3. Státní okresní archiv Prostějov, Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 2 svazky, 1733–1918, 1918–1952.
4. Opis zakládací listiny je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, Fond E 47 Milosrdní bratři Prostějov, karton 62, sign. 9 W, inv. č. 220, 1727.
5. Klášter Milosrdných bratří ve Valticích.
6. JAŠEK, Alois. *Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739–1939*, Prostějov, 1939.
7. FILIP, Aleš. Klášter Milosrdných bratří – vrcholné dílo prostějovské barokní architektury. *Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově*, 1990, č.1, s. 18–36.
8. Počátky řádu jsou spojeny s rokem 1537, kdy Jan Ciudad (později nazýván sv. Jan z Boha) vybudoval ve Španělsku útulce pro chudé nemocné. Prosperita řádu v péči o nemocné přispěla k jeho velkému rozšíření; s ohledem na hlavní poslání Milosrdných bratří byl řád v podstatě ušetřen josefínských restrikcí. Řád Milosrdných bratří se řadí mezi mendikantské řády. Řeholníci skládají vedle slibu poslušnosti, čistoty a chudoby, rovněž čtvrtý slib – slib hospitality. Řídí se řeholí sv. Augustina.
9. Milosrdní bratři v Prostějově získávali pro vlastní potřeby a pro potřeby nemocných za-

jištění zvenčí. Vzhledem k tomu, že šlo o řád mendikantský, tj. žebravý, byli do okolí kláštera vysíláni tzv. sběrači – bratři, kteří získávali dary žebratou. Skutečnost, že byl klášter odkázán na dobrodince a jejich zázemí, se promítá na pozadí záznamů tzv. Pamětní knihy, která kromě jiného zmiňuje informace o počasí, které mělo vliv na úrodu, či o požárech, jejichž důsledky měly vliv na solventnost dárců. Pozn.: dlouhodobě klášter podporovali např. spolujatelé továrny Wikov v Prostějově – rodina Wichterlova, která měla v kostele vyhrazené čestné místo – byl jím balkon, situovaný nad bočním vstupem do kostela. Viz STROUHAL, Tomáš. *Řád Milosrdných bratří v Prostějově*. Brno, 2012. Diplomová práce (Bc.), Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav, 14-09-2012.

10. Moravský zemský archiv v Brně, cit. v pozn. 1.
11. SMUTNÝ, Bohumil; SPURNÝ, František. Prostějov v letech 1697–1740. In GRŮZOVÁ, Ludmila et al. *Prostějov: dějiny města*. 1. Vyd. 1. Prostějov: Město Prostějov, 2000.
12. Ve Valticích byl řád Milosrdných bratří sv. Jana z Boha usazen o roku 1605.
13. KAVIČKA, Karel. *Prostějov, Klášterní kostel sv. Jana Nepomuckého*. Velehrad 2010.
14. FILIP, cit. v pozn. 7.
15. Prostějovský klášter byl původně rezidencí konventu valtického, k osamostatnění prostějovského kláštera došlo v roce 1757. In CHYTIL, Miroslav (ed.) et al. *Slavné stavby Prostějova*. Praha, 2009.
16. Klášterní hřbitov byl zrušen po založení nového městského hřbitova v roce 1900.
17. FILIP, cit. v pozn. 7.
18. FRÖML, František. Špatně oblečen, bez peněz ... *Časopis českých lékárníků*, 1993 č. 11.
19. Státní okresní archiv Prostějov, Povolení Moravskoslezského gubernia k veřejnému provozování klášterní lékárny, 9. května 1783, fond Archiv města Prostějov, inv. č. 716, sign. 223/7, karton č. 25.
20. FILIP, cit. v pozn. 7.
21. Moravský zemský archiv v Brně, Listina císařovny Marie Terezie, kterou Milosrdným bratřím v Prostějově povoluje odkoupení sou-

sedního domu s přilehlou zahradou od měšťana Jana Jiřího Böhma, originál, pergamen, přivešená pečeť vydavatelky, Vídeň, 28. prosince 1745, Milosrdní bratři Prostějov, E 47, inv. č. 2.

22. FILIP, cit. v pozn. 7.
23. GRŮZOVÁ, Ludmila et al. *Prostějov: dějiny města*. 1. Vyd. 1. Prostějov: Město Prostějov, 2000.
24. KAVIČKA, cit. v pozn. 13.
25. Ibidem.
26. Válka s Prusky zpomalila výzdobu kostela. „6. května 1758 se usadilo v konventě, na dvoře a na zahradě veliké množství raněných i zdravých vojáků pruských. Stravy klášterní požívalo 878 mužů pěchoty, 26 důstojníků a 30 žen, čímž konvent velmi trpěl. Dne 24. května navštívil klášter král Fridrich II., pečlivě si prohlížel klášter i chrám a neskrblil chválou“. Po ústupu pruských vojsk výzdoba chrámu intenzivně pokračovala. Viz BOGAR, Benedikt. *Milosrdní bratři*, Praha, 1934.
27. Po dlouhých sporech mezi představeným kláštera Václavem Rozvodou a prostějovským farářem a děkanem Janem Birhelem nařídil olomoucký biskup Rozvodovi sloužit mše v klášterní kapli a v pozdějším klášterním kostele až po skončení bohoslužby ve farním kostele. „Nesmí zde pořádati ofery a sbírky, zeměle mimo klášter nebudou pohřbívati na svém hřbitově, ani jim nebudou zvoniti. Žádným způsobem nebudou zasahovati do duchovní správy městského faráře a nebudou míti více než dvanáct řeholních bratří, kněze pak jen dva, jak je obvyklé, poněvadž jeden může snadno onemocněti.“ Viz FRÖML, František. Starosti a nesnáze Milosrdných bratří. *Časopis českých lékárníků*, 1994, č. 4.
28. FRÖML, František. Postavení lékárníka v řádu Milosrdných bratří. *Časopis českých lékárníků*, 1995, č. 11.
29. Státní okresní archiv Prostějov, Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 1. svazek 1733–1918, str. 367, publikováno viz JAŠEK, cit. v pozn. 6.
30. Státní okresní archiv Prostějov Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Mi-

sericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 1. svazek 1733–1918, str. 390; publikováno viz JAŠEK, cit. v pozn. 6.

31. JAŠEK, cit. v pozn. 6.
32. Státní okresní archiv Prostějov, Prothocol über das Closter und Hospital Fratrum Misericordiae bey Sanct. Johann von Nepomuck zu Prossnitz, fond Nemocnice Milosrdných bratří, nezpracované, 1. svazek 1733–1918, str. 398.
33. KAVIČKA, cit. v pozn. 13.
34. Kaple pochází z roku 1735. Klášterní hřbitov byl zrušen se vznikem nového městského hřbitova v Prostějově v roce 1900. Viz FRÖML, cit. v pozn. 28.
35. Kaple sv. Kříže byla patrně původně zasvěcena sv. Barboře – viz inventář z roku 1757, uložený v Moravském zemském archivu v Brně. Viz FILIP, cit. v pozn. 7.
36. ORÁLKOVÁ, Iva et al. *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Prostějov*. Olomouc: Národní památkový ústav, 2012.

JAVORNÍK-VES, KOSTEL SVATÉHO KŘÍŽE, HISTORICKÉ KONSTRUKCE JAKO VÝZNAMNÝ PRAMEN POZNÁNÍ

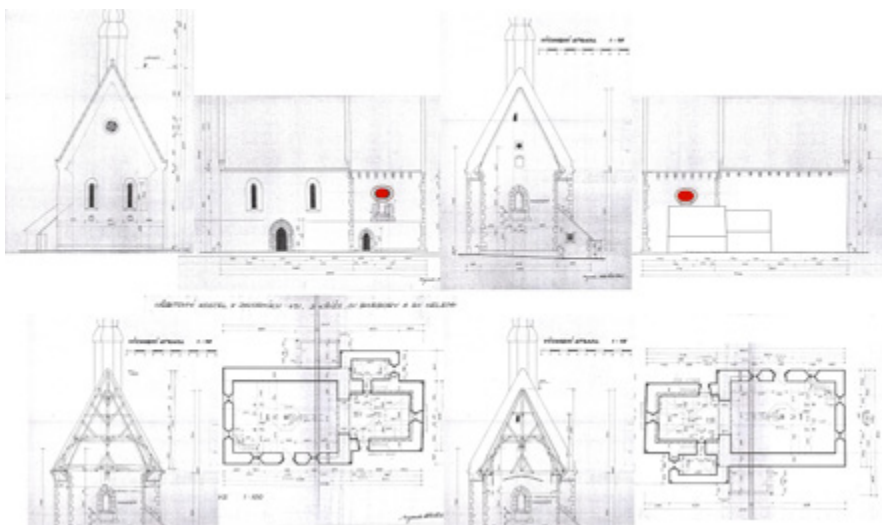
Eva Pulkrtová

Tento příspěvek vznikl z potřeby utřídit dosavadní znalosti o stavebním vývoji kostela sv. Kříže, získané z archivů a při jeho několikaleté obnově. V interiéru kostela probíhají od letošního roku restaurátorské práce, při kterých se postupně v lodi i kněžišti odkrývají vrstvy s historickou výzdobou stěn. Správná interpretace a prezentace odkrytých maleb bude mít obrovský význam pro dotvoření celkového obrazu unikátní středověké památky nacházející se v blízkosti středověkého hradu přestavěného na letní sídlo vratislavských biskupů a nazvaného Jánský Vrch. Výsledek práce restaurátorek pod vedením Romany Balcarové závisí i na jejich informovanosti o stavebním vývoji kostela. Dosavadní znalosti pak mohou při svých hodnoceních průběžně prováděných restaurátorských průzkumů podstatně doplnit. Kostel sv. Kříže se nachází v části města Javorník, odedávna nazývané Vsi. Město ležící pod severovýchodním úpatím Rychlebských hor se historicky vyvíjelo ve dvou celcích. Pod hradem vzniklo město a kolem nedaleké tvrze ves s kostelem sv. Kříže zasvěceným ve středo-

věku ještě sv. Barboře a sv. Heleně. Vznik tvrze je datován na základě písemných i archeologických pramenů zhruba do období okolo poloviny 13. století, vznik hradu do doby přibližně kolem přelomu 13. a 14. století.

Na výjimečnou raně středověkou památku v Javorníku ve vsi upozorňovali ve svých statích již němečtí badatelé před 2. světovou válkou. Ve starobylosti hřbitovního kostela zasvěceného sv. Kříži hledali své kořeny na Jesenicku, důkazy o jeho kolonizaci Němci. ^① V 60. letech minulého století se historii Javorníka i hřbitovního kostela věnoval s velkou pílí Rudolf Zuber¹, na základě studia archivních materiálů vyvrátil některá dřívější scestná tvrzení. Na jeho práci navázala při zpracování stavebně historického průzkumu Milena Filipová². Velkým jejím přínosem bylo srovnání kolonizačních středověkých kostelů v okolí Nisy, k nimž se řadí také několik jesenických kostelů včetně kostela sv. Kříže v Javorníku. Rozpoznala dvě rané vývojové fáze tohoto kostela, obě přisoudila 13. století. Její stavebně historický průzkum byl výchozím podkladem

^① Javorník, kostel sv. Kříže, pohled na kostel ze západu, 2015. Foto Eva Pulkrtová.

2 Javorník, kostel sv. Kříže, zakres situace s využitím zaměření stavebně historického průzkumu, 2016.

pro současnou obnovu kostela. Ta započala už v roce 1998 opravou střešní krytiny a klem-pířských prvků, neboť do střechy kostelíku na okraji města zatékalo. Krkolomný přístup do krovu nad vysokým stropem ztěžoval pravidelnou údržbu v podkroví. Výlezové okénko ve střeše proto zůstávalo často otevřené i při deštích. V roce 2005 se podařilo zařadit obnovu této pozoruhodné památky do Programu záchrany architektonického dědictví Ministerstva kultury České republiky. Rudolf Zuber klade ve své knize³ vznik kostela do poloviny 13. století. Píše, že tato stavba je jedinou ukázkou přechodného stylu románsko-gotického na Jesenicku, která se zachovala bez pozdějších přístavů ve své původní podobě. Píše, že byl kostel zasvěcen sv. Kříži, sv. Barboře a sv. Heleně. Podává zprávu o vizitačních protokolech ze 17. století. Podle vizitačního protokolu z roku 1651 byl kostel zděný jen v kněžišti, střecha a strop byly ze dřeva. V roce 1666 se píše, že je na střeše červeně natřená věž ze dřeva se třemi zvony. Hlavní oltář, že je oddělen zelenou mřížkou, ozdoben tabulovými obrazy a krásnými sochami. Kostelní inventář obsahoval také knihu psanou v polštině. Přináší zprávu o kazatel-ně pomalované obrazy, stojící u zdi uprostřed

kostela. Na kůru stál pozitiv se čtyřmi rejstříky. Koncem 18. století byl kostel opraven, protože se nacházel ve velmi zchátralém stavu⁴.

Milena Filipová⁵ ve svých úvahách posou-vá vznik kamenného kostela v Javorníku až před rok 1241. Řadí ho mezi venkovské koste-ly budované ve 13. století ve velkém počtu na Jesenicku a v okolí města Nisy. Domnívá se, že šlo nejdříve o malý kostelík, zřejmě s apsi-dou. Že původní kostel se stal pravděpodobně kněžištěm, až když k němu byla připojena loď, přičemž muselo dojít k novému překlenutí kněžiště nad příporami s atributy evangelistů. Že byl patrně kostel vyplněn husity, že došlo k druhotnému osazení portálů na jižní stranu kostela. Přidává informace o dalších vizitač-ních zprávách. Nejstarší z roku 1579. Podle stavebně historického průzkumu byl kostel opraven v závěru 16. století, v roce 1582, v roce 1585 byl obehnan zdí a začalo se u něj pohřbívat. Kostel dříve zasvěcen sv. Kříži, sv. Barboře a sv. Heleně byl po opravě nově vysvěcen a nazván kostelem Povýšení svatého Kříže. V roce 1699 měla být vybudována nová věž, od roku 1723 byl kostel využíván čistě jako pohřební. Jeho věž byla nově pokryta v roce 1794 a v roce 1834. V letech 1859–1860 byly odstraněny

boční představené předsíně, strženy zpěvácké tribuny, odstraněna stará kazatelna a do kně-žiště byl pořízen nový oltář. Oltář byl vysvěcen roku 1861. Kostel byl nově vydlážděn a vyma-lován, střechy a věž nově pokryty. V západní zdi kostela se brzy na to projeví statické po-ruchy – zřejmě po odstranění tribun. Zeď byla stržena a znovu vyzděna z cihel. Do nové zdi byl vsazen reliéfní náhrobek Barbary Volk-mannové a jejího syna Kašpara z roku 1596. Výstavba západní zdi je stavebně historickým průzkumem datována rokem 1901. Novodobé obnažení armatury nároží autorka průzkumu přisuzuje opravě na počátku 20. století. (To vyvrací dohledaná archivní fotografie z po-čátku 19. století. Obnažená nároží jsou prav-děpodobně až dílem období mezi světovými válkami.) V roce 1971 byla obnovena střešní krytina. Břidlicová krytina byla tehdy nahra-zena krytinou eternitovou. Vizitační zprávy jsou nenahraditelným zdrojem poznání, věcně podávají svědectví o stavebním vývoji kostela. Bohužel nejstarší z nich je teprve ze 2. polovi-ny 16. století. Starší zprávy dosud dohledané v historických pramenech již tak obsáhlé ne- jsou. Potvrzují spíš jen existenci stavby kostela v jednotlivých časových obdobích nebo udá-losti, které její existenci a vzhled mohly ovliv-nit. Nejdůvěryhodnějším pramenem poznání jsou tady dochované historické konstrukce a jejich povrchové úpravy s výtvarnými proje-vy. Při jejich studiu je pak neocenitelná i nepa-trná stopa zaznamenaná v archivních materi-álech. Počáteční dedukce a hypotézy o vývoji kostela nyní mohou být postupně upřesňová-ny nebo uvaděny na pravou míru. Úvahy Ru-dolfa Zuber a Mileny Filipové byly ve své době převratné. Nyní je možno na ně navázat, dále je rozvíjet, korigovat a doplňovat, vyu-žít současných znalostí o historii Jesenicka i v oboru památkové péče. Stavebně historický průzkum v roce 2000 doplnil mnoho infor-mací o historii kostela, vycházel z předcházejí-cích badatelských aktivit zpracovatelky, opíral se také o poznatky získané při obnově kostela v 60. letech 20. století. Obnova kostela tehdy probíhala v době, kdy Rudolf Zuber, který byl

3 Javorník, kostel sv. Kříže, jižní strana kněžiště se zazděným gotickým oknem, 2013. Foto Eva Pulkrťová.

archivářem v Javorníku, pracoval na svých je-dinečných knihách o historii Jesenicka.

V průběhu obnovy kostela, započaté v roce 2005, byl zpracován průzkum vnějších omítek, dendrochronologický průzkum v krovu, restaurátorský průzkum vnitřních omítek a archeologický průzkum v lodi zasahující až do kněžiště, ke schůdkům stoupajícím ke staré menze s novogotickým oltářem. Kostel sv. Kříže je jednolodní orientovanou sakrální budovou s mírně protáhlým obdélným kněži-štěm. Půdorysně se rozvíjí v podélné ose. Ze severní strany se k němu připojují dvě přístavby. Sakristie, s kostelem konstrukčně srostlá, je přístupná z kněžiště kostela. Za ní se řadí mladší přístavba márnice, je přistavena k lodi. Je přístupná zvenku, ze západní strany. Kostel má vysoké sedlové střechy o sklonu přibližně 63°, střechy přístavů jsou pultové, skloněné cca 45°. Štíty kostela jsou zakončeny atikami vybihajícími nad střešní rovinu. Jejich zdivo dokládá dřívější nižší střechu nad kněžištěm, snad se zvoničkou zapojenou do východního průčelí. Nyní je zvoničkou (sanktusníkem) opatřena střecha loď. Sanktusník, zazname-

16 Javorník, kostel sv. Kříže, křížek ve vrcholu západního štítu, 2014. Foto Eva Pulkrtová.

4 Javorník, kostel sv. Kříže, malované prkno z půdy, patrně ze stropu, 2014. Foto Eva Pulkrtová.

naný ve stejné podobě již na vedutě Bernarda Friedricha Wenera před polovinou 18. století, má cibulový tvar střechy, nese patriarchální kříž s křesťanskou symbolikou. Kostel je zděný z kamene s výjimkou západní obvodové zdi. Vnitřní i vnější kamenicky opracované architektonické články včetně armatury nároží, ostění oken a soklu kněžiště jsou z bílého jemnozrnného mramoru. Výjimkou je velký portál ve vstupu do lodě, koruna atiky západního štítu a horní část armatury východních nároží lodě. Velký portál je vytesán ze žuly, ze žuly je zhotovena koruna atiky s kamenným křížkem ve vrcholu 16, žulové kvádry byly použity také na dozdění horní části východních armovaných nároží lodě. Po stránce geologické byly blíže zkoumány architektonické články z bílého mramoru bez povrchové

úpravy a jižní stěna lodě u armovaného nároží, protože zde u poškozeného svodu byla omítka z kamenné zdi zcela opadaná. Na místě bylo při zběžné prohlídce stavby geologem Janem Haukem konstatováno, že při stavbě kostela bylo použito místního materiálu: na zdivo jižní zdi lodě horniny z Rychlebských hor: amfibolity (tmavší), kvarcity, rudy, hadce; na armaturu a kamenické články bílé mramory ze skupiny Stránské a ze skupiny Králického Sněžníku. Kostel je hladce omítnutý, v omítce jsou zachovány vrstvy ze starších stavebních etap, portály jsou zbaveny veškerých náterů. Do kostela se vstupuje z jihu, menším vstupem do kněžiště, větším do lodě. Oba vstupy jsou výrazné svými ústupkovými portály, větší portál má hlavice se stylizovanými akantovými listy, menší portál má prstencové hlavice. Na východní straně kněžiště se z velké části dochovalo gotické okno ukončené trojlístem, ve spodní čtvrtině zazděné i se středním sloupkem kamenné okenní konstrukce. Stejně okno bylo také na jižní straně kněžiště. 3 Je zazděné, v jeho zakončení je umístěno mladší oválné okno. Oválné okno prosvětluje kněžiště také ze severu. Částečné zazdění východního gotického okna a otevření nových oválných oken na severní a jižní straně kněžiště již souvisí s barokními úpravami v interiéru. Loď je osvětlena okny z jihu a ze západu, světlo dopadá do interiéru na severní stěnu a vítězný oblouk, původně s výraznou výtvarnou výzdobou. Okna lodě jsou vysoká štíhlá s lomeným záklenkem, mají kamenná ostění. Jsou výš než okna kněžiště, patrně se přizpůsobila situaci v interiéru. 2 Kněžiště i sakristie jsou klenuté kamennou klenbou, kněžiště křížovou a sakristie valenou. Klenba kněžiště je převýšená a je sklenuta velmi nepravidelně, patrně z ruky bez použití bednění, nad nevýrazně obdélným prostorem. Ve všech rozích kněžiště byly původně válcové zkrácené přípory. Dnes jsou kompletní jen dvě, s atributy evangelistů Marka a Matouše v hlavících, a dvě jsou zachovány v torzech. Poněkud výše než by se předpokládalo dle výšky osazení hlavice přípor, jsou usazeny paty křížové klenby, jejíž jedno

5 Javorník, kostel sv. Kříže, východní štít, dopadající světlo zvýrazňuje původní tvar střechy, ve štítu okénka starších vývojových fází, při ukončení SV nároží (vpravo) pozůstatek červené linky, 2013. Foto Eva Pulkrtová.

pole zastropuje celý prostor. 6 Z přípor vycházejí v krátkém úseku ostře řezaná žebra, která se od nasazení o něco mladší křížové klenby zaoblují. Strop lodě je trámový, opatřený dřevěným novodobým prkenným podhledem s lištami. Stropní trámy jsou zároveň trámy vaznými. Při obnově krovu se našla v podkroví dvě malovaná prkna, jde pravděpodobně o pozůstatek malovaného stropu kostela. 4 Ve středu lodě je vztyčen masivní dřevěný sloup podepírající krov s vloženou konstrukcí sanktusníku. Podkroví je prosvětleno okénky ve štítech. Do podkroví nad kněžištěm proniká matné světlo otvorem ve tvaru čtyřlístu, vykrojeným do mramorového panelu umístěného do osy východního štítu nad zazděný otvor při podlaze se segmentovým záklenkem. Nerovnosti zdíva v záklenku mohou ukazovat na jiný tvar původního záklenku. Do horního patra podkroví dopadá světlo úzkým okénkem uhýbajícím ose štítu. 5 Podkroví nad lodí je prosvětleno plaménkovou rozetou

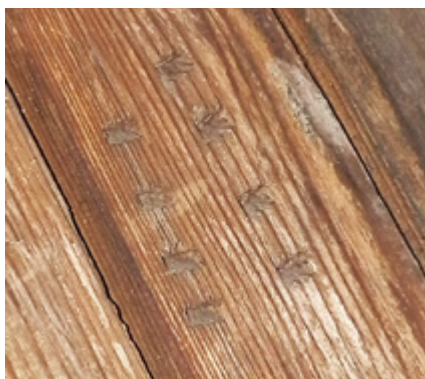

6 Javorník, kostel sv. Kříže, severní obvodová zed' lodě, otisky zarážek pod římsou, 2014. Foto Eva Pulkrtová.

z umělého kamene, umístěnou do středu západního štítu. Až do hloubi půdního prostoru se ale z poměrně velkého okna příliš světla nedostane, půda je přeplněna konstrukcí krovu sedlové střechy a věže. Podkrovní prostory nad kněžištěm se zdají být daleko prosvětlenější. Krov kněžiště působí oproti krovu lodě subtilněji, ač jsou si obě konstrukce na první pohled hodně podobné. To platí při pohledu zevnitř, při pohledu zvenčí se krovky odlišují svým usazením. Krov kněžiště je zajištěn zarážkami, vazné trámy jsou zazděny v kamenném zdivu. Stabilita krovu lodě se spoléhá na svou váhu zvětšenou o váhu sanktusníku, krov lodě dosedá na korunu obvodových zdí s dodatečně vyzděnou římsou z cihel. Vyzdívka z cihel je mladší, vazné trámy byly patrně skrz cihlovou římsu zkráceny. Námětky se opírají do prkna položeného na římsu. A pod římsou se na severní fasádě našly otisky po zarážkách. 6 Zkrácené vazné trámy a otisky po zarážkách mohou ukazovat na úpravu staršího krovu lodě, pravděpodobně související se stavbou sanktusníku. 10 (Na starších vazných trámecích mohl být postaven i nový krov.) Po podrobnější prohlídce mají oba krovky jisté konstrukční odlišnosti a také rozdílné značení. 7 8 Oba krovky jsou hambalkové, vyba-

7 Javorník, kostel sv. Kříže, značka na krovu lodě, 2016. Foto Eva Pulkrtová.

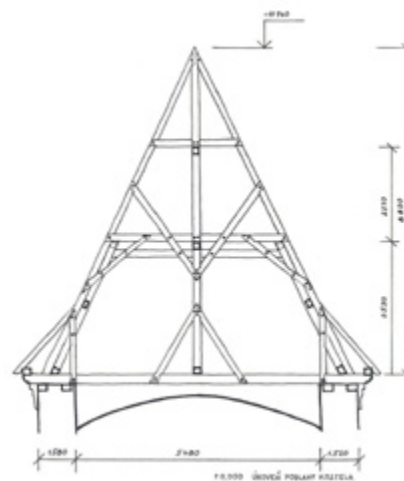

8 Javorník, kostel sv. Kříže, značka na krovu kněžiště, 2016. Foto Eva Pulkrtová.

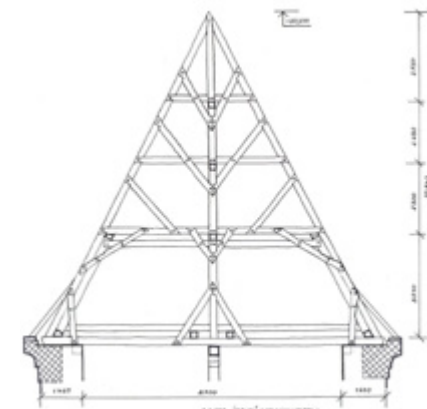
vené věšadlem. Mají střední stolici a dvě krajní ležaté stolice. Jejich klasové postavení vzpěr, patní vzpěry v každé vazbě, způsob provedení středních a ležatých stolic a zavětrování ve střední podélné rovině naznačují, že může jít o konstrukce renesanční. Konstrukce ležatých stolic s pětibokými vaznicemi však stáří obou krovů posouvá do 17. století. A právě v konstrukci ležatých stolic se krov lodě a kněžiště nejvíce liší. I podle toho lze uvažovat na pozdější úpravu konstrukce krovu nad lodí. Ležaté stolice krovu kněžiště mají pětibokou pouze patní vaznici, jejich horní vaznice je spíše rozpěrou v jednotlivých polích mezi plnými příčnými vazbami. Zatímco ležaté stolice kro-

vu lodě mají i horní vaznice pětiboké. 9 10 Dendrochronologickým průzkumem je krov kostela obecně datován do roku 1631. Jenže nebylo počítáno s možnou pozdější úpravou konstrukce, jak se to nyní jeví. Je možné, že byl krov nad lodí upraven při stavbě sanktusniku mezi lety 1651–1666, příp. v roce 1699. Stáří krovu lodě a sanktusniku bude možné datovat podrobnějším dendrochronologickým průzkumem. Dendrochronologicky datovány pak budou i další postupně nacházené zbytky konstrukcí v kapsách ve zdivu pod omítkou.

První specializované odborné průzkumy byly provedeny již v roce zahájení poslední celkové obnovy kostela, výše zmíněný dendrochronologický před obnovou krovu a restaurátorský v interiéru. V roce 2005 provedla Romana Balcarová restaurátorský průzkum vnitřních omítek. Sondy položené nejdřív na severní stěně lodě odhalily středověké malby. Rozšířený průzkum později potvrdil výtvarný projev na všech stěnách v kněžišti i lodí v několika vrstvách, ve starší ze středověkých vrstev velmi kvalitní freskovou výzdobu. Podle průzkumu úlomků vnějších omítek s povrchovou úpravou (Technologická laboratoř NPÚ, ÚP, Dagmar Michoínová, 2009) se nejstarší fasádní omítka dochovala na východním průčelí kněžiště a na sakristii pod hlazenou, pracovně nazývanou renesanční omítkou s bílou líčkou, která se dochovala zejména na východním průčelí kněžiště. Pod mladší omítkovou vrstvou z let 1859–60 se nachází na severní fasádě kostela, kněžiště i lodě, omítkové malty s bílými vápennými nátěry z blíže nedatované barokní úpravy kostela. Omítka z úpravy fasády ve 2. polovině 19. století nebyla bohatá na pojivo, byla dvouvrstvá, s jemně nanesenou štukovou vrstvou, na bílé líčce byl nanesen olivově zelený nátěr. Tuto silně narušenou vrstvu se nepodařilo zachovat, stejně jako omítku západního průčelí. Omítka západního průčelí byla ve velkých plochách odpadlá, byla jednovrstvá světlešedá, se zbytky po okrovém nátěru. Nález nejstarších vnějších omítek se předpokládá na vnější straně severní obvodové zdi kněžiště. Ten se po otevření

9 Javorník, kostel sv. Kříže, krov nad kněžištěm, plná vazba, 2005, aktual. 2016. Kresba Eva Pulkrtová.

10 Javorník, kostel sv. Kříže, krov nad lodí, plná vazba, 2005, aktual. 2016. Kresba Eva Pulkrtová.

střechy sakristie při její opravě ale nepotvrdil, rezné zdivo beze stop omítek i způsob stavby sakristie připojené ke kněžišti vypovídaly spíš o její výstavbě zároveň se stavbou kostela, kněžiště i lodě. Ukázal se rub kamenné valené klenby sakristie, zasypaný pozůstatky prejzové krytiny. Krov byl značně poškozen, bohužel není datován. Do přízdívky z rezného kamenného zdiva jsou opěry krokve podepřené dvěma vaznicemi. Spodní vaznice je uložena na vnější obvodové zdi sakristie za ukončující římsový prvek armovalého nároží. Jde o stejný kamenný článek jako u armovalých nároží kněžiště. Horní vaznice je uložena do štítových zdí v blízkosti vrcholu střechy. 11 12 14 S velkým očekáváním všichni sledovali archeologický průzkum v lodi kostela (Archaia, 2015). V rámci obnovy podlahy v lodi kostela se pravděpodobně podařilo nalézt nejstarší úroveň podlahy, vrstvu ušlapané hlíny, kterou ale s jistotou nelze datovat do 13. století. U západní a jižní zdi byly prokázány výrazné stavební aktivity datované podle archeologických nálezů zhruba kolem poloviny 15. století. Bylo zjištěno rozdílné založení severní a jižní zdi, taky jejich rozdílná šířka. Severní zeď má

základ z lomového kamene kladeného nasucho, zatímco u základu jižní zdi byly nalezeny i říční valouny spolu s lomovým kamenem spojené písčitou maltou. Podařilo se identifikovat a datovat další tři podlahové úrovně, a to ze 2. poloviny 15. století (prkenná), z první poloviny 17. století (z cihlových dlaždic o rozměrech 18 × 18 × 4 cm) a ze století devatenáctého (kamenná nepravidelná dlažba, stavba sloupu podepřená mlýnským kamenem). Předpokládá se přestavbu jižní i západní zdi lodě dává hodnocení průzkumu do souvislosti s tažením husitů na Moravu v roce 1428. Autoři průzkumu se ve shodě se stavebně historickým průzkumem domnívají, že tehdy utrpěla tvrz v sousedství kostela i kostel samotný. Západní zeď byla o něco posunuta směrem ven, do ní měl být situován vstup do kostela. Posunutím západní zdi se vstupní prostor mírně rozšířil. Na levou stranu od vstupu byla posléze umístěna křtitelnice. Podařilo se prokázat i existenci staršího bočního vstupu do lodě. Byl prozkoumán základ pro křtitelnici, pozůstatky podezdívek bočních oltářů i kazatelny, o kterých se píše v 17. století ve vizitačních zprávách. Byly prokázány kůry po obvodu

11 Javorník, kostel sv. Kříže, sakristie, pohled do krovu, 2012. Foto Eva Pulkrtová.

14 Javorník, kostel sv. Kříže, východní nároží kněžiště, ukončující římsový prvek armatury, 2013. Foto Eva Pulkrtová.

lodi, o jejichž stržení po polovině 19. století se píše ve stavebně historickém průzkumu. Byla zkoumána manipulace se vstupy po zbourání boční předsíně. Prozkoumáno bylo celkem 5 jámových hrobů a dva pohřby v cihlových hrobkách, kde se v jednom případě podařilo prozkoumat a zdokumentovat pohřeb zřejmě jednoho z místních farářů, který v Javorníku působil ve 2. polovině 18. století.⁷ Tento farář zažil jistě rozkvet hudebního života na Javor-

12 Javorník, kostel sv. Kříže, nález prejzové krytiny v krovu sakristie, kůrka, korýtko, 2012. Foto Eva Pulkrtová.

nicku, na Jánském Vrchu i v nedaleké piaristické koleji v Bílé Vodě. Ve vrstvě pod dlažbou položenou po polovině 19. století byly nalezeny kromě ostatních archeologických nálezů také úlomky prejzů. Nález prejzů v kostele sv. Kříže je jediným hmatatelným dokladem prejzové krytiny na Jesenicku. Závěrem je dlužno říci, že se při obnově kostela zatím nepotvrdil předpoklad Mileny Filipové, že byl kostel postaven do dnešních rozměrů ve 13. století ve dvou stavebních etapách. Jestli byl kostel nejdříve menší, odpovídající rozměrům kněžiště, bude moci prověřit archeologický průzkum v kněžišti, ale zřejmě o tom ještě dřív přinese zprávu restaurátorský průzkum výzdoby stěn kněžiště, který je nyní v počátcích. Letošní restaurátorský průzkum v lodi už nyní přinesl zásadní informace o stavebním vývoji kostela. Odkryl celistvou středověkou freskovou výzdobu na severní stěně lodě i na vnější a vnitřní straně vítězného oblouku. Tato vrstva pokračuje i na stěnu jižní, patrně i do záklenku velkého portálu, byla zřejmě nalezena i v kněžišti. Pokud se potvrdí předpoklad restaurátorek, že tato velmi kvalitně výtvarně pojednaná

13 Javorník, kostel sv. Kříže, malý portál ve vstupu do kněžiště, 2011. Foto Eva Pulkrtová.

vrstva může pocházet i ze 14. století, bude nutno závěry předcházejících průzkumů poopravit, upřesnit. Restaurátorské práce v lodi přinesly i nález pozednice v ukončení jižní zdi lodě s pozůstatky dekorativní vrstvy a na severní stěně pod omítkou v kapsách pozůstatky trámů z kůrů. Kromě toho byly pod zmíněnou

celistvou freskovou malbou nalezeny ještě zbytky staršího výtvarného projevu. Kostel se jeví ve světle současného poznání jako jednodlná sakrální stavba s obdélným kněžištěm a k němu připojenou sakristií, vystavěna v jedné stavební etapě. Později k ní byla přistavěna jen márnice. To potvrzuje způsob zdění všech

15 Javorník, kostel sv. Kříže, nápis na sloupu v lodi, 2005. Foto Eva Pulkrtová.

části kostela (pokud to bylo možno prozkoumat, protože podmínkou obnovy bylo maximální zachování dochovaných historických konstrukcí a jejich povrchových úprav), i použitý materiál na kamenické články. Viditelné

druhotné úpravy původních konstrukcí se týkají pouze změny tvaru oken kněžiště, změny tvaru střechy, a jak bylo zjištěno při archeologickém průzkumu taky změny na jižní a západní obvodové zdi lodě. Archeologický průzkum zjistil přestavbu těchto obvodových zdí. U západní zdi pak potvrdil její druhou přestavbu ve 2. polovině 19. století. Na kamenické články, včetně zkrácených válcových přípor klenby v kněžišti, je použito místního jemnozrného bílého mramoru. 13 14 Portál ve vstupu do kněžiště navazuje na vytvarovaný sokl obíhající kněžiště po obvodu. Nevypadá, že by byl zasazen do otvoru druhotně. Kamené zdivo kněžiště přirozeně dobíhá k portálu stejně jako k ostění gotických oken, jen pozdější oválná okna mají k vytvarování ostění cihlové dozdivky. 3 Cihlové dozdivky byly nalezeny ve vyzdívice všech zazděných otvorů ve východním průčelí kostela, patrně s výjimkou částečné zazdivky gotického okna, soudíce podle kamenné zazdivky jižního okna kněžiště. (Pro zachování historických omítek nebylo možno ověřit.) Druhotné úpravy jsou dobře čitelné také na obvodových zdech lodě. Jde však pravděpodobně pouze o vysprávky nebo vyrovnání zdí. Cihlové zdivo se objevilo kolem záklenku velkého portálu i pod vysokými okny. Z cihel je vyzděna korunní římsa a západní průčelí. Lze ale souhlasit s tím, že klenba kněžiště byla sklenuta ve dvou stavebních etapách, že přípory a vycházející ostře řezaná žebra jsou zřejmě starší než křížová klenba, která na ně dosedá. Valená klenba sakristie je taky klenutá stejně jako klenba kněžiště z kamene. Sakristie je evidentně konstrukčně svázaná se stavbou kostela. Dokládá to rezné kamenné zdivo bez známky omítek v jejím podkroví i ukončující kamenicky opracovaný římsový prvek armovalého nároží, který je stejný jako římsový prvek obou východních nároží kněžiště. Kostel s bílými kamennými architektonickými články měl podle stop na zdivu štítů asi v 16. století, a možná i dřív, střechu o sklonu cca 45°, krytou prejzovou krytinou. Při východním štítu kněžiště mohl mít zvoničku. Nižší střechu kostela jistě dokládá

i nález stupňovitě osazených kamenných kvádrů na západním štítu kněžiště, překrytých omítkou. Oba štíty, a samozřejmě i původní západní štít lodě, pak byly pro strmější sedlové střechy s atikami nadezděny. Strmější střechy mohly již být současné konstrukce. Okénko v horní části východního štítu kněžiště uhybá konstrukci krovu se střední stolicí.

Otázkou je, proč je velký portál zhotoven z jiného materiálu než ostatní architektonické prvky. Může to souviset se stavební úpravou kostela ve středověku, na kterou upozorňuje archeologický průzkum. Jen bude nutné správně tuto etapu datovat. O historii kostela podávají přesnější zprávy nápisy napsané na konstrukcích a zdech. Nápis v krovu potvrzuje práce např. v roce 1720 a v roce 1901, nápis na sloupu v lodi patrně jeho vztyčení k podpoře krovu již v roce 1884. 15 Důležité informace ochraňuje makovice věže kostela. Rok 1720, zapsaný v krovu na jednom trámu v lodi, může být rokem barokních úprav souvisejících s potřebou opravit kostel a vybavit ho márnici. Po výstavbě nového farního kostela ve městě v roce 1723 sloužil kostel sv. Kříže již pouze jako pohřební. Práce na střechě v roce 1834, na které upozorňuje i stavebně historický průzkum, dokládá zpráva z makovice. V makovici je uložen také pamětní zápis farního úřadu o opravě a uložení makovice z května roku 1969⁸. Při rušení hrobů byly některé jejich břidlicové desky s nápisy použity na zakrytí koruny části východní zdi lodi a parapetů oken. Nápisy na deskách jsou dobře čitelné. Rok úmrtí na nich je 1834 a 1866.

Datum 1884 je zapsáno nejen na sloupu v lodi nebo na trámech v krovu, ale také na severní fasádě lodě pod korunní římsou. Je to doba stavby a přestavby několika jesenických kostelů, evidentně inspirovaná výstavbou nových poutních kostelů v Travné a na Boží hoře u Žulové. Letopočet 1884 by mohl být i rokem přestavby západní obvodové zdi kostela sv. Kříže v Javorníku. Napovídalo by tomu např. architektonické ztvárnění jejího štítu i opravení kamenného křížku v jeho vrcholu. 16 Čtením konstrukcí a v dochovaných obrazech

na stěnách se pomalu odkrývá zapomenutá historie kostela. Ještě bude třeba zodpovědět mnoho otázek, než bude moci být zodpovězena ta o jeho vzniku a jeho úloze v rámci kolonizace Jesenicka a založení města Javorník. Dosavadní poznání doplní další dílčí průzkumy jeho obnovy, a jak doufáme, i rozšířený archivní průzkum.

POZNÁMKY

1. ZUBER, Rudolf a kolektiv. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava: Profil, 1966.
2. FILIPOVÁ, Milena. *Kostel sv. Kříže, sv. Barbory a sv. Heleny v Javorníku – Vsi*. Javorník 2000. Stavebně historický průzkum.
3. ZUBER, cit. v pozn. 1.
4. Ibidem.
5. FILIPOVÁ, cit. v pozn. 2.
6. Ibidem.
7. KOVÁČIK, Peter; DUDKOVÁ, Veronika; LAFKOVÁ, Hana. *Poznatky ke stavebnímu vývoji a k pohřbívání v kostele sv. Kříže v Javorníku-Vsi na základě archeologického výzkumu*. Článek poskytnutý autory, dosud nepublikováno.
8. Zemský archiv v Opavě, Státní okresní archiv Jeseník: Protokol o metodické dohlídce dne 26. 5. 2008.

BUDOVA ORANŽERIE V ZÁMECKÉM PARKU VE VELKÝCH LOSINÁCH

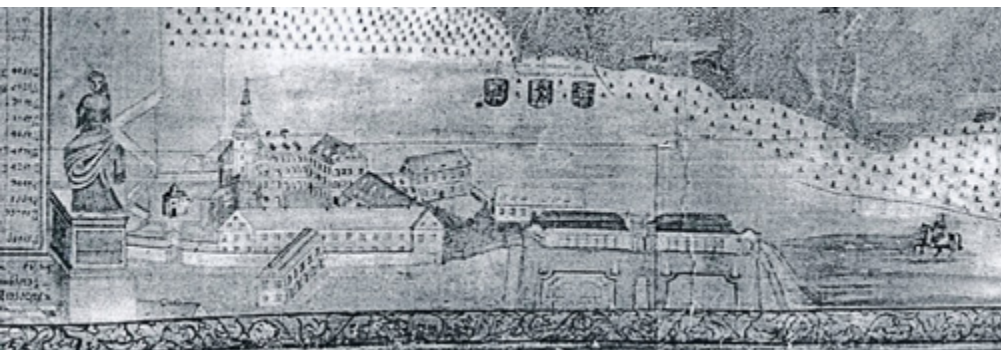
Helena Richterová

Velkolosinské panství náleželo až do konce 14. století královské komoře. Bylo však často zastavováno a zástavní držitelé zde postavili tvrz, připomínanou ještě roku 1569. Tehdy již byla tvrz i panství v držení rodu Žerotínů, kteří je získali od panovníka nejprve jako léno, později jako své vlastnictví. Protože se Velké Losiny staly centrem panství, dal tehdejší majitel panství Jan starší ze Žerotína postavit v letech 1580–1589 renesanční zámek.¹ Od roku 1602 vznikala pak kolem zámku ozdobná renesanční zahrada, jejíž přesnější podobu pro nedostatek pramenů nemůžeme rekonstruovat. Možnou podobu v 17. století částečně zachycuje např. obraz ve vstupní hale zámku a také veduta na dobovém obraze sv. Floriána z poloviny 17. století ze zámeckých sbírek. Část zahrady je patrná i na ilustraci na mapě obce Velké Losiny z roku 1789 od Ch. Glaubitze, kde je zachycena u západního křídla zámku „Alte Lust Garten“, stará okrasná zahrada. ²

Stejně jako zámek procházel četnými stavebními úpravami, měnila se i renesanční zahrada, která byla zřejmě již v 60. letech 17.

století upravena v raně barokním slohu. Přestavby zámku se uskutečnily zejména v letech 1660–1662, kolem roku 1693 a v 1. polovině 18. století.² Dle důchodních účtů z let 1667 a 1668 začaly také terénní úpravy v zahradě. Z roku 1669 pocházejí účty olomouckého sochaře Franze Zürna za práce na zdejší kašně a sochařskou výzdobu ve zdejší altánu.³ V letech 1731–1738 za hraběte Jana Ludvíka ze Žerotína byla původní renesanční zahrada nahrazena barokním ozdobným parkem, založeným v pravidelném slohu na parcelách východním směrem. Jméno architekta, který zahradu navrhl, se nedochovalo. Podle údajů topografa F. J. Schwoye dosáhly náklady na její vybudování částky až 100 000 zlatých.⁴ V parku byla postavena řada zahradních staveb, jako vodotrysk, umělý vodopád a zahradní altánek, a také řada soch a plastik v barokním slohu. Popis zahrady najdeme v odě *Il giardino di Ullersdorff. Poemetto in versi sciolti composio, e diviso in VI. canti* od abbého Salvatora Ingna-zia Pinta z roku 1784. Abbé Pintus byl hostem Ludvíkových synů Ludvíka Antonia a Josefa

¹ Velké Losiny, oranžerie v zámeckém parku, pohled od východu. Foto Vlastimil Staněk.

② Detail z mapy velkolosinského panství, Ch. Glaubitz, vstupní síň zámku ve Velkých Losinách.

Karla přímo na zámku ve Velkých Losinách. Jeho obdiv k velkolosinské zahradě je o to cennější, že tento jezuita byl členem sienské akademie a také velmi zcestovalým člověkem, který znal např. Postupim a zahrady Sanssouci. V šestém zpěvu ódy autor popisuje návštěvníkovi vzhled zahrady: „Vlevo od vstupní brány se nacházel skleník pro cizokrajné rostliny. Od brány se otvíral pohled na rozlehlou plochu rozdělenou záhony, na krásně kvetoucí rostliny v „rozkošných“ nádobách, nad nimi se vpravo zvedal vysoký pahorek – vrch Strážníka. Na něj vedl vodovod uložený v dlouhém potrubí v klenutém kanále tak vysokém a širokém, že jím mohl zpřímá kráčet člověk, takže tento systém autor přirovnal k vodovodu starověkého Říma! Na vrchol pahorku vedly dvojí schody k velké vodní nádrži se sochou Neptuna a mořských bůžků, Tritonů a delfinů. Na Neptunovo znamení se nádrže naplnily vodou a ta stříkala z mnohých nádob vzhůru do vzduchu a třpytila se ve slunečních paprscích. Z květinové výzdoby tryskající prameny stékaly z pahorku přes skály dolů, podobně jako v zahradách v Tivoli. Dole pod vrchem byl malý lesík a stál zde pestře malovaný domek, od něž vedly na vrchol kopce mramorové schody.“⁵

Podobný popis zahrady se dochoval i v díle rapotinského lékaře Josefa Neumanna z roku 1800: Zahrada se rozkládala na jižní straně zámku a byla rozdělena na čtyři díly. Velmi působivým prvkem této zahrady byla voda – V hlavní ose na jižní straně zahrady byl velký

vodopád, ozdobený sochami s mytologickými a alegorickými tématy. Voda pro tento vodopád byla uměle přivedena z vrchu Strážníka. Na severní straně zahrady byl zřízen další, menší vodopád, rovněž se sochařskou výzdobou (sochy trpaslíků), voda do něj byla vedena z říčky Losinky. Po stranách zahrady stály čínské pavilony, také s kašnami a sochami. V této zahradě již stál i skleník a oranžerie. Podobu této okrasné zahrady zachycuje kresba L. Dittmanna z 2. poloviny 18. století a je zachycena i na plastickém dřevěném modelu, uloženém na zámku Velké Losiny. ③

Podle těchto pramenů byla ve Velkých Losinách barokní zahrada francouzského typu s výrazným využitím vodních prvků – velkolepých vodotrysků i klidných kanálů, a s geometricky tvarovanými vysokými stěnami z keřů a stromů. Na obou stranách reprezentivní vstupní brány na severní straně zahrady stály dvě budovy oranžerie, v nichž se uchovávaly vzácné exotické teplomilné rostliny. Náklady na provoz a udržování tohoto komplexu byly však tak vysoké, že již roku 1760 vznikl plán, jak tuto čistě okrasnou zahradu zužitkovat. Měl být zrušen pravidelný parter a vytvořena zcela nová síť cest. Na zahradě se počítalo s výsadbou 600 ovocných stromků, obě budovy oranžerie a skleníku měly být strženy a na jejich místě měla vzniknout školka pro 8000 stromků. Tento návrh nebyl nakonec realizován, ale podle Neumannova popisu byla koncem 18. století část okrasné zahrady

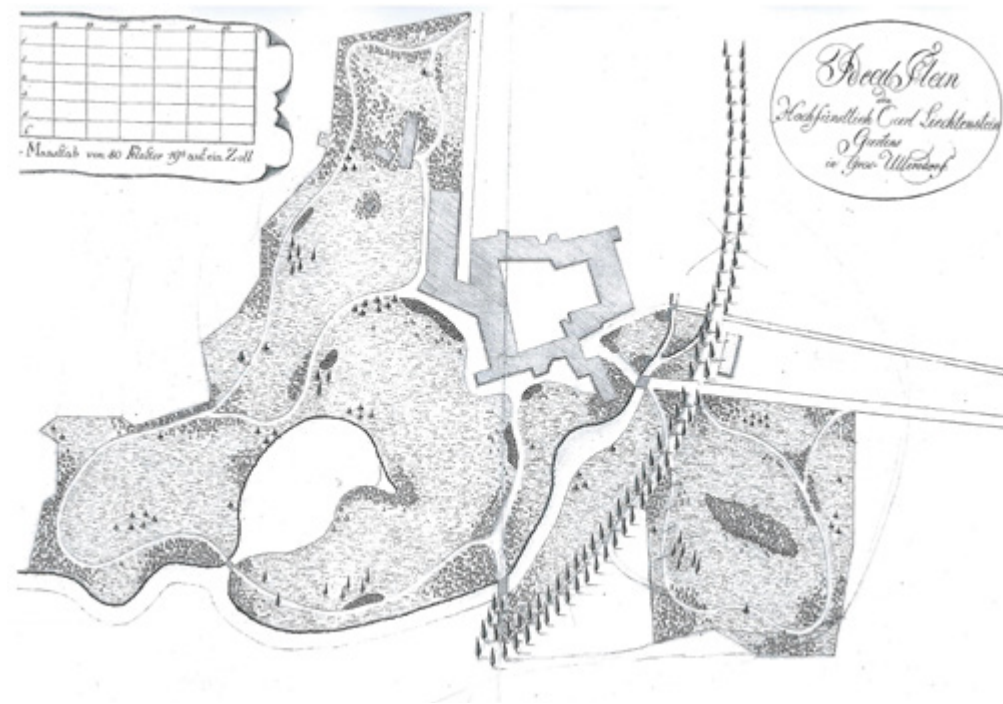
③ Pohled na velkou kaskádu ve velkolosinské zámecké zahradě, L. Dittman, okolo roku 1800, rkp. Herrschaft Gross-Ullersdorf.

přeměněna na užitkovou zahradu zeleninovou a ovocnou, se školkou a štěpnicí, přičemž z budov oranžerie zůstala zachována jen jedna.⁶

Poté, co zadlužení Žerotínové roku 1802 prodali velkolosinské panství i se zámekem rodu Liechtensteinů, staly se Velké Losiny jen hospodářským centrem panství, nikoliv rodovým sídlem. Poklesu významu odpovídaly i zásahy v zahradách. Barokní park, nákladný na údržbu, byl po roce 1802 nahrazen v té době módním přírodně-krajinářským parkem, jenž získal výslednou podobu postupně do konce 19. století. Během této úpravy zanikla většina původních zahradních staveb, ale plocha parku byla postupně rozšířena směrem k vrcholu Strážníka.⁷ Spolu s Liechtensteiny přišel do Velkých Losin nový zámecký zahradník František Slabý. Vzpomíná to ve svých pamětech jeho syn, také velkolosinský zahradník František Slabý II., který tyto paměti napsal v roce 1905 jako 87letý a věnoval je knížeti Rudolfovi Liechtensteinovi, tehdejšímu majiteli zámku.⁸

Podle těchto pamětí nastoupil František Slabý do liechtensteinských služeb roku 1806.

Byl synem jiného liechtensteinského zahradníka, který působil na panství ve Velkém Meziříčí v 80. letech 18. století. Františku Slabému připadl v Losinách úkol zrušit starou okrasnou zahradu „královského versaillského systému“ (königl.Versailler System in Frankreich) a založit kolem zámku přírodní park v anglickém stylu. Proto byly zbořeny všechny stavby před zámek – skleník, zahradní domek, barokní jízďárna i domek zámeckého duchovního, terasy byly zrušeny, kamenné sochy rozbity nebo rozprodány. Byla přeložena cesta z hlavní aleje kolem zámku, a byl nově založen dnešní zámecký rybník. Byly pokáceny i staré stromy, zachovalo se jen sedm starých dubů na louce a staré kaštanu u bývalé kaskády. Práce na budování přírodního parku v anglickém stylu začaly zřejmě kolem roku 1810, protože v důchodních knihách panství Velké Losiny dochází toho roku k výraznému nárůstu vydání na zahradním účtu, více než trojnásobně.⁹ Kompozici nového zámeckého parku zachycuje plán lesního inženýra Karla Macherhamme-

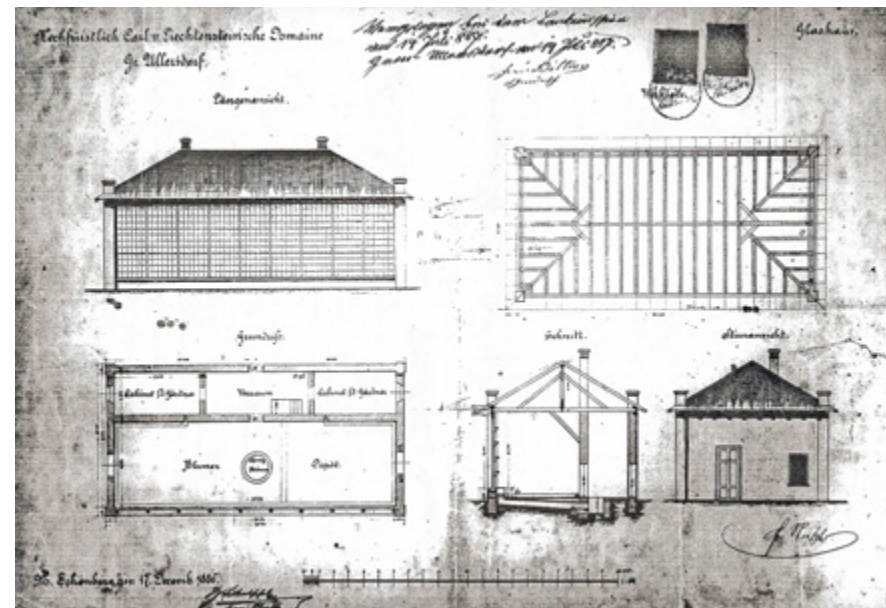
4 Plán zámeckého parku ve Velkých Losinách, Karl Macherhammer, asi 1818, ZA Opava, prac. Olomouc, VS Velké Losiny, mapa č.173.

ra asi z roku 1818. Autor parku není přímo uveden, ale lze předpokládat, že jím byl zámecký zahradník František Slabý.¹⁰ 4

Po roce 1821 byly přikoupeny pozemky od strany vrchu Strážníka až k zámku a park tak byl rozšířen až k vrcholu Strážníka. V místech dnešní oranžerie byl již za prvního Františka Slabého postaven skleník, o jehož podobě však nemáme bližší zprávy. Syn F. Slabého, František Slabý II., nastoupil na místo zámeckého zahradníka ve Velkých Losinách roku 1851 a právě za jeho působení došlo k definitivní přeměně části původně renesanční zahrady v užitkovou, převážně ovocnářskou, zahradu.¹¹ Důchodní knihy, které se dochovaly jen v letech 1855 a 1860, zmiňují se i o květinové zahradě (Blumengarten) a výsadbě květinových skupin, a také o vysazování „anglického lesíka“, místně blí-

že neurčeného. Podle záznamů byl v té době povrch cest v parku pískovaný.

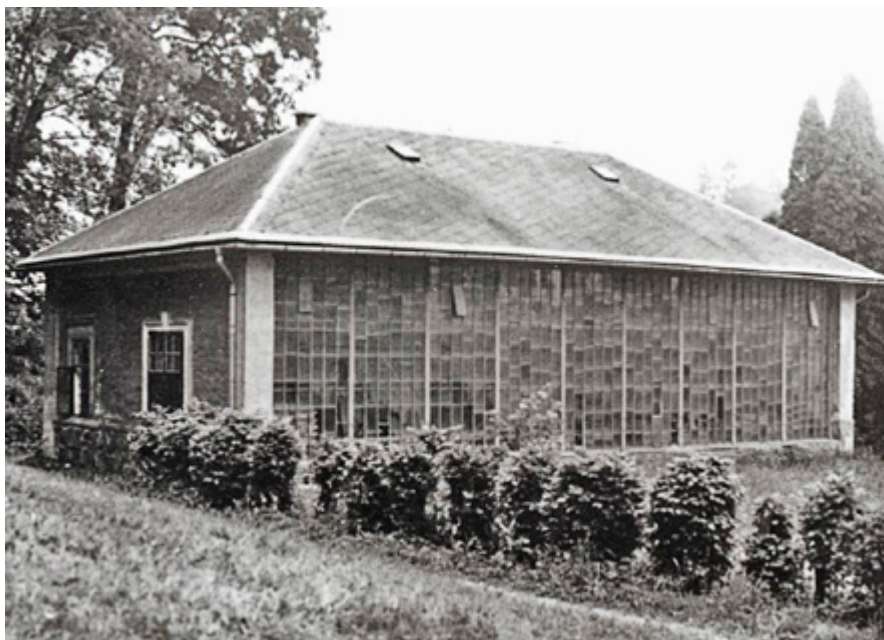
První zmínka o nové budově skleníku (či oranžerie) je v účtech z roku 1886, k 10. červenci t.r. byly na náklady vlastníka, tj. liechtensteinského hospodářského ředitelství, odstraněny zbytky starého skleníku a upraven terén pro „nově postavený skleník s vyzděnými základy, železnou konstrukcí a skleněnými okny“, práce byly v ceně 757 zl. Plán výstavby toho skleníku pochází také z roku 1886, z 12. prosince, ale *Kolaudační výčet výstavby skleníku v zahradě ve Velkých Losinách* je z 14. července 1887, takže v tomto roce byla výstavba budovy realizována. Celková suma činila 3220 zl. 77 kr. Tento výčet zahrnuje práce zednické, tesařské i pokrivačské, štukování stropu, práce zámečnické i sklenářské. Výslovně jsou zde jmenovány dva kusy dvoukřídlých

5 Plán skleníku v zámeckém parku ve Velkých Losinách, 1886, ZA Opava, prac. Olomouc, VS Velké Losiny, i.č.1818.

6 Pohled z paloučku nad oranžérií, vlevo budova oranžerie dle projektu z r. 1886, pod ní bývalá salla terena, foto z r. 1966.

7 Pohled na oranžerii od jihozápadu. Foto Archiv NPÚ ÚOP v Olomouci, 70.–80. léta 20. století.

dveří šířky 1,40 m a výšky 3,20 m a dva kusy čtyř-tabulkových dvojítkých oken s kováním, které zřejmě musely být pořízeny vzhledem ke změně projektu skleníku – na dochovaném plánu byly původně navrženy dvoje dvoukřídlé dveře a dvoje čtyřkřídlá okna, ovšem v dochované stavbě jsou čtvery dveře a čtvery okna, takže dva páry oken i dveří byly vyčísleny dodatečně.¹² 5

Detailní popis skleníku je také v *Hlavním inventáři Velkých Losin* z roku 1901 (tzv. Bauoperat), kde jsou popsány budovy zámku, zahrady i parku. K budově skleníku existuje i plánový náčrt. Dle popisu se skleník nachází na jihovýchodní straně zámku, je 20 m dlouhý a 10 m široký. Má zděné základy, střecha je pokryta šindelem. Interiér je rozdělen cihlovými zdmi na menší vnitřní prostory – na severu je předsíň, nalevo od ní pokoj a napravo kuchyň s kamny a pecí. Celou jižní stranu objektu zabírá užitkový prostor s velkými prosklenými okny. V jeho středu se nachází zděná nádržka na vodu s přívodem vody. Z předsíňe ve-

du dřevěné schody, dlažba je cihlová. Před vchodem do předsíňe je dřevěná stříška. Před budovou skleníku jsou zřízeny čtyři vyzděné užitkové záhony (pařeniště), zachycené i na plánu. Vnitřní inventář zmiňuje ve skleníku jen 4 kusy dvoukřídlých dveří s nadsvětlíkem, 4 kusy osmikřídlých dvojítkých oken s kováním a jeden sporák s pecí. Stavební stav objektu je hodnocen jako velmi dobrý.¹³ 6

Zámek i park zůstaly v držení Liechtensteinů až do roku 1945 a byly v té době dobře udržovány. V letech 1927–1930 při pozemkové reformě byly pozemky parku vyňaty ze záboru. Po roce 1945 byl celý areál znárodněn a vzhledem ke svému architektonickému významu byl zařazen jako památka první kategorie. Roku 1947 připadl park do správy Národní kulturní komise, ovšem v té době nebyl na údržbě parku zaměstnán ani jeden zahradník! Až roku 1953 nastoupil jako zámecký zahradník B. Šín, který zde působil až do roku 1976 a opět zde zajišťoval řádnou údržbu. V 50. letech 20. století předalo park i zámek Krajské vlastivědné

středisko v Olomouci ONV v Šumperku, které je svěřilo do vlastnictví Okresního muzea v Šumperku.¹⁴ 7

V roce 1981 vypracovala firma Lotos Olomouc studii rekonstrukce zámeckého parku ve Velkých Losinách, jejíž realizace probíhala pak postupně v letech 1984, 1985, 1987. Další projektová dokumentace V. Kotka z roku 1995 (kdy je již celý areál zámku ve správě Národního památkového ústavu) zahrnuje i část parku před oranžerií – zde je navržena úprava habrového plotu u oranžerie a nová výsadba stále zelených keřů včetně rododendronů tamtéž. Zatím nejrozsáhleji zpracovali vývoj a projekt parku v *Umělecko-historické analýze zámeckého parku ve Velkých Losinách* B. Dlouhý, R. Fifková a P. Kubeša v roce 1999.¹⁵

POZNÁMKY

1. ELIÁŠ, Jan. *Historie zámku Velké Losiny*. SÚRPMO Brno. Rukopis. 1979.
2. POLÁCH, Drahomír. Proměny losinského zámku ve třetí čtvrtině 17. století, *Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci*, Olomouc 2011, č. 302, s. 106–121.
3. Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, fond VS Velké Losiny, i.č. 1037.
4. KOTRBA, Viktor. Příspěvky k dějinám barokních úprav zámku ve Velkých Losinách, *Umění* 1961. s. 395–402
5. BARTUŠEK, Antonín. Neznámé zobrazení a popis bývalé barokní zahrady zámku ve Velkých Losinách u Šumperka. *Umění* 1954, s. 159–162.
6. FIFKOVÁ, Renata; KUBEŠA, Petr. Historické zahrady zámku ve Velkých Losinách, *Severní Morava* 40, sv. 80, 2000, s. 9–32.
7. KRÍŽ, Zdeněk. *Zámecký park ve Velkých Losinách*. *Vlastivědné zajímavosti* č. 22, 1970.
8. Státní okresní archiv Šumperk, archiv obce Velké Losiny, i.č. 30/KA 15.
9. Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, fond VS Velké Losiny, i.č.1046.

^{10.} Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, sb. map a plánů, i.č. 2909–2911.

^{11.} Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, fond VS Velké Losiny, i.č. 1793.

^{12.} Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, fond VS Velké Losiny, i.č. 1815.

^{13.} Zemský archiv Opava, pob. Olomouc, fond VS Velké Losiny, i.č. 1818.

^{14.} SPURNÝ, František. *Zámek Velké Losiny, Vlastivědné zajímavosti* č. 14, 1970.

^{15.} DLOUHÝ, Bohdan; FIFKOVÁ, Renata; KUBEŠA, Petr. *Umělecko-historická analýza zámeckého parku ve Velkých Losinách*. Rukopis. Olomouc 1999.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM BRÁNY VŠECH SVATÝCH V SOUVISLOSTI S DALŠÍMI VSTUPY DO HRADU OLOMOUC

Richard Zatloukal

Okolnosti výzkumu

Přípravné práce pro investiční záměr „Olomoucký hrad“ vypracovaný Studiem PRAK s.r.o. v sobě mimo jiné zahrnovaly zpřístupnění oblasti kolem Václavského náměstí z prostoru před hradbami při ulici Dobrovského přes Římskokatolickou farnost sv. Václava sídlící v domě na Mlčochova ulici 814/5. Tento dům má ve svém zdivu zachovanou středověkou bránu Věch svatých. Protože nová cesta měla vést přímo skrz tuto bránu, provedlo oddělení archeologických výzkumů NPÚ ÚOP v Olomouci archivní rešerši brány Věch svatých a v dubnu roku 2010 archeologickou sondáž v předmětném území ①. V květnu následujícího roku proběhla dokumentace vnitřního prostoru brány a pozastavení realizace celého projektu.

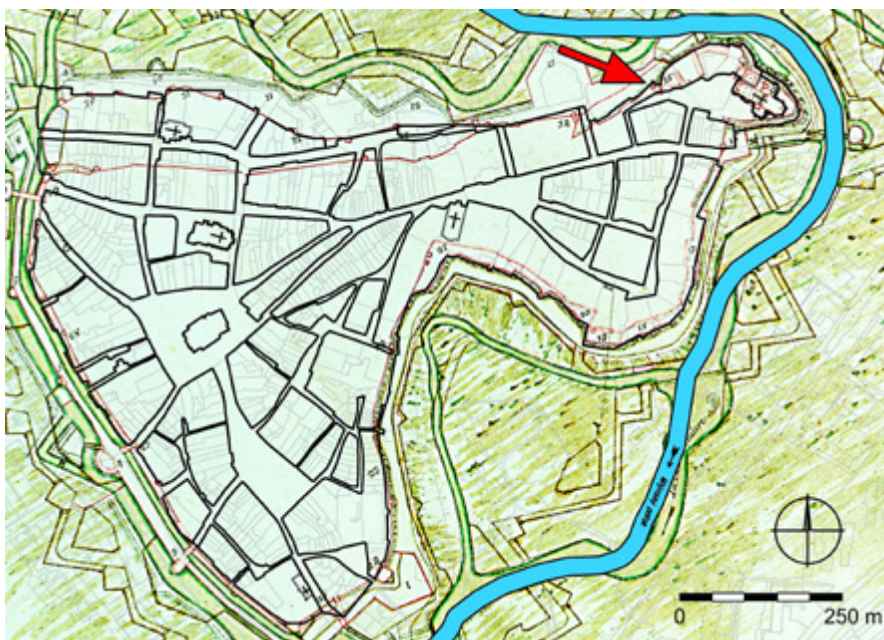
K historii bádání kolem brány Věch svatých

V popisovaném prostoru probíhaly v letech 1972–1975 rozsáhlé sondážní práce, kdy bylo v rámci programu „Sanace dómských hradeb“

vykopáno 53 statických sond.¹ Metodické vedení zajišťoval Vít Dohnal z Vlastivědného muzea Olomouc,² který spolupracoval s Památkovým ústavem v Olomouci.³ Archeologickou dokumentaci určité části sond na základě mandátní smlouvy zajišťoval Josef Bláha, který v daném období pracoval v Okresním vlastivědném muzeu v Kroměříži a do OSSP-POP Olomouc nastoupil až 1. dubna 1973.⁴ V květnu 1973 nastala kolize mezi souběhem programu „Sanace dómských hradeb“ a zahájením záchranného archeologického výzkumu obchodního domu Prior, který J. Bláha od dubna vedl.⁵ Z tohoto důvodu nebyly některé sondy hloubené v květnu dokopány nebo nebyly zdokumentovány.⁶ Především se jednalo o severozápadní líc a bok Locatelliho bastionu a kurtinu mezi tímto a Špitálským bastionem.

V bezprostřední blízkosti brány Věch svatých byly vyhloubeny tři statické sondy 41/73, 42/73 a 43/73.⁷ Sonda 41/73 byla vykopána u západní stěny brány Věch svatých do hloubky 1,60 m, kde se objevilo podloží.⁸ Základy brány však nebyly tímto výkopem

① Olomouc, Václavské náměstí, vybourávání barokní zadržky brány do Okrouhlé věže v roce 2001. Foto Richard Zatloukal.

2 Soutisk plánu olomoucké pevnosti od francouzského inženýra Louise de Rochetze z roku 1717 s digitální katastrální mapou (dále jen DKM) Olomouce, šipka ukazuje polohu brány Věšch svatých. Originál plánu: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien, GPA Inland, C IV, Olmütz alpha21; fotokopie: NPÚ ÚOP v Olomouci, negativ č. 72085.

ověřeny, stejně tak není popsáno, zda-li bylo zjištěno skalní nebo písčité podloží. Sonda 42/73 byla vykopána do hloubky 1,20 m, kde se objevilo písčité podloží.⁹ Sonda 43/73 nebyla z důvodu přesunu pracovníků na výzkum obchodního domu Prior dokončena.¹⁰

V roce 2009 provedl Leoš Mlčák nedestruktivní analytickou metodou stavebně historický průzkum brány Věšch svatých na základě objednávky Magistrátu města Olomouc.¹¹

K dějinám a lokalizaci bran do hradu Olomouc

Nejstarší známá písemná zpráva o braně Věšch svatých pochází z 2. července 1340 „*duo orti siti extra muros civitas nostre Olomucensis ante portam Omnium Sanctorum*“.¹² Brána nesla jméno podle blízké kaple Věšch svatých při stejnojmenném augustiniánském klášteřu. Zda-li byla v tomto prostoru brána i v románském období, nebylo dlouho jasné, protože

chyběly doklady pro sestavení hodnověrného komunikačního schématu hradu Olomouc, které se níže pokusíme nastínit.

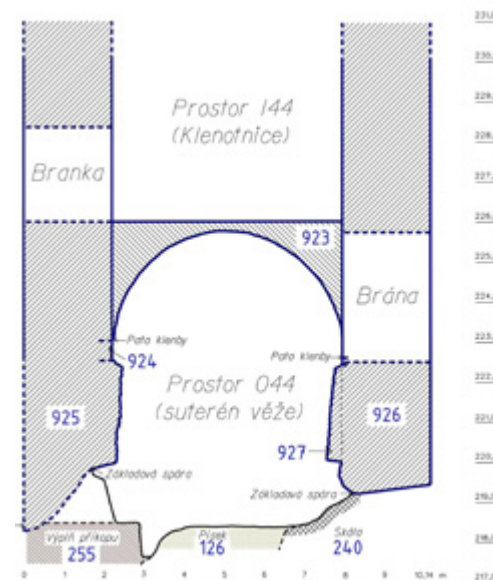
Podle již letitého uměnovědného pohledu Václava Richtera stála hlavní hradní brána při ústí Mlčochovy ulice na Václavské náměstí.¹³ Důležitým důkazem pro tuto hypotézu byla archeologická sonda 45/74 Víta Dohnala, položená v zahradě domu na Václavském náměstí č. 5. Tato sonda zachytila vodní příkop hluboký více než 12 m, zřejmě napojený na rameno Střední Moravy a několik dřevěných trámů z konstrukce, která byla interpretována jako most.¹⁴ Je proto velmi pravděpodobné, že v blízkosti dochované brány Věšch svatých stávala brána starší, hlavní vstup do areálu hradu Olomouc.¹⁵ Předpokládáme, že hlavní brána do hradu ležela v prostoru, kam ji situoval Václav Richter a kde ji intuitivně zakreslil Josef Kšír již v roce 1967.¹⁶ Nejspíše se nejednalo o jediný vstup do hradu, neboť druhou brá-

nu od severu V. Richter tušil v okolí Okrouhlé věže na základě nepřímých zpráv a půdorysné konfigurace dnešních staveb bývalého kapitulního děkanství a chrámu sv. Václava.¹⁷

Rovněž této hypotéze napomohl archeologický výzkum, neboť v roce 2001 byla objevena zaklenutá brána do Okrouhlé věže vystavěné mezi roky 1204–1207.¹⁸ Brána byla zčásti zasypaná nebo zde byla snížena světlá výška vstupu z původních 3,25 m (šířka činí 1,88 m) již v první polovině 13. století. Během barokní vestavby cihlové kupolové klenby do tělesa věže byla v bráně postavena zeď, která zřejmě zpevňovala založení klenby ①. Základy této zdi nespočívají přímo na kamenném dláždění brány, ale leží pouze na hliněné výplni z poloviny 13. století, asi 0,40–0,50 m nad úroveň podlahy brány.¹⁹ Zároveň to znamená, že cihlová pleť uvnitř věže zabraňuje možnosti posoudit, jestli byla na protější straně druhá brána, která by umožňovala průchod Okrouhlou věží ③. Předpokládáme, že původně se jednalo o obytnou věž – donjon,²⁰ kde by brána významným způsobem oslabilá útočičnou funkci. V roce 2005 bylo využito stavebních prací v Okrouhlé věži k dokumentaci a především pokusu nalézt protilehlý vstup proti bráně objevené v roce 2001. Výkop však byl příliš mělký a úzký, takže se zaklenutí brány nepodařilo objevit či rozoznát ve zdivu.²¹ Přestože tato pravděpodobná brána v Okrouhlé věži byla uzavřena ve 13. století a mohla tak fungovat pouze několik desetiletí, přístup do hradního areálu od severu po vrstevnici ve směru severozápad-jihovýchod sloužil i nadále, jen na trochu jiném místě.²² Na severozápadní straně věže byla na přelomu 13. a 14. století přizdána obvodová vnitřní hradba, ve které byl průchod používaný až do druhé poloviny 19. století.²³ Po výstavbě vnější obranné linie – parkánové zdi – v lucemburském období byl severní přístup do hradu nejspíše definitivně uzavřen a průchod ve vnitřní hradbě sloužil jen jako vstup na parkán.

Podle založení města Olomouc před polovinou 13. století²⁴ se komunikační schéma opět upravuje, neboť na východní straně Předhradí byla založena Hradská brána, kterou procházela

hlavní cesta přes Předhradí do města. Tato brána postupně převzala úlohu hlavní a po polovině 14. století zřejmě jediné východní brány. I když do této doby v tomto prostoru spolu koexistovaly čtyři více či méně funkční brány. Původní hlavní brána do hradu Olomouc zanikla rovněž ve 14. století, kdy byl zasypan příkop detekovaný sondou 45/74, což nejspíše souviselo s celkovou rekonstrukcí opevnění.²⁵ Zplanýrování příkopu můžeme také chápat jako skutečný konec hradu Olomouc coby svébytné pevnosti a jako doklad vzrůstajícího významu města, které vojensko-strategickou funkci hradu převzalo.²⁶

3 Olomouc, Václavské náměstí, schematický řez Okrouhlou věží.

Zřejmě poněkud pozapomenutá zde přetrvala ve 14. a částečně i v 15. století věžová brána Věšch svatých. V roce 1442 byla brána poprvé zastavěna (*in acie portam obstructam*), pokud se poněkud nekonkrétní zmínka vztahuje právě na ni.²⁷ Kartuziánský řád musel v roce 1445 vystavět novou hradbu přímo pod svým budoucím klášteřem i augustiniánským klášteřem Věšch svatých tak, aby zeď ohradila

④ Olomouc, Mlčochova ulice 5, celkový pohled od severu na bránu Věšch svatých. Foto Richard Zatloukal.

dvě kapitulní zahrady postoupené klášteru kapitulou.²⁸ Toto byla podmínka města pro stavbu kláštera, ale město za to darovalo kartuziánům tři domy a pozemek na stavbu.²⁹ Nová pozdně gotická hradba zahradila přístupovou cestu k bráně Věšch svatých a tímto se stala brána nadbytečnou. Přímou bránu Věšch svatých je opět připomínána k roku 1447 dokonce dvakrát.³⁰ Rozšířením augustiniánského a výstavbou blízkého kartuziánského kláštera se zcela změnila komunikační síť v této části města, a proto brána v 15. století zcela ztratila svůj význam. V soupise městských bran, jejich hlídačů a výběřích se brána Věšch svatých neuvádí již k roku 1577, který můžeme pokládat za potvrzení ukončení funkce.³¹ V průběhu 16. století byla brána definitivně zazděna,

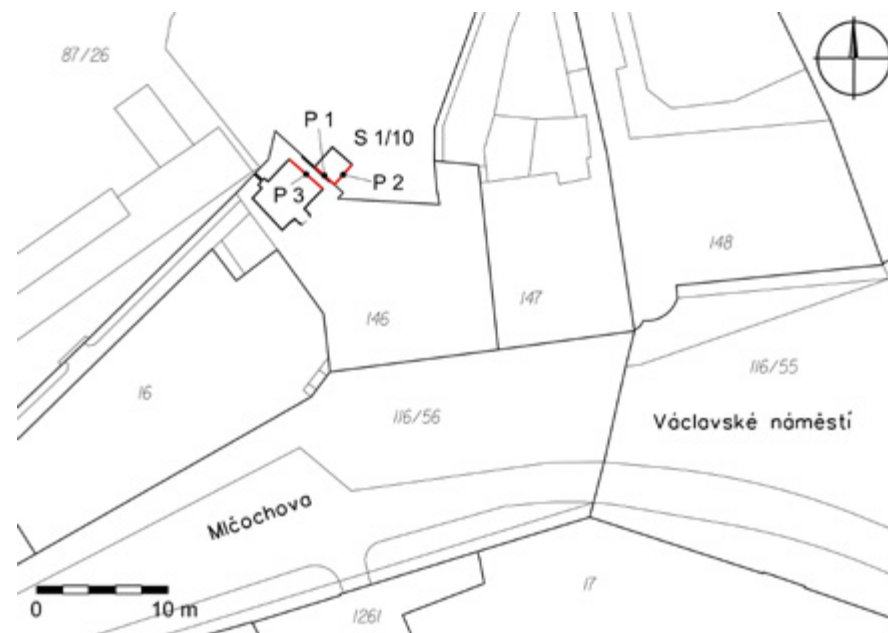
což potvrdil i hodnověrným rozbořem zazdivky Josef Kšíř, který bránu vlastně znovuobjevil.³² Josef Kšíř ještě viděl a popsal obnažené zdivo v portálu brány, které je dnes zakryto omítkou ④.

Přestože brána ve spodní části věže Věšch svatých byla zazděna, horní část věže sloužila nadále jako součást městského opevnění a svůj vojenský význam ztratila až po zrušení barokní pevnosti ve druhé polovině 19. století.³³ Zaniklá brána se stavebně stala součástí vikářského domu „U sv. Pavla“, který se zde uvádí nejpozději k roku 1757.³⁴ Následně se z domu stala fara Římskokatolické farnosti sv. Václava a k roku 1862 zde máme doloženého faráře Eugena Klugeho.³⁵ V roce 1900 byla věž přepatrována a přestavěna na prádelnu v 1. patře a koupelnu ve 3. patře.³⁶ Těmto účelům slouží bývalá věžní brána dodnes.

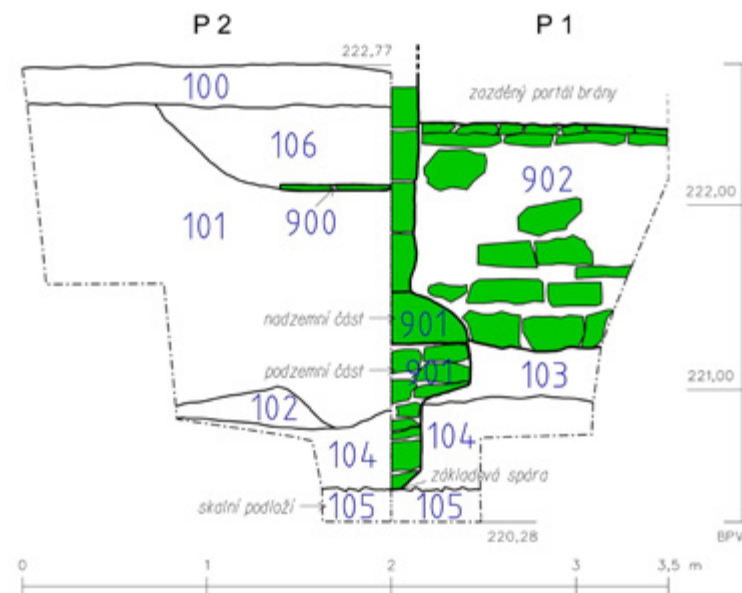
Nejstarší dochované zobrazení brány Věšch svatých, které se podařilo dohledat, je na plánu hradeb z roku 1686, kde je nakreslená čtyřhranná věž se stanovou střechou.³⁷ Perspektivní pohled od severní strany na bránu s okolím detailně vykreslil v roce 1841 kadet 35. pluku W. Daniel.³⁸

Archeologická sondáž u brány Věšch svatých

Sonda S 1/10 o rozměrech 2,00 × 2,00 m a hloubce až 2,30 m byla situována přímo před zazděným portálem brány Věšch svatých tak, aby byla odkryta jihovýchodní polovina brány ⑤. Sonda S 1/10 měla zjistit stav a hloubku základů (ozn. k. 901) na severovýchodní straně brány Věšch svatých. Původně nadzemní zdivo brány sahá dnes až do hloubky 1,50 m (221,27 m n. m.) pod úroveň současného terénu, který byl o tuto mocnost navýšen ⑥. Nadzemní zdivo je budováno z kvádříků o rozměrech 0,25 × 0,40 × 0,20 m, spojovaných poměrně kvalitní bílou vápennou maltou ⑦. Spáry mezi kvádříky jsou podřezané. Nadzemní zdivo je ukončeno nárožním kamenem – odrazníkem o rozměrech 0,45 × 0,32 × ? (hloubka) m ⑧. Pod kamenicky opraveným odrazníkem leží vlastní základové zdivo vybudované ze zhr-

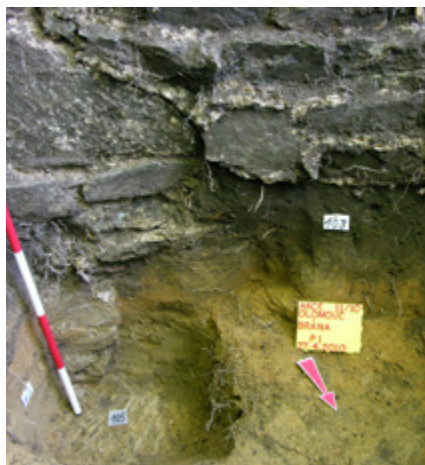
⑤ Olomouc, Mlčochova ulice 5, poloha archeologické sondy S 1/10 s profily P 1-3 na DKM Olomouce.

⑥ Olomouc, Mlčochova ulice 5, sonda S 1/10 u brány Věšch svatých, profily P 12.

7 Olomouc, Mlčochova ulice 5, celkový pohled od severovýchodu na sondu S 1/10 s profilem P1 před bránou Všech svatých.
Foto Richard Zatloukal.

8 Olomouc, Mlčochova ulice 5, detailní pohled od severovýchodu na odrazník při jihovýchodní stěně brány Všech svatých v sondě S 1/10.
Foto Richard Zatloukal.

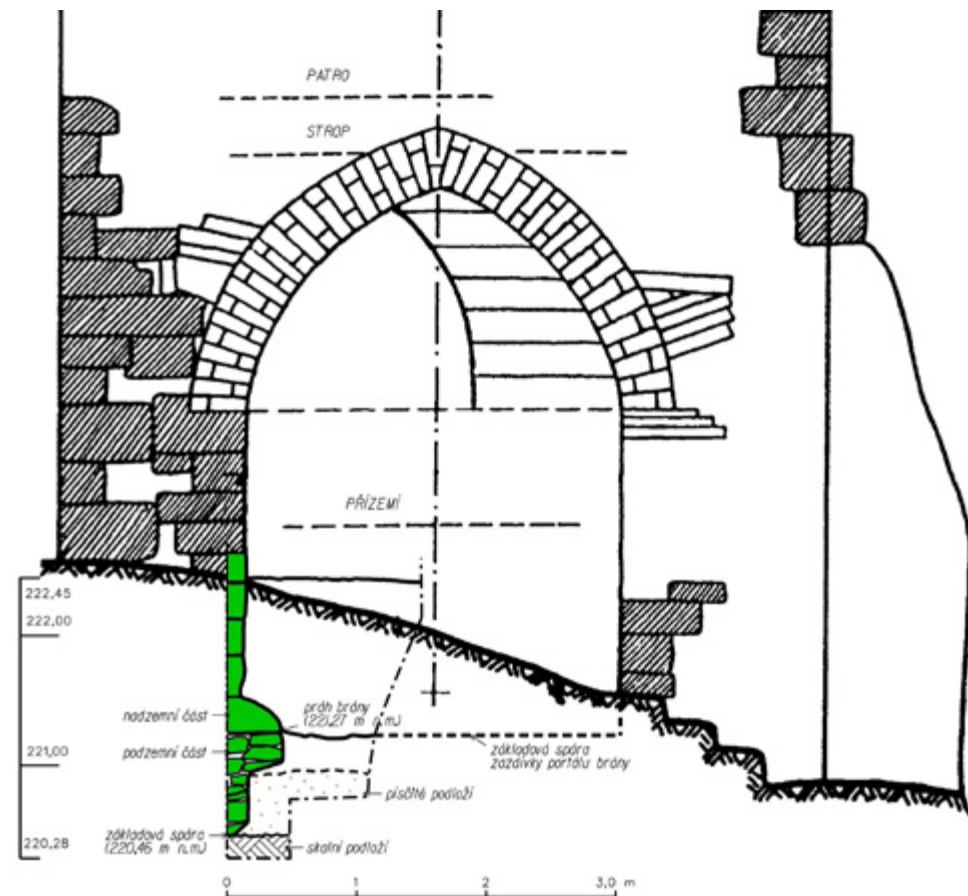
ba osekanych nepravidelných kamenů ca 0,24 × 0,10 × ? (hloubka) m, rovněž pojených poměrně kvalitní bílou vápennou maltou, která vyhrzává ze spár. Základové zdivo je vysoké jen 0,80 m a postupně se směrem dolů zužuje. Základová spára je přímo na skalním podloží k. 105 v úrovni 220,46 m n. m. (9).

Stratigrafickou i chronologickou situaci pomohly objasnit dva zdokumentované profily P 1 a P 2 v sondě S 1/10 (6).

Profil P 1 na jihozápadní stěně sondy S 1/10 byl dlouhý 1,50 m a vysoký 2,30 m. Souvrství bylo dokumentováno od kamenné zadržky k. 902, kterou byla brána Všech svatých zazděna již od 16. století. V nadzemní části je tato zadržka překryta maltou, takže není patrná její konstrukce. Podzemní část zdi k. 902 je vystavěna ze zhruba osekanych kamenných bloků o rozměrech 0,40 × 0,15 × ? (hloubka) m. Zdivo bylo kladeno přímo do výkopu, protože vápenná malta vyhrzává ze spár a je nalepená na hlínu. Zadržka k. 902 byla dokumentována pouze do výšky 1,20 m od základové spáry, která leží v úrovni původního prahu brány Všech svatých (221,27 m n. m.). Znamená to, že už v době zazdění byla brána zčásti zaspána zemínou, což je v rámci válečných událostí

snadno vysvětlitelné jako provizorní opatření. Zřejmě v bráně zůstala zasypaná vrata, která byla později nahrazena kamennou zdí k. 902, která definitivně ukončila komunikační funkci v 16. století. Zeď k. 902 je založena do tmavé žlutohnědé prachové hlíny k. 103, která představuje zbytek pravěkého kulturního horizontu ze starší doby bronzové o síle ca 0,30 m (6). K. 103 plynule přechází do intaktního žlutohnědého písčitého podloží k. 104, které má mocnost 0,45 m. Terciérní lakustrinní (třetihorní jezerní) písek k. 104 leží nad geologickým skalním podložím k. 105.

Profil P 2 na jihovýchodní stěně sondy S 1/10 byl dlouhý 2,00 m a vysoký 2,30 m a je kolmý na profil P 1. Souvrství začíná četnými dorovnávkami terénu z parkových úprav realizovaných ve 20. století, které představují k. 100 a 106. V hloubce 0,60–0,72 m od současného povrchu byl zjištěn okapový chodníček o šířce 0,60 m, vystavěný z plochých kamenů (břidlice), kladených jen do hlíny. Níže ležící k. 101 tvoří tmavá černohnědá prachová hlína. Jedná se o 1,30 m mocnou dorovávku terénu, jež rámcově spadá do novověku. K. 101 spočívá přímo na pravěkém kulturním horizontu k. 102 ze starší doby bronzové o síle

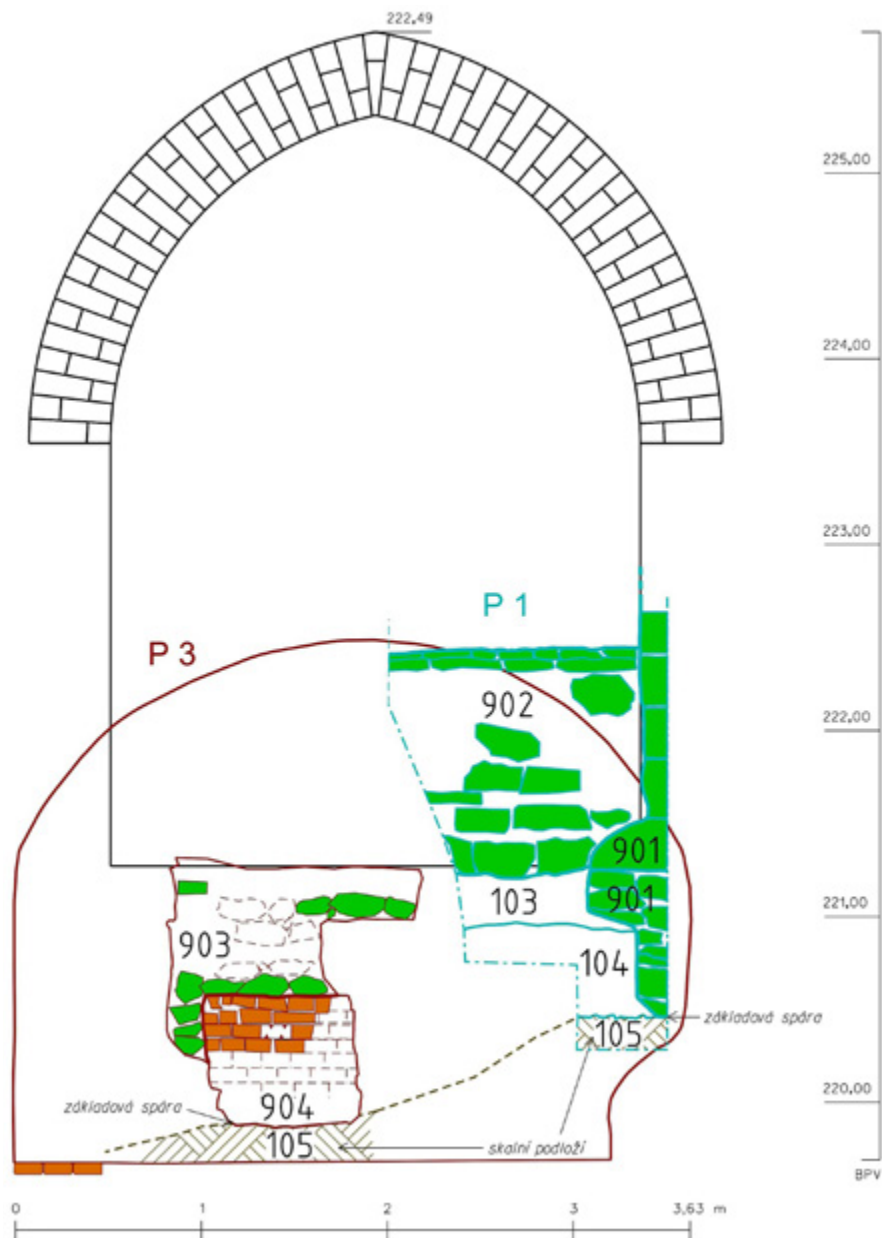
9 Olomouc, Mlčochova ulice 5, soutisk profilu P 1 s nárysem severozápadní stěny brány Všech svatých (podle Josef Kšír (pozn. 16), s. 54).

ca 0,20 m. Nepochybně se jedná o vrstvu shodnou s k. 103. Protože oba kontexty nejsou fyzicky propojeny, mají odlišné značení. Pod k. 102 leží opět vrstva podložního písku k. 104 o síle 0,40 m, pod níž je skalní podloží k. 105.

Po ukončení výzkumu byla sonda S 1/10 opět zasypana a terén uveden do původního stavu před výzkumem.

Původní průjezd brány byl v 16. století rozšířen a přestavěn na sklep zaklenutý valemnou klenbou s lunetou. Severovýchodní čelní stěna tohoto sklepa byla zdokumentována

jako profil P 3. Využili jsme skutečnosti, že na několika místech byla opadaná omítka a tyto plochy jsme propojili do jedné plošné sondy (10). Profil P 3 byl dlouhý 3,65 m a vysoký 2,80 m (vrchol klenby 222,49 m n. m.). Protože délka profilu P 3 odpovídá šíři sklepní místnosti, je sklep o 0,75 m širší, než byla původní šířka průjezdu brány (11). Znamená to, že renesanční stavitelé poměrně velkoryse z části podhloubili a z části zcela odstranili původní základy portálu brány. Samotné základové patky vlastní věže zřejmě nebyly stav-

11 Olomouc, Mlčochova ulice 5, soutisk profilů P 1 a P 3 s nárysem brány Věch svatých.

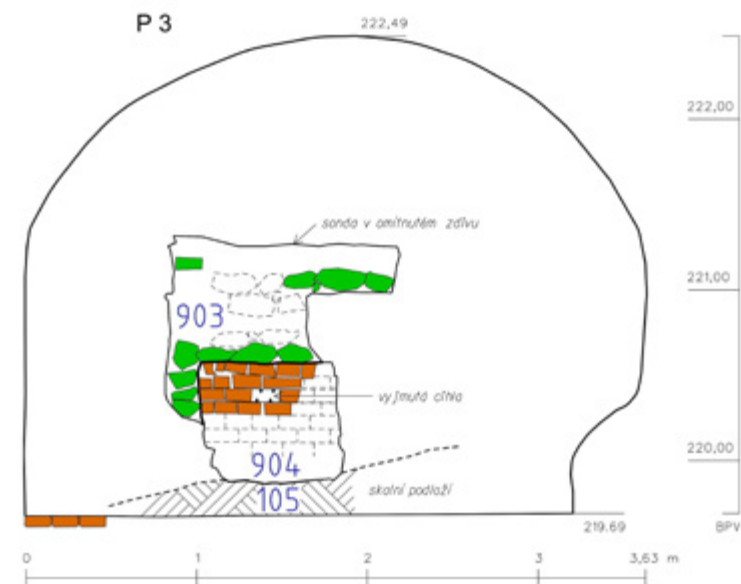
bou sklepa ohroženy, neboť věž je postavena na půdorysu $5,80 \times 6,20$ m a vnitřní světlost základů je $3,60 \times 4,05$ m (tj. půdorys sklepa). Každopádně byla stavbou sklepa odstraněna zemina a částečně i skalní podloží (k. 105) mezi základovými patkami věže Věch svatých. Obnažení základů věže měl pravděpodobně kompenzovat opěrný pilíř, zvenčí přistavěný k jihovýchodnímu rohu věže.

Na profilu P 3 byla zdokumentována kamenná zeď k. 903 vystavěná ze zhruba osakaných kamenných bloků o rozměrech $0,35 \times 0,15 \times ?$ (hloubka) m (12). Zdivo bylo kladeno do volného prostoru, protože vápenná malta vyteklá ze spár je podřezávaná. Zároveň ale do spár pronikly kořínky stromů, rostoucích dnes před bránou. Zeď k. 903 byla dokumentována k niveletě 221,27 m n. m., což byla původní komunikační úroveň v době používání brány. Nejspíše se jedná o původní vyzdění čelní zdi sklepa z 16. století. Do tohoto zdiva byla vsazena cihlová plomba k. 904, která představuje nějakou mladší blíže neurčenou

10 Olomouc, Mlčochova ulice 5, pohled od jihu na profil P 3 ve sklepe pod bránou Věch svatých. Foto Richard Zatloukal.

stavební úpravu prostoru. Toto zdivo ale spočívá přímo na neupraveném skalním podloží k. 105, které sahá ca 0,2 m (219,90 m n. m.) nad

12 Olomouc, Mlčochova ulice 5, profil P 3 ve sklepu pod bránou Věch svatých.

podlahu sklepa z cihlové dlažby. V kombinaci s profilem P 1 lze vyvodit, že skalní podloží pod věží klesá ve směru od východu k západu o 0,6 m na vzdálenosti 1,20 m ¹¹). Věž tedy byla založena na poměrně prudkém svahu.

Dlužno ještě poznamenat, že archeologickým výzkumem nebyl objeven žádný materiál, který by umožnil absolutně datovat stavbu brány Věch svatých. Dokumentované stratigrafické situace pouze umožňují vyhodnotit relativní časovou posloupnost jednotlivých stavebních fází.

Závěr

Celou situaci lze interpretovat následujícím způsobem – věž Věch svatých byla založena na svažujícím se skalním podloží na dvou rovnoběžných podlouhlých patkách orientovaných ve směru severovýchod-jihzápad. Podařilo se rovněž zjistit původní rozměry brány ve věži, která měla šířku 2,90 m a výšku 4,15 m. Zcela jednoznačně se tak podařilo potvrdit hypotézu Josefa Kšíra, ³⁹ že brána Věch svatých navzdory skepsi Václava Richtera stále stojí a je velice dobře dochovaná. ⁴⁰

Projekt „Olomoucký hrad“ zahrnoval celou řadu invenčních přístupů, které řešily zanedbaný prostor před hradbami při ulici Dobrovského, kde dříve fungoval park „Sad Pionýrů“, dnes degradovaný na pouhé místo pro venčení psů. Zpřístupnit areál hradu Olomouc přes znovuobjevenou středověkou bránu Věch svatých je vynikající myšlenka, i když případná realizace je prozatím v nedohlednu. Každopádně by si tato brána určitou rehabilitaci zasloužila, ať už jen z důvodu, že je spolu s Židovskou branou jedna ze dvou zachovalých středověkých bran města Olomouc.

POZNÁMKY

¹ DOHNAL, Vít. *Sondáž na dómském návrší v Olomouci (okr. Olomouc)*. Přehled výzkumů 1973, Brno 1974, s. 106–111, tab. 111–113; Idem, *Pokračování sondáže na dóm-*

ském návrší v Olomouci (okr. Olomouc). Přehled výzkumů 1974, Brno 1975, s. 86–91.

² Tehdy Vlastivědný ústav, později Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci.

³ Tehdy Okresní středisko státní památkové péče a ochrany přírody (dále jen OSSPPOP) v Olomouci, dnes Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci.

⁴ ZATLOUKAL, Richard. Josef Bláha jubilující. *Pravěk : časopis moravských a slezských archeologů. Nová řada /* Brno : Ústav archeologické památkové péče Brno 16, (2006 [vyd. 2007]), s. 559.

⁵ ZATLOUKAL, Richard. O putování neposedného románského domu po Olomouci, *Zprávy památkové péče*, ročník 68, číslo 4, Praha 2008, s. 274–275.

⁶ DOHNAL, Vít. *Systematický archeologický výzkum, Zpráva o 1. etapě (1972–1974)*, ms. nálezová zpráva uložená v archivu Vlastivědného muzea v Olomouci, Olomouc 1987, s. 80–81.

⁷ Ibidem, s. 83–87.

⁸ Ibidem, s. 83.

⁹ Ibidem, s. 85.

¹⁰ Ibidem, s. 86.

¹¹ MLČÁK, Leoš. *Stavebně historický průzkum brány Věch svatých v Olomouci*. ms. uložený na Magistrátu města Olomouc pod č. DNM 2693, Olomouc 2009.

¹² CHYTIL, Josef (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII/1*. Brünn 1858, s. 203, č. 280 (dvě zahrady mimo hradby naší obce olomoucké ležící před branou Věch svatých).

¹³ RICHTER, Václav. *Raněstředověká Olomouc: Stavební dějiny vzniku města*, Spisy University v Brně, Filozofická fakulta, Praha–Brno 1959, s. 62.

¹⁴ DOHNAL, cit. v pozn. 6. S. 90–94.

¹⁵ V písemných pramenech je tato brána (porte castri) doložena až v roce 1296, srov. CHYTIL, Josef (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V*, Brünn 1850, s. 52, č. 51.

¹⁶ KŠÍR, Josef. Dvě neznámé a dosud existující středověké brány v Olomouci. *Památková péče*, ročník 27, 1967, s. 52.

¹⁷ RICHTER, cit. v pozn. 13. S. 62–63.

¹⁸ V roce 1204 poškodil kostel sv. Václava požár, při kterém se předpokládá, že byl poničen i hrad, což byla příčina zásadní přestavby jak hradu, tak i opevnění. Rozbor listiny CDB II, s. 61, č. 66 a zdůvodnění stavby hradeb a Okrouhlé věže mezi roky 1204 a 1207 provedl V. Richter (RICHTER, cit. v pozn. 13. S. 87–92.). V. Richter ovšem na základě listiny CDB II, s. 100, č. 106 považuje za pravděpodobnější, že přebudování opevnění bylo dokončeno až v roce 1213. Viz RICHTER, cit. v pozn. 13. S. 88.

¹⁹ ZATLOUKAL, Richard. *Olomouc (k. ú. Olomouckého hrady, Václavské náměstí č. o. 5*. Přehled výzkumů 43, Brno 2002, s. 281.

²⁰ PROKOP, August. *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, I. Wien 1904, s. 86; DURDÍK, Tomáš; BOLINA, Pavel. Několik poznámek k dispozici olomouckého hradu, *Archaeologia historica* 11, Brno – Olomouc 1986, s. 97.

²¹ ZATLOUKAL, cit. v pozn. 19. S. 266.

²² S přihlédnutím ke konfiguraci terénu je zde brána některými autory popírána (srov. Viz DURDÍK; BOLINA, cit. v pozn. 20. S. 99; PLAČEK, Miroslav. Románskogotický hrad v Olomouci. In *Historická Olomouc a její současné problémy VIII*, Olomouc, 1990, s. 167). Zároveň se jedná o práce před novějšími archeologickými výzkumy. Nicméně do současné doby je ve skále pod hradem docela dobře zachován terénní relikt – sníženina, která umožňuje bezproblémový pozvolný přístup k věži po vrstevnici právě ve směru severozápad–jihovýchod.

²³ PROCHÁZKA, Rudolf; KOVÁČIK, Peter; ZŮBEK, Antonín. Nové poznatky k vývoji opevnění olomouckého hradu v raném a vrcholném středověku, *Archaeologia historica* 27, 2002, s. 208–209.

²⁴ NEŠPOR, Václav. *Dějiny města Olomouce*. Brno 1936, s. 30.

²⁵ DOHNAL, Vít. *Pokračování sondáže na dómském návrší v Olomouci (okr. Olomouc)*. Přehled výzkumů 1974, Brno 1975, s. 89.

²⁶ MICHNA, Pavel. I. Počátky hradu olomouckých Přemyslovců. Staroslovanská tradice údělnického sídla a jeho podhradí v obraze archeologického bádání. In MICHNA, Pavel; POJSL,

Miloslav. *Románský palác na Olomouckém hradě: Archeologie a památková obnova*. Prameny k dějinám a kultuře Moravy. Sv. 3, Brno 1988, s. 107.

²⁷ ŠEBÁNEK, Jindřich. *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských I*, Brno 1932, s. 281, č. 1332.

²⁸ Ibidem, s. 284–285, č. 1346.

²⁹ Ibidem, s. 289, č. 1362, č. 1363.

³⁰ Ibidem, s. 289, č. 1362, č. 1363.

³¹ KŠÍR, cit. v pozn. 15. S. 52.

³² Ibidem, s. 51.

³³ MLČÁK, cit. v pozn. 11. S. 9.

³⁴ NATHER, Wilhelm. *Kronika olomouckých domů*, díl 2. Olomouc 2007, s. 262.

³⁵ Ibidem, s. 262.

³⁶ MLČÁK, cit. v pozn. 11. S. 9.

³⁷ Reprodukce plánu viz NEŠPOR, Václav. *Dějiny města Olomouce, Vlastivěda moravská, II. Místopis Moravy*, č. 58, Brno 1936, příloha; KŠÍR, Josef. Olomoucká barokní pevnost, *Die barocke Festung Olomouc*, Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 27, Olomouc 1971, obr. 1; MICHNA, Pavel. *Bastionová pevnost Olomouc: Od opevněného města k tereziánské pevnosti*, *Průvodce dějinami a expozicí*. Olomouc 1997, příloha II.

³⁸ Reprodukce plánu viz KŠÍR, Josef. Klášter Věch svatých nyní Dům armády v Olomouci, *Časopis Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci*, ročník 60 (1), Olomouc 1970, s. 121. – Idem, *Olomoucká barokní pevnost, Die barocke Festung Olomouc*, Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 27, Olomouc 1971, obr. 9.

³⁹ KŠÍR, cit. v pozn. 16. S. 50.

⁴⁰ RICHTER, cit. v pozn. 13. S. 64.

OBNOVY A RESTAUROVÁNÍ

1 Zámek Čechy pod Kosířem, velký salon.
Foto Pavel Rozsival.

OBNOVA ZÁMKU V ČECHÁCH POD KOSÍŘEM

Ondřej Belšík
Robert Šrek

Zámek v Čechách pod Kosířem, zasazený do rozlehlého areálu přírodně krajinářského parku doplněného dalšími drobnými stavbami, je objektem se složitějším vývojem. Ve své hmotě uchovává nejen pozůstatky starší tvrze, snad již ze 14. století, ale také v renesanci a baroku přebudovávaného sídla. Zásadní proměnu odrážející se v jeho současné podobě prodělal až na přelomu třicátých a čtyřicátých let 19. století za šlechtického rodu Silva-Tarouců, kdy byl přebudován podle plánů vícero stavitelů, z nichž jako nejvýznamnějšího lze uvést mladého architekta Julia Eduarda Zerneckeho. Dílčí úpravy pak na objektu proběhly na přelomu 19. a 20. století a v závěru 20. století.

Zámek je rozlehlou pětikřídlou patrovou stavbou, kdy čtyři křídla uzavírají nevelké čtvercové nádvoří a páté křídlo vychází z východního křídla severním směrem. Západní křídlo je dále doplněno dvěma věžicemi vystoupenými z jeho hmoty a o patro jej převyšujícími, jižní křídlo pak člení mělký rizalit s širokým nástupním schodištěm propojující patro stavby se zahradním parterem.

Jedná se o cenný doklad neoklasicistní či historizující zámecké architektury inspirované soudobou italsky orientovanou tvorbou významného pruského architekta Karla Friedricha Schinkela.

Tato stavební památka, stejně jako řada jiných zámeckých objektů na území naší republiky, měla tu smůlu, že po svém poválečném zestátnění nebyla zařazena mezi stavby, u nichž by se počítalo s jejich zpřístupněním veřejnosti v podobě tzv. instalovaných objektů. Vybavení zámeckých interiérů a další movitý majetek byl inventarizován a v roce 1948 tehdejší Národní kulturní komisí předán do správy různých státních institucí. Celá stavba pak byla od roku 1953 až do poloviny prvního desetiletí 21. století využívána internátní školou. V tomto období zámek prošel řadou ryze účelových stavebních zásahů, které jej po památkové stránce dosti znehodnotily, tedy vyjma prostorů využívaných od roku 1957 jako Pamětní síň Josefa Mánesa.

V roce 2008 získal celý zámecký areál Olomoucký kraj a od této doby se datuje jeho

② Pohled na zámek od jihovýchodu. Foto Ondřej Belšík.

postupná konzervační obnova. Za její nejhodnotnější výsledek lze bezpochyby označit rehabilitaci interiérů západního křídla a prvního patra jižního křídla zámku, kde byla na jaře letošního roku zpřístupněna instalovaná zámecká expozice o deseti místnostech. Celé akci však předcházela důkladná přípravná fáze a také samotný proces obnovy se vymykal v regionu běžným způsobem rekonstrukce stavebních památek. Koncepce obnovy a funkčního využití jednotlivých prostorů zámeckého areálu byla ověřována a upravována na základě výsledků jak staršího, tak i nového revizního stavebněhistorického průzkumu, včetně dalších dílčích cílených průzkumů, tak aby zůstaly zachovány veškeré památkové hodnoty stavby. Bylo vypracováno odpovídající zaměření objektu, velmi důkladná inventarizace dochovaných prvků, základní stavebně-technický průzkum, specializované diagnostické průzkumy, průzkum vlhkosti zděných konstrukcí, statický průzkum, restaurátorské a materiálové průzkumy atd. Na jejich základě poté vyhotovil olomoucký atelier-r s.r.o. projektovou dokumentaci obnovy, včetně podrobných prováděcích projektů dle

zadavatelem stanovených etap. Jedna z těchto etap obnovy byla ukončena v loňském roce a zahrnovala prostory části přízemí a zejména prvního patra jižního a západního zámeckého křídla. Právě v prvním patře jižního křídla se správce objektu, Vlastivědné muzeum v Olomouci, rozhodl zřídit instalovanou zámeckou expozici, která má upomínat na poslední šlechtické majitele panství, rod Silva-Tarouca. Instalace tak vrátila interiéry do doby, kdy na zámku žila poslední generace tohoto rodu, jejíž hlavou byl František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936).

Stavební práce při obnově dotčené části zámku prováděla a zastřešovala firma ARCHATT PAMÁTKY spol. s.r.o., přičemž řada prvků a konstrukcí byla obnovována v restaurátorském režimu (podlahy, výplně dveřních a okenních otvorů, dřevěné obklady stěn, kamenné a kovové prvky interiérů, kamna atp.), a to restaurátory Radkou Levinskou, Markétou Müllerovou, Radomírem Surmou, Markem Příkrylem, Evou Symonovou a Liborem Urbánkem). Vlastní projekt i proces obnovy byl operativně upravován v reakci na nová zjištění a nálezy objevující se během

③ Velký salon před rekonstrukcí. Foto Jarmír Král.

④ Velký salon po rekonstrukci. Foto Pavel Rozsívál.

5 Rodová galerie před rekonstrukcí. Foto Jaromír Král.

6 Rodová galerie po rekonstrukci. Foto Pavel Rozsívál.

stavebních prací, ale také v reakci na výsledky dílčích průzkumů a postupné doplňování informací studiem dochovaných dobových písemných a obrazových pramenů. Na základě restaurátorských průzkumů (restaurátor Radomír Surma) proběhla rekonstrukce dřívější výmalby jednotlivých salonů a pokojů, interiéry se vybavovaly v co největší míře původním mobiliářem, který se za účelem vystavení musel restaurovat. Šlo především o mnoho kusů nábytku (restaurátoři Zdeněk Špaček, Martin Špaček, Zdeňka Špačková), obrazů (restaurátoři Zdeněk Novotný, Eva Skarolková, Hana Slavíková, Olga Trmalová, Zdeněk Koušek, Roman Dvořák, Petr Polický) a osvětlovacích těles (restaurátor Ivan Houska).

I když má obnova části interiérů zámku v Čechách pod Kosířem, tak jako řada jiných akcí obdobného charakteru, svá problematická místa, ve výsledku je třeba ocenit zodpovědný a citlivý přístup všech zúčastněných stran. Nezáleželo přitom jen na přesvědčení a schopnostech pracovníků státní památkové péče, ale zejména na výjimečné konstelaci dobré vůle a přesvědčení vlastníka památky, výběru kvalitního architekta, důkladné přípravě obnovy, ochotě reagovat na nově vyvstálé situace a záměr obnovy korigovat, erudici tvůrců expozice a v neposlední řadě rovněž na výběru kvalitních řemeslníků a restaurátorů. To vše se podstatným způsobem odrazilo ve stávající podobě nové zámecké expozice.

1 Obraz hradečského faráře Andrease Miklika jako stavebníka kostela sv. Vavřince a fary (70. až 90. léta 18. století). Foto Ondřej Belšík.

OBNOVA STŘECHY A KROVU FARY V NOVÉ HRADEČNÉ

Dobroslava Neckařová

Fara v Nové Hradečné je nemovitá kulturní památka zapsaná do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky, vlastníkem objektu je Římskokatolická farnost Nová Hradečná. Jedná se o volně stojící dvoupodlažní budovu obdélného půdorysu krytou vysokou sedlovou střechou ukončenou polovalbami umístěnou na jihozápadním okraji obce poblíž kostela sv. Vavřince. Střed průčelí je zdůrazněn mělkým tříosým rizalitem se zaobleným nárožím s kamenným pravouhlejším portálem. Konstrukce krovu je krokevní, hambalková, podélně vázaná plně vyvinutou ležatou stolicí. Objekt byl postaven v letech 1764–68 tehdejším majitelem panství knížetem Josefem Václavem Vavřincem z Liechtensteinu. V roce 2013 přišel do Nové Hradečné nový farář P. Mgr. Pavel Stuška, který zjistil, že střecha a krov fary jsou ve špatném stavu, proto začal s přípravou projektové dokumentace na opravu, ke které bylo v roce 2014 vydáno souhlasné rozhodnutí odboru výstavby a úřadu územního plánování Městského úřadu Uničov. Před rekonstrukcí byly na střeše

fary dva druhy střešní krytiny – břidlicové šablony na jihozápadní straně objektu a azbestocementové šablony na severovýchodní straně objektu, proto jsme předpokládali, že na celé střeše byla původně břidlicová krytina. V projektu byla navržena střešní krytina z čtvercových břidlicových šablon, což bylo odborem výstavby a úřadem územního plánování Městského úřadu Uničov odsouhlaseno. Po zahájení rekonstrukce krovu a střechy v roce 2014 byl zpracován operativní průzkum a dokumentace konstrukce krovu střechy fary (NPÚ, ú. o. p. v Olomouci, Mgr. Ondřej Belšík). Bylo zjištěno, že krov byl sestaven z ručně tesaného měkkého dřeva, z jedlí a smrků smýcených v období vegetačního klidu nebo na konci vegetačního období mezi léty 1767–68 a 1768–69 (viz výzkumná zpráva Ing. Tomáše Kyncl, DendroLab Brno, září 2014). Vzhledem k tomu, že fara měla být stavebně dokončena v roce 1768 a ke skácení části stromů použitých v krovu došlo v období od srpna 1768 do dubna následujícího roku, k sestavení krovu muselo být použito i dřevo

② Detail opravované konstrukce krovu, 2016.
Foto Dobroslava Neckařová.

zcela čerstvé, smýcené na konci vegetačního období v roce 1768. V podkroví fary byly nalezeny fragmenty i celé kusy starší střešní krytiny, ručně formované pálené režné bobrovky s rovným zakončením, se segmentovým zakončením a s hrotitým zakončením. Ve fragmentech ③ byly v podkroví dochovány i starší ručně formované pálené režné hladké hřebenáče. Na základě tohoto zjištění a také v souladu s obrazem hradečského faráře Andrese Miklika jako stavebníka kostela sv. Vavřince a fary, který visí přímo na faře, kde je na střechách fary i kostela střešní krytina cihlově červené barvy ①, došlo ke změně materiálu navržené střešní krytiny na režné pálené cihlově červené bobrovky. Tato změna byla odsouhlasena odborem výstavby a úřadem územního plánování Městského úřadu Uni-

③ Fragment pálené režné segmentově zakončené bobrovky dochovaný v podkroví – lícová strana, 2014. Foto Ondřej Belšík.

čov. V roce 2014 byla zahájena oprava střechy a krovu, která byla spolufinancována příspěvkem z Havarijního programu Ministerstva kultury ČR (2014: 340 000 Kč, 2015: 300 000 Kč, 2016: 500 000 Kč), vlastníkem, Krajským úřadem Olomouckého kraje a Obecním úřadem v Nové Hradečné. Práce realizovala firma ROOFS. CZ GROUP a. s. z Olomouce. Po částech se opravovaly poškozené části krovu, převážně formou výměny kus za kus nebo tzv. protézováním ②, byla položena nová střešní krytina (režné pálené cihlově červené bobrovky) a byly osazeny nové titanizinkové klempířské prvky. V polovině letošního roku došlo k další výměně faráře a na faru nastoupil P. Karel Janečka. V současnosti jsou práce na rekonstrukci střechy a krovu již dokončeny. Díky dobré spolupráci vlastníka a stavební firmy byla kvalitně opravena část kulturní památky a došlo i k obnově původního historického vzhledu střechy.

④ Fara před opravou střechy a krovu, 2014. Foto Dobroslava Neckařová.

⑤ Fara po opravě střechy a krovu, 2016. Foto Dobroslava Neckařová.

**ZPRÁVY
A INFORMACE**

ZUSAMMENFASSUNG

BIBLIOGRAFIE

ZPRÁVY A INFORMACE

1 Medaile udělovaná při ocenění v soutěži Patrimonium pro futuro

Nominace na cenu Patrimonium pro futuro

Cenu Národního památkového ústavu *Patrimonium pro futuro* s podtitulem Společenské ocenění příkladů dobré praxe vyhlašuje a uděluje NPÚ od roku 2014 ve snaze zhodnotit a vyzdvihnout, co se v oblasti památkové péče podařilo, a ocenit ty, kteří se o úspěšné dílo přičinili. Výsledky letošní soutěže byly vyhlášeny 21. září 2016 v Náměšti nad Oslavou. Olomoucké pracoviště Národního památkového ústavu nominovalo na ocenění dvě realizace dokončené v letošním roce.

Do kategorie *objev, nález roku* (hodnotící významný nález, objev do té doby neznámého objektu či předmětu, archeologický objev, autorské určení díla apod.)

Nález a výzkum pravěké svatyně u Brodku u Prostějova

Nedaleko Brodku u Prostějova loni archeologové odkryli geometricky rozmístěné kruhové

2 Pravěká svatyně u Brodku u Prostějova. Letecký snímek. Archiv ÚAPP Brno.

a obdélníkové jámy, které považují za pravěkou svatyni. Osmnáct kruhových jam sloužilo pro ukotvení dřevěných sloupů, čtveřice obdélníkových prohlubní mohla symbolizovat hroby či obětní místa. Kosterní pozůstatky ale neobsahovaly, namísto toho se v nich našly keramické nádoby, zbytky obilí a takřka 4500

let stará textilie. Na analýze a vyhodnocení výjimečného nálezů se podílejí prestižní zahraniční instituce.

V této kategorii nebyla cena udělena.

Do kategorie *prezentace hodnot* (v níž jsou hodnoceny výstavy, nové instalace, publikace, mediální odborná prezentace apod.)

Nová expozice na zámku Čechy pod Kosířem

Zámek v Čechách pod Kosířem byl po válce majitelům zabaven a sloužil jako internátní škola. V roce 2011 začala po důkladné inventarizaci dochovaných prvků a restaurátorském průzkumu celková obnova zahrnující rekonstrukci původní výmalby a vybavení pokojů restaurovaným mobiliářem. Nová zámecká expozice připomíná rod Silva-Tarouca a také malíře Josefa Mánesa, jehož jméno je s rodem spojeno.

V této kategorii byl za dlouhodobou koncepční činnost oceněn spolek *Ochránci památek pevnosti Josefov – Ravelin No. XIV* zastoupený předsedou Milanem Libichem.

Tematické vycházky za památkami pod vedením Ing. arch. Jitky Štáblové

• 27. ledna

Výklad Ing. arch. Jitky Štáblové a Mgr. Lenky Kirkosové k freskám Ignáce Oderlického ve farním kostele svatého Jana Křtitele, bývalého klášterního kostela Zvěstování Panny Marie a hřbitovního kostela svaté Barbory v Šumperku.

• 16. března

Během procházky po památkách Zábřeha byl navštíven vedle dalšího zámek, muzeum, kostel svaté Barbory a svatého Bartoloměje se zvonařským muzeem a farou.

• 13. dubna

Za tunklovskými rybníky a místními památkami v Bludově, Chromči a jejich okolí s výkladem Ing. arch. Jitky Štáblové a Paed-Dr. Zdeňka Doubravského.

• 19. října

Libina a Obědná – prohlídka kostela svatého Jiří, kapličky Loučení, domu i hrobky podnikatelské rodiny Langerů, zdejší lidové architektury a dalších památek.

• 21. listopadu

Moderní architektura v Šumperku.

Veletrhy, výstavy, akce: Účast na akcích

Ve dnech 28. a 29. května se olomoucké pracoviště NPÚ zúčastnilo se svou edicí prvních hradních Knižních trhů pořádaných Správou hradu Helfštýn ve spolupráci se studiem Bez kliky a spolkem Tvar.

Dne 3. prosince 2016 se poprvé otevřely dveře zrekonstruovaného letohrádku pro návštěvníky. Tento významný den doplnila expozice olomouckého pracoviště *Rekonstrukce zámeckého letohrádku ve Velkých losinách*, která vypovídá o dlouhém období generální rekonstrukce tohoto objektu.

Prohlášení věcí nemovitou kulturní památkou

Kaplička v Kosově

Objekt z první poloviny 19. století od neznámého autora se nachází v zástavbě Kosova, je postaven z cihelného zdiva na čtvercovém půdoryse s půlkruhovým závěrem a je zdobená prostým empírovým dekorem – růžicemi, sloupky, a římsami. Průčelí i boční stěny jsou členěny sloupkovými výstupky s hlavicemi zdobenými perlovcem. Vstup je umístěn v průčelí a tvoří jej dvoukřídlé dřevěné dveře s kruhovým okénkem ve štítu s dekorativním orámováním a reliéfem Panny Marie se Ježíškem. Výrazným prvkem průčelí je římsa lemující trojúhelníkový štít.

Stavba je příkladem drobné, výtvarně působivé církevní architektury, charakteristické pro dané období a vesnické prostředí, tvoří výrazný estetický prvek obce.

3 Kaplička v Kosově.
Foto Jitka Štáblová.

4 Památník věnovaný obětem první světové války v Bílém potoku. Foto Eva Pulkrťová.

Památník věnovaný obětem první světové války v Bílém potoku

Dílo od Engelberta Kapse stojící na návsi v Bílém potoku je válečný hrob bez fyzických zbytků obětí války. Památník vysoký přes pět metrů, umístěný před místním kostelem svatého Vavřince, byl vytesán Engelbertem Kapsem (1888–1975), sochařem působícím především na Jesenicku, který se věnoval převážně pohřební a církevní tematice.

5 Funkcionalistický obytný dům řadových ošetřovatelek a ženského personálu nemocnice v Prostějově. Foto Iva Orálková.

6 Funkcionalistický obytný dům řadových ošetřovatelek a ženského personálu nemocnice v Prostějově. Foto Iva Orálková.

Dílo je vlastně umělecky ztvárněným svazkovým sloupem vyzdvihnutým na podstavec, jeho hlavičky je tvarována do podoby kalichu pro věčný oheň. Připomíná obelisk, přestože se k vrcholu tvarově proměňuje a není zhotoven z jednoho kusu kamene. Jde o šestihran, jehož tři protilehlé strany jsou ve stoupajících pásích vyzdobeny reliéfy s válečným námětem. Téma je zpracováno ve sledu otáčejícím se v kruhu. První pás zobrazuje podstatu života, zesílený akcent je kladen na matku ochránitelku rodiny. Následující pás zobrazuje tutéž matku, jejíž muži odcházejí do války. Poslední pás vypovídá jen o utrpení vojáka a všudypřítomné smrti v boji.

Sochařské dílo je dokladem občanského i tvůrčího postoje umělce úzce spjatého s děním na Jesenicku v době, kdy se Evropou prohřala první světová válka. Svoji invenci

7 Mariánský sloup s Bolestnou Pannou Marií typu Dolorosa v Úsově. Foto Jitka Štáblová.

i bolest ze ztráty přátel a známých vtiskl do památníku, který je dokladem uměleckého směru, rozvíjejícím se po první světové válce v kraji dvou kamenosochařských škol, osídleném převážně Němci. Vazby na umělecké dění německých zemích jsou na první pohled v tvorbě jesenických sochařů nepřehlédnutelné, stejně tak Engelberta Kapse.

Funkcionalistický obytný dům řádových ošetřovatelek a ženského personálu nemocnice v Prostějově

Obytný dům byl realizován Eduardem Žáčkem v roce 1933 pro řádové sestry ošetřovatelky, které pracovaly v blízké nemocnici. Jedná se o hodnotnou funkcionalistickou trojpodlažní stavbu, složenou ze dvou k sobě kolmých křídel, naznačujících odlišné funkce, tedy funkci společenskou a privátní. Soukromá část stavby sloužila ve všech třech patrech jako ubytování sester v pětilůžkových pokojích se společným sociálním zařízením na podlaží sestávajícím se z šaten a koupelen. Druhé křídlo s výrazným vstupem i velkými okny zahrnovalo kuchyni, jídelnu i dvou-

8 Kaple sv. Trojice s křížem ve Vysokém Potoku, v části obce Malá Morava. Foto Jitka Štáblová.

podlažní kapli, zřetelně rozpoznatelnou díky arkýři s dekorem kříže, který poukazuje na náboženský ráz stavby již z externího pohledu. V interiéru se i po pozdějších úpravách zachovala řada umělecko-řemeslných prvků. V současnosti je objekt nevyužíván.

Autor stavby Eduard Žáček je jedním z prvních absolventů české školy architektury v Brně. Věnoval se hlavně občanské vybavenosti, proto nejvíce realizovaných staveb jsou právě školy, úřední budovy, průmyslové stavby, sokolovny, nájemní domy a vily. Významně se podílel na formování prostějovské architektonické scény a vytvořil zde řadu pamětihodných staveb.

Do rozsahu památkové ochrany je zahrnuta rovněž sjezdová rampa a hlavní i vedlejší schodiště. Návrh na prohlášení věci za kulturní památku podala Ministerstvu kultury ČR soukromá osoba a vzhledem k nesporným památkovým hodnotám, který objekt vykazuje, doporučila Územní komise Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci podaný návrh podpořit.

Mariánský sloup s Bolestnou Pannou Marií typu Dolorosa v Úsově

Pískovcový sloup vysoký zhruba tři metry dotváří sakrální historický prostor u kostela svatého Jiljí v obci Úsava a můžeme jej datovat do období po roce 1700 na základě shodného sloupu typu Dolorosa na Mírově s datací 1706. Barokní sloup s podstavcem a figurou Panny Marie oděnou v dlouhý šat, přes který má plášť a závoj na hlavě, který částečně zahaluje vlnité vlasy a vzadu spadá až po kolena. Emotivní působení díla doplňují kovový meč s rukojetí a jednoduchá svatozář kolem hlavy. Na přelomu roku 2008 a 2009 byla socha zrestaurována akademickým sochařem Jaroslavem Jelínkem. Další restaurátorské práce proběhly v roce 2011.

Hodnotná sochařská práce je dokladem lidového barokní tvorby začátku osmnáctého století.

Kaple sv. Trojice s křížem ve Vysokém Potoku, v části obce Malá Morava

Poutní kaple byla vystavěna v roce 1898 na místě starší dřevěné kaple, postavené jako poděkování obyvatel města Králíky za záchranu před Prusy během Slezských válek. Upomíná také na osobnost stavitele Josefa Hübnera z Králík, jehož jméno je spjato i s projekty králické nemocnice a železnice. Kaple se nachází jižně nad obcí poblíž křižovatky turistických cest a silnice do Moravského Karlova. Samostatně stojící neorientovaná církevní architektura je obdélného půdorysu s půlkruhovým závěrem a opěrnými pilíři. Střecha je sedlová, nad závěrem valbová. Ve středové ose je umístěn vstup s půlkruhově ukončeným kamenným portálem a kruhovým okenním otvorem. Hlavní průčelí ukončuje trojúhelníkový štít, završený čtyřbokým sanktusníkem s lucernou a jehlancovou střechou s makovicí. Sanktusník stojící na arkýřové konzole je z východu prolomený sdruženým oknem a ze západu jedním půlkruhovým oknem. Základové zdivo je kamenné, fasády člení lizérové rámy, které svlece přecházejí z opěrných pilířů. Šambrány okenních otvorů, nároží, opěrné pilíře, profilovaná korunní římsa, střední část

sanktusníku jsou vystavěny z příznaného režného zdiva. Historizující architektura spolu s vnitřním vybavením a křížem z roku 1886, jenž stojí před kaplí, jsou dochovány v cenné stylové jednotě.

Památková rada ředitele NPÚ, ÚOP v Olomouci Mgr. Františka Chupíka, Ph.D.

Poradní orgán v oblasti řešení nejvýznamnějších problémů oboru památkové péče a praxe Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci pracuje ve složení Ing. arch. Naděžda Goryczková; Prof. PhDr. Ivo Hlobil, CSc.; PhDr. Bohdan Kaňák, Doc. PhDr. Ing. arch. Miloš Matěj, Ph.D. et Ph.D.; Doc. PhDr. Karel Müller; PhDr. Tomáš Niesner; Ing. arch. Milan Obenaus; PhDr. Marek Perůtka; Prof. PhDr. Miloš Stehlík; Prof. Dr. Ing. Bořivoj Šarapatka, CSc.; Doc. PhDr. Josef Štulc; Prof. PhDr. Josef Unger, CSc.; Ing. arch. Blanka Zlamalová.

Dne 10. listopadu 2016 proběhlo v Petrášově paláci na Horním náměstí v Olomouci jednání Památkové rady, poradního orgánu ředitele Národního památkového ústavu v Olomouci. Kromě jiných témat byli členové rady obeznámeni se stavem případu Šantovka Tower v Olomouci.

Z tohoto jednání vzešla výzva Statutárnímu městu Olomouc k urychlenému přijetí příslušné změny územního plánu města Olomouce s přiměřenou výškovou regulací a také orgánům památkové péče k naplňování svých pravomocí k ochraně hodnot MPR Olomouc. Členové rady konstatovali, že realizace Šantovka Tower spojene se závažným poškozením siluety druhé nejvyšší památkové rezervace v České republice se může stát mezinárodní ostudou české památkové péče i města Olomouce. Znamenala by také prolomení určité zdůvodněné bariéry a stala se precedentem pro „manhattanizaci“ města, které je při své terénní konfiguraci mimořádně citlivé na výšku staveb.

Památková rada plně podporuje Národní památkový ústav v postoji, který dlouhodobě a aktivně zaujímá k záměru výstavby Šantovka Tower.

ZUSAMMENFASSUNG

HANA DEHNEROVÁ, VÍT HADRAVA, JANA ŠÍNOVÁ: Fortsetzung der archäologischen Untersuchung in der polykulturellen Lokalität Olmütz – Janského (vorläufige Ergebnisse)

Seit vierter Saison erfolgt eine archäologische Untersuchung beim Ausbau von Wohnhäusern in der Janského-Straße im Stadtteil Povel in Olmütz (Abb. 1). Es handelt sich um eine in den prähistorischen Zeiten wiederholt besiedelte Lokalität. In der ersten Etappe der Untersuchung konnte man die Besiedlung im Neolithikum (ca. 5500–4700 v. Chr.) durch Kulturen mit Linear – und Stichbandkeramik beweisen, die auch in weiteren Etappen bestätigt wurden (Abb. 3). Schnurkeramische Kultur der späten Steinzeit (ca. 2500–2000 v. Chr.) vertreten die Befunde von zwei Skelettgräbern, im ersten Fall gehörte zu der Ausstattung neben Keramik auch eine Steinaxt (Abb. 4). Aus der späten Bronzezeit (Aunjetitzer Kultur, ca. 2000–1770/1500 v. Chr., Abb. 7) stammen einige sekundär gestörte, wahrscheinlich geraubte Gräber.

Die häufigsten Siedlungsaktivitäten in dieser Lokalität fanden in der späten Bronzezeit und späten Eisenzeit, während der Schlesi-schen Kultur und Lausitzer Urnenfelderkultur statt. Untersucht wurde auch der wirtschaftliche Teil der prähistorischen Siedlung. Unter den gefundenen Keramikfragmenten kann man Nutzkeramik und eine bessere verzierte Keramik unterscheiden – Töpfe, Tassen, Schalen, und Amphoren (Abb. 8). Neben den Keramikfragmenten fand man auch Spinnwirteln, Gewichte von Webstuhl, Knochenahle und Fragmente von Mahlsteinen.

Einzigartig ist auch der Befund von Stoßzahn eines Mammuts im Jahr 2015 (Abb. 9).

IVANA DOBEŠOVÁ: Aristokratische Winterfreuden am Rande der Mährischen Pforte

Der Artikel widmet sich zwei reich dekorierten Rokokoschlitten, die sich jetzt in der Sammlung der Burg Pürglitz befinden, wobei sie aber aus dem Mobilierfonds des Schlosses Wesseliczko stammen. Die Autorin befasst sich in dem Artikel mit der Geschichte des

Mobilierfonds des Schlosses Wesseliczko und zugleich mit der allgemeinen Deutung der Geschichte des Schlittenfahrens sowie der Typologie der Schlitten. Das Ziel des Artikels liegt nicht nur in der kunstgeschichtlichen Detailanalyse einzelner Schlitten, sondern auch in der Absicht ihre Provenienz zu erläutern.

KAREL FALTÝNEK, PAVEL ŠLÉZAR: Grabstätte aus der jüngsten Bronzezeit in Litovel in den Straßen Novosady und Žerotínova

Zwischen 2004 und 2011 wurden während zwei Etappen vom Ausbau der Kanalisation in Litovel, in Straßen Novosady und Žerotínova insgesamt zehn größere oder kleinere Reste von Grabstätten untersucht, die aus der jüngsten Bronzezeit, Lausitzer Urnenfelderkultur stammen. Die ersten Nachrichten über diese Nekropole stammen aus dem Jahre 1947, wann im Verlauf des Zweiten Weltkriegs und 1946 zwei Gräber entdeckt wurden, in einem Fall mit Bronzenadel. Diese Befunde sind jedoch heute nicht mehr zu finden. Neue Untersuchungen haben den möglichen Umfang der Nekropole bestimmt, und zwar betrug er in Richtung Nord-Süd wenigstens 85 m und West-Ost 60 m. Aus den Grabausstattungen und deren Abständen resultierten keine signifikanten Muster. Verbrannte menschliche Knochen wurden in drei Gräbern gefunden und gehörten drei erwachsenen Menschen, in einem Fall einem Ungeborenen. Die Analyse der Keramiktöpfe, Urnen und Beigaben haben die Datierung der Grabstätte auf die mittlere 2. Stufe der Lausitzer Kultur konkretisiert, und dies BD-HA2, beziehungsweise BD-HA1. Die gegenwärtige Siedlung ist etwa 300 m westlich entfernt, in der heutigen Zahradní-Straße. Brandbestattungen werden im Mittelmähren mehr oder weniger seit dem 6. Jahrtausend v. Ch. praktiziert.

LUKÁŠ HLUBEK, PAVEL ŠLÉZAR: Frühneuzeitliche Kollektion von Kacheln aus der Zahradní-Straße in Litovel

Der Artikel befasst sich mit Ofenkeramik, die bei der archäologischen Untersuchung

in der Zahradní-Straße in Litovel gefunden wurde [Abb. 1]. Von der obersten Schicht (Nr. 102) des Objektes Nr. 517 konnte man eine bedeutende Menge an Spätrenaissance-Kacheln retten [Abb. 2; 3]. Insgesamt wurden 793 Stück gefunden. In der überwiegenden Mehrzahl handelt es sich um Ofenprodukte mit grüner Glasur, nur 27 Stück sind anders.

Der älteste Befund ist eine Simskachel mit Zinne und Weinrebe [Abb. 4:5] von der Ofenfront. Das gesamte Aussehen des Produktes weist auch spätgotische Elemente aus. Der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts ordnen wir auch ein Kachelbruchstück [Abb. 4:1] und einige weitere Elemente zu. Restliche grüne Ofenerzeugnisse gehören in die zweite Hälfte des 16. bis erste Hälfte des 17. Jahrhunderts, nur in wenigen Fällen kann die Datierung in das 17. Jahrhundert fallen. Es gibt am häufigsten verschiedene ornamentale Motive, weniger heraldische oder Porträts [Abb. 4:2–4; 5; 6; 7; 8]. Aber bei dem größten Teil der Stücke (319 St.) lässt sich das Gesamtmotiv nicht bestimmen.

Hinsichtlich der oben angeführten Datierung können wir davon ausgehen, dass diese Kacheln dort im Verlauf der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts oder anfangs der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts entsorgt wurden, in dies infolge der Ersetzung der ganzen Heizkörper durch neue. Verbinden kann man dies aber auch mit dem katastrophalen Brand der Vorstadt in Uničov im Jahre 1623, beziehungsweise mit den Ereignissen des Dreißigjährigen Krieges.

DOMINIK CHRISTEL: Bild vom Christus dem Erlöser in der Schlosskapelle der Verkündigung von Jungfrau Maria in Tovačov

Der Beitrag beschäftigt sich mit der Untersuchung der religiösen Malerei, dem Bild von Christus dem Erlöser – St. Salvator, bezeichnet auch als „Pax vobis“, in der Schlosskapelle in Tovačov. Dieses Gemälde stellte zu seiner Zeit ein seltenes religiöses Artefakt dar, hergebracht nach der Tradition aus dem Heiligen Land und darstellend das wahre Bildnis von Jesus Christus. Der Text konzentriert sich auf

die Herkunft des Gemäldes, die Eigenform und Transformationen dieses ikonografischen Typus und Beispiele seiner Erweiterung.

IVA ORÁLKOVÁ: Kloster der Barmherzigen Brüder vom heiligen Johannes von Gott in Prostějov

Der Beitrag beschreibt die Entstehung und die bauhistorische Entwicklung des Barockklosters in Prostějov; weiterhin belegt er die Wirkung und Mission des Bettelordens der Barmherzigen Brüder, die sich hier niedergelassen, den Klosterkomplex ausgebaut und weiterentwickelt haben.

Der Anlass zur Gründung des Klosters hängt mit der Entscheidung von Marie Anna, Fürstin von Liechtenstein, geb. von Öttingen zusammen, die sich 1727 zusammen mit ihrem Mann Joseph Jan Adam, Fürst von Liechtenstein dazu verbunden hat, die Gründung des Klosters im Mähren finanziell zu unterstützen. Eine Voraussetzung dafür war die Genesung des Sohnes Johann Nepomuk Karl Liechtenstein, der sehr schwer krank war und über seine Genesung zweifelten auch die Ärzte. Die Gründung des Klosters bestätigte auch der Kaiser Karel VI. in Wien am 13. Februar 1733 mit einer Urkunde.

Abbildungen und Schriftstücke, die diese historische Recherche begleiten, zeugen von wichtigen Ereignissen und Zusammenhängen, die eine bedeutende Rolle in der Geschichte des Klosters gespielt haben und die Wirkung des Ordens der Barmherzigen Brüder beeinflusst haben, dessen Mission war es, sich um Arme und Kranke aller Konfessionen im Geiste des Orden-Mottos zu kümmern: „Per corpus ad animam“ (Mit Körper und Seele).

EVA PULKRTOVÁ: Javorník-Ves, Kirche des Heiligen Kreuzes, historische Konstruktionen als wichtige Quelle des Wissens

Dieser Beitrag entstand aus der Notwendigkeit die bisherigen Erkenntnisse über die bauliche Entwicklung der Kirche des Heiligen Kreuzes zu ordnen, die aus Archiven und

während Rekonstruktionen stammen. Im Interieur der Kirche verlaufen seit diesem Jahr Restaurierungsarbeiten, bei welchen im Schiff und Presbyterium der Kirche historische Wandmalereien abgedeckt werden. Die richtige Interpretation und Präsentation der Malereien werden eine große Bedeutung für den Abschluss des Gesamtbildes des einzigartigen mittelalterlichen Denkmals haben, das sich in der Nähe des mittelalterlichen Schlosses befindet, umgebaut als Sommerresidenz der Bischöfe von Breslau, genannt Johannesberg. Das Ergebnis der Restaurierungsarbeiten unter der Leitung von Romana Balcarová hängt auch von ihrer Informiertheit über die bauliche Entwicklung der Kirche ab. Die bisherigen Kenntnisse können sie bei ihren Restaurierungsarbeiten und Untersuchungen ergänzen.

Kirche des Hl. Kreuzes befindet sich in einem Teil der Stadt Javorník, genannt Ves (Dorf). Die Stadt liegt am nordöstlichen Fuß vom Reichensteiner Gebirge und hat sich historisch in zwei Abschnitten entwickelt. Unterhalb der Burg entstand die Stadt und an der nahe gelegenen Festung ein Dorf mit der Kirche des Hl. Kreuzes, eingeweiht im Mittelalter noch Hl. Barbara und Hl. Helena. Die Entstehung der Festung wird auf der Grundlage von schriftlichen und archäologischen Quellen auf ca. die Hälfte des 13. Jahrhunderts datiert, die Entstehung des Schlosses auf ca. die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts.

HELENA RICHTEROVÁ: Orangerie im Schlosspark Velké Losiny (Gross Ullersdorf)

Der Renaissance-Garten in Velké Losiny entstand bereits um das Renaissance-Schloss nach 1602. Zwischen 1731–1758 unter Graf Jan Ludvik von Žerotín wurde der Garten durch eine barocke Parkanlage mit vielen Statuen, Gartenaltan und weiteren Bauten ersetzt. Es befand sich dort bereits eine Orangerie und ein Gewächshaus für exotische Pflanzen. Nach dem Verkauf des Landbesitzes der Liechtensteiner im Jahre 1802 war der Ziergarten in einen Landschaftspark umgewandelt, dabei wurden viele der ursprünglichen Garten-

bauten entfernt. Die heutige Orangerie wurde nach dem Plan von 1886 gebaut, in leicht abgeänderter Form 1887 für 3220 Gulden 77 Kreuzer umgesetzt. Sie befindet sich südöstlich vom Schloss, ist 20 m lang und 10 m breit. Die Fundamente waren gemauert, das Dach mit Schindel eingedeckt, Ziegelpflaster auf dem Boden und in der Mitte des Nutzraumes befand sich ein gemauerter Behälter für Wasser. Das Gebäude hat unter der fehlenden Wartung sehr gelitten, insbesondere nach der Verstaatlichung des Schlosses und des angrenzenden Parks im Jahre 1945, neue Projekte für die Erneuerung stammen erst aus den 90er Jahren des 20. Jahrhunderts.

RICHARD ZATLOUKAL: Archäologische Untersuchung vom Allerheiligentor im Zusammenhang mit weiteren Eingängen zu Burg Olmütz

Die Vorbereitungsarbeiten für das Projekt „Olmützer Burg“ erstellt von Studio PRAK s.r.o. umfassten neben anderem den Zugang zu Bereich um den Wenzelsplatz vom Bereich der Burganlagen an der Dobrovský-Straße über Römisch-katholische Pfarrei des Hl. Wenzels im Haus in der Mlčochova-Straße 814/5. Dieses Haus hat in seinen Mauern das Allerheiligentor erhalten.

Die älteste bekannte Erwähnung über das Allerheiligentor stammt vom 2. Juli 1340. Geegründet wurde das Allerheiligentor am felsigen Hang auf zwei parallel verlaufenden Fußstützen orientiert nach Nordosten-Südwesten. Es ist auch gelungen die ursprünglichen Maße des Tores zu bestimmen, die Breite betrug 2,90 m und die Höhe 4,15 m.

BIBLIOGRAFIE PRACOVNÍKŮ OLOMOUCKÉHO PRACOVIŠTĚ NPÚ ZA ROK 2016

POZNÁMKY

-
-
- BELŠÍK, Ondřej; ŠREK, Robert. Architektura zámku v Čechách pod Kosířem v 19. a na počátku 20. století. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*. 2016, č. 312, s. 89–106.
 - FALTÝNEK, Karel. Archeologické nálezy a lokality na katastru obce Žádlovice. *Archeologie Moravy a Slezska*. 2015 (2016), roč. 15, s. 21–47.
 - FALTÝNEK, Karel. O národopisné činnosti P. Josefa Nováka v Moravičanech. *Vlastivědný věstník moravský*. 2016, roč. 68, č. 3, s. 273–280.
 - HLUBEK, Lukáš; FALTÝNEK, Karel; ŠLÉZAR, Pavel. Nález fragmentu kachle z kolekce tzv. rytířských kamen v Litovli. *Archaeologia historica 41–2*, 2016, s. 225–235.
 - PULKRTOVÁ, Eva. Stavební vývoj a obnova kulturních památek na Rejvízu. *Mozaika*, 2016, č.1, s. 86–93.
 - ZLÁMALOVÁ, Aneta. Studie vývoje architektury v Litovli, Šternberku a Uničově v letech 1900–1970, *Vlastivědný věstník moravský*. 2016, roč. 68, č. 4, s. 55–69.

